

P. CORNELI TACITI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS

Inhoud

[1] Agrippina landt in Brundisium.....	7
[2] Rouwenden van alle kanten.....	9
[3] Tiberius en Augusta vertonen zich niet.	11
[4] Genegenheid jegens Agrippina	13
[5] Kritiek op de begrafenis van Germanicus	15
[6] Tiberius roept op tot matiging.	17
[7] Men wil dat Piso gestraft wordt.	19
[8] Piso benadert Tiberius en Drusus.	19
[9] Aanstootgevend gedrag van Piso.....	21
[10] Tiberius laat zich niet strikken.	23
[11] Het volk is enorm gespannen.....	25
[12] Tiberius roept op tot een eerlijk proces.	27
[13] De aanklachten	29
[14] De verdediging van Piso is problematisch.	31
[15] Het einde van Piso	35
[16] Een smeekschrift van Piso.....	37
[17] Plancina ontzien.....	39
[18] Tiberius tempert.	43
[19] De dood van Germanicus gewroken.....	45
[20] Decrius	47
[21] Streng optreden van Lucius Apronius.....	49
[22] Lepida aangeklaagd.....	51
[23] Lepida verbannen	53
[24] De terugkeer van Decimus Silanus.....	55
[25] Voorstel de Lex Papia Poppaea te beperken	58
[26] Het ontstaan van wetten	60
[27] Corruptie leidt tot wetten.....	62
[28] Toenemende beperkingen.....	66

[29] Privileges voor Nero gevraagd	68
[30] Lucius Volusius en Sallustius Crispus	70
[31] De klacht van Corbulo	72
[32] Africa onrustig.....	74
[33] Geen vrouwen in de provincie	76
[34] Verzet tegen Caecina's voorstel.....	80
[35] Blaesus proconsul van Africa	84
[36] Chantage.....	84
[37] Drusus' gedrag positief uitgelegd	86
[38] Opstandigheid in Thracië	88
[39] een goed einde	90
[40] Iulius Florus en Iulius Sacrovir ruïen de Galliërs op.	90
[41] De Andecavi en Turoni neergeslagen	92
[42] Florus' einde.....	94
[43] De Aedui vormen een groter probleem.....	96
[44] Tiberius reageert lauw.	98
[45] Silius treedt op.	100
[46] Het einde van Sacrovir	100
[47] Tiberius' reactie	102
[48] Sulpicius Quirinius.....	104
[49] Clutorius Priscus.....	106
[50] Manius Lepidus	106
[51] Priscus toch ter dood gebracht	108
[52] Stijgende uitgaven.....	110
[53] Tiberius' rede	112
[54] Tiberius neemt de zorgen op zich.	114
[55] Verandering der tijden en zeden	118
[56] De bevoegdheid van tribuun voor Drusus	120
[57] Quintus Haterius' schandelijke voorstel	122
[58] De vraag van Servius Maluginensis.....	124
[59] Kritiek op Drusus.....	126

[60] Het recht van asiel onderzocht.....	128
[61] De claim van de Ephesiërs	128
[62] Claims.....	130
[63] Paal en perk aan vrijplaatsen	132
[64] Tiberius terug naar Rome	134
[65] De taak van geschiedschrijving	136
[66] Van schandelijk naar vijandelijk gedrag.....	138
[67] Gaeus Silanus	140
[68] Het einde van Silanus.....	142
[69] Silanus naar Cynthus.....	142
[70] Ateius' zogenaamde vrijheid van meningsuiting	146
[71] Het wijgeschenk voor Augusta.....	148
[72] Herstel van monumenten	150
[73] Tacfarinas	152
[74] Blaesus de laatste niet keizerlijke imperator	154
[75] De dood van Asinius Saloninus en Capito Ateius.....	158
[76] De dood van Iunia	160

[1] Agrippina landt in Brundisium.

Nihil intermissa¹ navigatione² hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur³, litora Calabriae contra⁴ sitam. illic paucos dies componendo⁵ animo insumit, violenta⁶ luctu et nescia⁷ tolerandi. interim adventu eius audito intimus quisque amicorum et plerique militares, ut⁸ quique sub Germanico stipendia fecerant⁹, multique etiam ignoti vicinis¹⁰ e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsu¹¹ erat. atque ubi primum ex alto¹² visa classis, complentur non modo portus et proxima maris sed moenia ac tecta, quaque¹³ longissime prospectari¹⁴ poterat, maerentium turba et rogitantium inter se silentione an voce aliqua egredientem¹⁵ exciperent. neque satis constabat quid pro¹⁶ tempore foret, cum classis paulatim successit¹⁷, non alacri, ut adsolet, remigio¹⁸ sed cunctis ad tristitiam compositis¹⁹.

¹ intermittere, -misi, -missus onderbreken

² navigatio, -ionis het varen

³ advehi varen naar

⁴ contra + acc. tegenover; *hier in pospositie*

⁵ componere tot bedaren brengen

⁶ violentus gewelddadig

⁷ nescius + gen. niet in staat tot

⁸ ut quisque al naar gelang een ieder/men

⁹ stipendium facere dienen

¹⁰ vicinus naburig

¹¹ adpulsus het landen; *hier als sup. II*

¹² altum de volle zee

¹³ qua waarlangs

¹⁴ prospectare in de verte zien

¹⁵ egredi van boord gaan

¹⁶ pro + abl. voor, in overeenstemming met

¹⁷ succedere 3 naderen

¹⁸ remigium het roeien, de roeiers

¹⁹ componere ad + acc. schikken naar

[1] Agrippina landt in Brundisium.

Zonder ervan af te zien in de winter over zee te varen voer Agrippina naar het eiland Corcyra dat tegenover de kusten van Calabria ligt. Ze gebruikte daar weinig dagen om haar geest te ordenen: ze was buiten zichzelf van rouw en niet in staat die te verdragen. Intussen, toen haar komst vernomen was, haastten juist de vertrouwelijkste vrienden en zeer vele officieren zich, al naar gelang men onder Germanicus gediend had, en ook vele onbekenden uit de steden in de buurt, sommigen omdat ze dat als plicht jegens de princeps zagen, het merendeel, omdat ze die plichtsgetrouwen volgden, naar de vestingstad Brundisium, die voor wie over zee kwam het snelst te bereiken en het meest betrouwbaar om te landen was. Zodra het schip op volle zee gezien was, liepen niet alleen de haven vol en de gebieden die zeer dicht bij de zee lagen, maar ook de stadsmuren en huizen, en de plekken waar men het verst kon zien, met een menigte mensen die treurde en elkaar vroeg of zij haar, wanneer ze van boord kwam, in stilte of met een woord moesten ontvangen. Niet stond vast wat zou passen bij het moment, toen het schip langzaam genaderd was zonder dat de roeiers, zoals gewoon is, opgewekt waren, maar terwijl allen een bedroefd uiterlijk hadden aangenomen.

postquam duobus cum liberis, feralem¹ urnam tenens, egressa navi defixit² oculos, idem omnium gemitus; neque discerneres³ proximos alienos, virorum feminarumve planctus⁴, nisi quod comitatum⁵ Agrippinae longo maerore fessum obvii⁶ et recentes in dolore antibant⁷.

[2] Rouwenden van alle kanten

Miserat duas praetorias⁸ cohortis Caesar, addito ut magistratus⁹ Calabriae Apulique¹⁰ et Campani suprema¹¹ erga¹² memoriam filii sui munera fungerentur. igitur tribunorum centurionumque umeris cineres portabantur; praecedebant incompta¹³ signa, versi¹⁴ fasces¹⁵; atque ubi¹⁶ colonias transgrederentur, atrata¹⁷ plebes, trabeati¹⁸ equites pro opibus loci vestem odores aliaque funerum sollemnia¹⁹ cremabant. etiam quorum diversa²⁰ oppida, tamen obvii et victimas atque aras dis Manibus²¹ statuentes lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur²².

¹ feralis	begrafenis-
² defigere 3	neerslaan
³ discernere 3	onderscheiden
⁴ planctus	rouwmisbaar
⁵ comitatus	gezelschap
⁶ obvius	tegemoet komend
⁷ anteire	overtreffen
⁸ praetorius	praetoriaans
⁹ magistratus 4 ^e	magistraat
¹⁰ Apulus	van Apulië
¹¹ suprema munera <i>n.pl.</i>	de laatste eer
¹² erga + <i>acc.</i>	jegens
¹³ incomptus	onversierd
¹⁴ vertere 3, verti, versi	(naar de grond) keren
¹⁵ fasces <i>pl.</i>	de roedenbundel
¹⁶ ubi + <i>coni. imp. iterativus</i>	wanneer
¹⁷ atratus	in rouwkleding
¹⁸ trabeatus	in staatsiekleed
¹⁹ sollemnia <i>n. pl.</i>	offers
²⁰ diversus	in tegenovergestelde richting, van de route af
²¹ dii Manes:	<i>de schimmen der doden werden als goden vereerd</i>
²² testari	getuigenis afleggen van

Nadat zij met haar twee kinderen met de begrafenisurn in haar handen van boord gegaan was en haar ogen terneergeslagen had, was er van allen hetzelfde gejammer en niet had men naasten en vreemden kunnen onderscheiden en niet het rouwmisbaar van mannen of vrouwen afgezien van het feit dat de mensen die Agrippina tegemoet kwamen en nog maar net in de rouw waren, het gezelschap van Agrippina in rouw overtroffen.

[2] Rouwenden van alle kanten

Caesar had twee praetoriaanse cohorten vooruitgestuurd met de toevoeging dat de Calabrische en Apulische en Campaanse magistraten de laatste eer moesten bewijzen aan de herinnering van zijn zoon. Dus werd op de schouders van tribunen en de centurio's zijn as gedragen; de vaandels gingen voorop zonder versieringen en de fasces waren naar beneden gekeerd en wanneer ze steden passeerden, brandden het volk in rouwkleding en de ridders in staatsiekleding overeenkomstig de rijkdom van het gebied geurwerken en andere begrafenisoffers. Ook de mensen van wie de steden uit de richting lagen, kwamen hun toch tegemoet en terwijl ze altaren voor offerdieren voor de schimmen der doden opstelden, getuigden ze met tranen en kreten van hun verdriet.

Drusus Tarracinam¹ progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. consules M. Valerius et M. Aurelius iam enim magistratum occeperant; et senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti² et ut cuique libitum flentes; aberat quippe adulatio³, gnaris⁴ omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari⁵.

[3] Tiberius en Augusta vertonen zich niet.

Tiberius atque Augusta publico⁶ abstinere⁷, inferius⁸ maiestate⁹ sua rati si palam lamentarentur¹⁰, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus¹¹ falsi¹² intellegerentur. matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna¹³ actorum scriptura¹⁴ reperio ullo insigni officio functam, cum super¹⁵ Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei¹⁶ nominatim perscripti sint, seu valetudine praepediebatur¹⁷ seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu¹⁸ non toleravit.

¹ Tarracina: stad in het gebied v.d. Volsci in Latium, oorspr. Anxur, nu Terracina

² disiectus verstrooid, verstrooid wonend

³ adulatio vleierij

⁴ gnarus wetend

⁵ dissimulare verborgen houden

⁶ publicum het openbare leven, de straat

⁷ abstinere 2 + abl. zich onthouden van

⁸ inferus zich beneden bevindend

⁹ maiestas, -tatis waardigheid; hogere positie

¹⁰ lamentari jammeren

¹¹ scrutari onderzoeken

¹² falsus leugenachtig, huichelachtig

¹³ diurnus dagelijks

¹⁴ scriptura schriftelijke weergave

¹⁵ super + acc. afgezien

¹⁶ consanguineus verwant

¹⁷ praepedire verhinderen

¹⁸ visus 4 het zien

Drusus is naar Tarracina voortgegaan samen met zijn broer Claudius en de kinderen van Germanicus, die zich in de stad hadden bevonden. De consuls Marcus Valerius en Marcus Aurelius (ze hadden reeds hun ambt aanvaard) en de senaat en een groot deel van het volk vulden in groepen wenend de wegen, al naar gelang het een ieder beliefd; van vlijerij was zeker geen sprake, omdat allen wisten, dat het nauwelijks verborgen werd dat Germanicus' dood heugelijk voor Tiberius was.

[3] Tiberius en Augusta vertonen zich niet.

Tiberius en Augusta vertoonden zich niet in het openbaar, omdat ze het beneden hun waardigheid vonden als ze in het openbaar zouden jammeren of om te voorkomen dat men, wanneer aller ogen hun gelaat onderzochten, zou begrijpen dat ze niet oprecht waren. Niet bij de geschiedschrijvers, niet in de dagelijkse schriftelijke weergave der acten vind ik dat zijn moeder Antonia enige opvallende verplichting heeft vervuld, hoewel afgezien van Agrippina en Drusus en Claudius ook de overige bloedverwanten bij naam vermeld zijn, of zij nu door ziekte verhinderd werd of haar gemoed, overwonnen door rouw, het niet verdroeg met eigen ogen de omvang van de ramp te verdragen.

facilius crediderim Tiberio¹ et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam², ut par maeror³ et matris exemplo avia quoque et patruus attineri⁴ viderentur.

[4] Genegenheid jegens Agrippina

Dies quo reliquiae⁵ tumulo Augusti inferebantur⁶ modo per silentium vastus⁷, modo ploratibus⁸ inquires⁹; plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces¹⁰. illic miles cum armis, sine insignibus¹¹ magistratus, populus per tribus¹² concidisse rem publicam, nihil spei reliquum clamitabant, promptius¹³ apertiusque quam ut meminisse imperitantium¹⁴ crederes. nihil tamen Tiberium magis penetravit¹⁵ quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus¹⁶ patriae, solum Augusti sanguinem, unicum¹⁷ antiquitatis¹⁸ specimen appellarent versique ad caelum ac deos integram illi subolem¹⁹ ac superstitem²⁰ iniquorum precarentur.

¹ *les*: a Tiberio et Augusta

² *cohibere* 2 bedwingen; *vul aan*: eam esse

³ *maeror* bedroefdheid

⁴ *attinere* 2 vasthouden, tegenhouden

⁵ *reliquiae pl.* de stoffelijke resten

⁶ *inferre + dat.* brengen naar, bijzetten in

⁷ *vastus* eenzaam, verlaten

⁸ *ploratus* 4 gehuil

⁹ *inquires, inquietis* onrustig

¹⁰ *fax, facis* toorts

¹¹ *insigne n.* embleem, onderscheidingsteken

¹² *tribus* kiesdistrict

¹³ *promptus* bereidwillig

¹⁴ *imperitare* bevelen

¹⁵ *penetrare* doordringen in, indruk maken op

¹⁶ *decus, decoris* sieraad

¹⁷ *unicus* enig, buitengewoon

¹⁸ *antiquitas, -tatis* de (goede) oude tijd,

¹⁹ *suboles* kroost

²⁰ *superstes + gen.* overlevend

Ik zal wel gemakkelijker geloven dat zij door Tiberius en Augusta, die hun huis niet verlieten, tegengehouden is opdat de bedroefdheid gelijk zou schijnen te zijn en ook de grootmoeder en de oom door het voorbeeld van de moeder tegengehouden schenen te worden.

[4] Genegenheid jegens Agrippina

De dag waarop de resten bijgezet werden in de tombe van Augustus, was nu eens door stilte desolaat dan weer onrustig door gehuil; de wegen van de stad waren vol, op het Marsveld lichtten fakkels. Daar schreeuwden soldaten met wapens, magistraten zonder onderscheidingstekens, het volk in triben dat de staat ten val gekomen was, dat er geen hoop over was en dat deden ze bereidwilliger en openlijker dan dat je geloofd zou hebben dat ze daarbij dachten aan mensen die hun dat bevalen. Niets maakte evenwel meer indruk op Tiberius dan de ontvlamde genegenheid van de mensen jegens Agrippina, omdat ze haar sieraad van het vaderland, enige nakomeling van Augustus, enig voorbeeld van de oude tijd noemden en zij gewend naar de hemel en de goden baden dat haar kroost ongeschonden zou zijn en de vijanden zou overleven.

[5] Kritiek op de begrafenis van Germanicus

Fuere qui publici funeris pompam¹ requirerent compararentque quae in Drusum patrem Germanici honora² et magnifica³ Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo⁴ hiemis Ticinum⁵ usque progressum neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse; circumfusas⁶ lecto⁷ Claudiorum Iuliorumque imagines⁸; defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata⁹: at Germanico ne solitos¹⁰ quidem et cuicumque nobili debitos honores contigisse¹¹. sane¹² corpus ob longinquitatem¹³ itinerum externis terris quoquo modo¹⁴ crematum: sed tanto plura decora mox tribui¹⁵ par fuisse quanto prima fors¹⁶ negavisset. non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem¹⁷ porta tenus¹⁸ obvium. ubi illa veterum instituta¹⁹, propositam²⁰

¹ pompa optocht, processie

² honorus eervol

³ magnificus groots

⁴ asperrimum het ruwste deel

⁵ Ticinus: zijrivier v.d. Po, nu de Ticino (waar Hannibal de Romeinen olv. P. Cornelius Scipio in 218 v. Chr. overwon).

⁶ circumfundere 3, fudi, fusus + dat. omgeven

⁷ lectus bed

⁸ imago portret; wassen dodenmasker

⁹ cumulare opstapelen

¹⁰ solitus gewoon

¹¹ contingere 3, contigi te beurt vallen

¹² sane zeker, natuurlijk

¹³ longinquitas lengte

¹⁴ quoquo modo in ieder geval, hoe dan ook

¹⁵ tribuere 3 toekennen

¹⁶ fors lot

¹⁷ non .. saltem zelfs niet

¹⁸ abl. + tenus tot aan

¹⁹ institutum zede, gewoonte

²⁰ proponere 3, posui, positus openlijk ten toon stellen; opbaren

[5] Kritiek op de begrafenis van Germanicus

Er waren mensen, die een processie van een staatsbegrafenis eisten en die de eervolle en grootse acties die Augustus had ondernomen met het oog op Drusus, de vader van Germanicus, ter vergelijking erbij haalden. Hijzelf, zo zeiden, was in hartje winter helemaal naar de Ticinus voortgegaan en zonder van het lichaam te wijken de stad binnengegaan; rondom het bed waren de portretten van de Claudii en Iulii geplaatst; hij was op het forum beweend, geprezen voor op de rostra, met alles wat door de voorouders is bedacht of wat het nageslacht heeft gevonden, was hij overladen: maar aan Germanicus waren zelfs niet de gewone eerbewijzen, die aan iedere man van aanzien verschuldigd waren, te beurt gevallen. Natuurlijk was het lichaam vanwege de lengte van de dagtochten in het buitenland in ieder geval gecremeerd: maar het was billijk geweest dat des te meer eerbewijzen hem toegedeeld werden naarmate het lot in eerste instantie hem dat had ontzegd. Zijn broer kwam hem slechts één dagtocht tegemoet, zijn oom kwam hem zelfs niet tot aan de stadspoort tegemoet. Waar waren die instellingen der ouden, het beeld dat op de baar ten toon gesteld was,

toro¹ effigiem, meditata² ad memoriam virtutis carmina et laudationes et lacrimas vel³ doloris imitamenta?

[6] Tiberius roept op tot matiging.

Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret⁴ vulgi sermones, monuit edicto multos inlustrium⁵ Romanorum ob rem publicam obisse⁶, neminem tam flagranti⁷ desiderio⁸ celebratum. idque et sibi et cunctis egregium⁹ si modus adiceretur¹⁰. non enim eadem¹¹ decora principibus viris et imperatori¹² populo quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse¹³ recenti dolori luctum et ex maerore solacia; sed referendum iam animum ad firmitudinem¹⁴, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint¹⁵ tristitiam. nil opus¹⁶ vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus cladis exercituum, interitum¹⁷ ducum, funditus¹⁸ amissas nobilis familias constanter tulerit. principes mortalis, rem publicam aeternam esse.

¹ torus	(doods)bed
² meditatus	ingestudeerd
³ vel	of zelfs
⁴ premere 3	de kop indrukken
⁵ illustris	beroemd
⁶ obire	sterven
⁷ flagrans	brandend, hartstochtelijk
⁸ desiderium	gemis
⁹ egregius	uitstekend
¹⁰ abicere 5	toevoegen
¹¹ idem .. qui ..	dezelfde ... als ...
¹² imperator: <i>substantivum pro adiectivo</i>	gebiedend, zegevierend
¹³ convenite + <i>dat.</i>	passen bij
¹⁴ firmitudo, -tudinis	sterkte
¹⁵ abstrudere 3, -strusi	verstoppem
¹⁶ opus est + <i>abl.</i>	nodig zijn
¹⁷ interitus 4	de dood
¹⁸ funditus <i>adv.</i>	totaal

de liederen die ter herinnering van zijn deugd ingestudeerd waren en de lofprijzingen en tranen of zelfs dat wat verdriet nabootst?

[6] Tiberius roept op tot matiging.

Dit was aan Tiberius bekend en om de praatjes van het volk de kop in te drukken herinnerde hij er door een edict aan dat velen van de aanzienlijke Romeinen voor de staat gestorven waren en dat niemand met zo'n brandend gemis verheerlijkt was en dat dit voor hem en voor allen uitstekend was, als er ook een grens gesteld werd. Immers, zo zei hij, was niet hetzelfde eervol voor de eersten en het zegevierende volk als voor matige families en burgerijen. Rouw had gepast bij het verdriet, toen het nog nieuw was en troost uit de treurigheid kwam, maar nu moest het hart zich weer vermannen, zoals ooit de goddelijke Iulius na het verlies van zijn enige dochter, zoals de goddelijke Augustus toen zijn kleinzoons hem ontrukkt waren, hun droefenis verstoep hadden. Er waren geen oudere voorbeelden nodig, zo dikwijls als het Romeinse volk nederlagen van legers, de dood van legerleiders, het totale verlies van aanzienlijke families standvastig had verdragen. Vorsten waren sterfelijk, maar de staat eeuwig.

proin repeterent¹ sollemnia, et quia ludorum Megalesium spectaculum² suberat³, etiam voluptates resumerent.

[7] Men wil dat Piso gestraft wordt.

Tum exuto⁴ iustitio⁵ reditum ad munia⁶, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis⁷ omnium animis petendae e Pisone ultionis⁸ et crebro questu, quod vagus interim per amoena⁹ Asiae atque Achaiae adroganti et subdola¹⁰ mora scelerum probationes¹¹ subverteret¹². nam vulgatum¹³ erat missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam¹⁴ veneficiis¹⁵ Martinam subita morte Brundisii extinctam¹⁶, venenumque nodo¹⁷ crinium¹⁸ eius occultatum nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

[8] Piso benadert Tiberius en Drusus.

At Piso praemisso in urbem filio datisque mandatis per quae principem molliret¹⁹ ad Drusum pergit, quem haud²⁰ fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem²¹ sibi

¹ repeterere 3	herhalen
² spectacula Megalesium:	<i>spelen ter ere van Cybele, de magna (megalè) moeder (4-10 april)</i>
³ subesse	aanstaande zijn
⁴ exuere 3, -ui,-utus	uittrekken, opgeven
⁵ iustitium	rechtsstilstand
⁶ munia <i>n.pl.</i>	plichten, taken
⁷ erigere 3	prikkelen
⁸ ultio, ultionis	wraak
⁹ amoenus	lieflijk
¹⁰ subdolos	verraderlijk
¹¹ probatio	bewijs
¹² subvertere	ondermijnen, vernietigen
¹³ vulgare	bekend maken
¹⁴ famosus	berucht
¹⁵ veneficium	gifmengen
¹⁶ extinguere 3, -tinxi, -tinctus	uitblussen
¹⁷ nodus	knoop
¹⁸ crines <i>pl.</i>	haren
¹⁹ mollire	zacht maken/stemmen
²⁰ haud (tam) ... quam ..	geenszins zozeer, als wel
²¹ aequus	welgezind

Daarom moesten ze zich weer tot de gangbare plechtigheden wenden en omdat het schouwspel van de spelen van de Grote Moeder aanstaande was, moesten ze ook weer genot beleven.

[7] Men wil dat Piso gestraft wordt.

Toen is men, nadat er een eind gemaakt was aan de rechtsstilstand, teruggkeerd naar zijn taken en is Drusus vertrokken naar zijn legers in Illyrië, nadat de gemoederen van allen ertoe aangezet waren om zich te wreken op Piso en terwijl er vaak geklaagd werd, dat hij intussen rondzwerfend door lieflijke gebieden van Asia en Achaea met aanmatigend en listig verblijf de bewijzen van zijn misdaden vernietigde. Want het was bekend geworden dat Martina die, zoals ik gezegd heb, door Gnaeus Sentius gestuurd was en berucht was om haar gifmengerijen, plotseling in Brindisi gestorven was en dat er gif in haar haarknot verborgen was en dat er op haar lichaam geen tekenen gevonden zijn van zelfdoding.

[8] Piso benadert Tiberius en Drusus.

Maar Piso stuurde zijn zoon naar de stad en had hem opgedragen om de keizer zacht te stemmen. Zelf begaf hij zich op weg naar Drusus, van wie hij hoopte, dat hij geenszins zozeer door de dood van zijn broer jegens hem grimmig zou zijn als wel welgezinder, nu een concurrent uit de weg geruimd was.

sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobilis¹ liberalitate auget². Drusus Pisoni, si vera forent quae iacerentur, praecipuum³ in dolore suum locum respondit: sed malle falsa et inania⁴ nec cuiquam mortem Germanici exitiosam⁵ esse. haec palam et vitato omni secreto; neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus⁶ alioqui⁷ et facilis⁸ iuventa senilibus tum artibus uteretur.

[9] Aanstootgevend gedrag van Piso

Piso Delmatico mari⁹ tramisso relictisque apud Anconam navibus per Picenum ac mox Flaminiam viam adsequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio¹⁰ Africae ducebatur: eaque res agitata¹¹ rumoribus ut¹² in agmine¹³ atque itinere crebro¹⁴ se militibus ostentavisset. ab Narnia, vitandae suspicionis¹⁵ an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare¹⁶ ac mox Tiberi devectus¹⁷ auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum adpulerat¹⁸ dieque et ripa frequenti¹⁹, magno clientium agmine ipse, feminarum

¹ *hypallage*

² augere overladen, verblijden

³ praecipuus bijzonder, buitengewoon

⁴ inanis ijdel, zonder betekenis

⁵ exitiosus verderfelijk

⁶ incallidus niet slim, onhandig

⁷ alioqui elders

⁸ facilis inschikkelijk

⁹ Delmaticum mare de Adriatische zee

¹⁰ praesidium bescherming; *dat. fin. + gen.* om zich te legeren in

¹¹ agitare levendig bediscussiëren

¹² ut hoe

¹³ agmen mars

¹⁴ crebro *adv.* herhaaldelijk

¹⁵ *gen. causae*

¹⁶ Nar, Naris m de Nar; zwavelhoudende zijrivier v.d. Tiber op de grens tussen Umbrië en het gebied v.d. Sabijnen, nu de Nera

¹⁷ devehi, devectus afvaren

¹⁸ appellere 3, adpuli + *dat.* aanmeren

¹⁹ frequens druk

Om zo te laten zien dat zijn oordeel onbevooroordeeld was, ontving hij de jongeman vriendelijk en overlaadde hij hem met een vrijgevigheid die gebruikelijk was jegens de zonen van adellijke families. Drusus antwoordde Piso, dat hij dan in een buitengewoon verdrietige situatie zou zijn, als waar was wat gezegd werd: maar hij zou liever willen dat dat niet waar en zonder grond was en dat de dood van Germanicus voor niemand verderfelijker zou zijn. Dit speelde zich in het openbaar af, terwijl iedere geheime ontmoeting vermeden was; men twijfelde er niet aan dat dit hem door Tiberius voorgeschreven was, omdat hij, terwijl hij normaal niet sluw en door zijn jeugd inschikkelijk was, toen de strategie van een oude man gebruikte.

[9] Aanstootgevend gedrag van Piso

Nadat Piso de Adriatische zee overgestoken was en zijn schepen bij Ancona had achtergelaten, bereikte hij via Picenum en daarna via de via Flaminia het legioen, dat vanuit Pannonia naar Rome en vandaar naar Africa onderweg was om zich daar te legeren. En in geruchten is dit druk besproken, hoe hij zich namelijk vaak op mars en onderweg aan de soldaten had vertoond. Vanaf Narnia voer hij, om argwaan te vermijden of omdat de plannen van mensen die bang zijn, niet vast staan, de Nar af en daarna de Tiber en hij vergrootte de woedegevoelens van het volk, omdat hij zijn schip had aangemeerd bij de graftombe der Caesares en hij zelf overdag en terwijl de oever drukbezocht was, met een grote stoet cliënten en

comitatu¹ Plancina et vultu alacres² incessere. fuit inter inritamenta³ invidiae domus foro imminens⁴ festa ornatu conviviumque et epulae et celebritate⁵ loci nihil occultum.

[10] Tiberius laat zich niet strikken.

Postera die Fuleinius Trio Pisonem apud consules postulavit⁶. contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati⁷ tendebant⁸, nullas esse partis⁹ Trioni; neque se accusatores sed rerum indices¹⁰ et testis mandata Germanici perlaturos. ille dimissa¹¹ eius causae delatione¹², ut priorem vitam accusaret obtinuit¹³, petitumque est a principe cognitionem¹⁴ exciperet. quod ne reus¹⁵ quidem abnuerat¹⁶, studia populi et patrum metuens: contra Tiberium spernendis rumoribus validum¹⁷ et conscientiae¹⁸ matris innexum¹⁹ esse; veraque aut in deterius²⁰ credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere.

¹ comitatus	gezelschap
² alacer, -cris, -cre	opgewekt
³ inritamentum	prikkel
⁴ imminere 2 + dat.	uitsteken boven
⁵ celebritas	drukke, bezoek in groten getale
⁶ postulare	eisen, aanklagen
⁷ comitari	begeleiden
⁸ contra tendere	tegenstand bieden
⁹ partes pl.	aandeel, positie, taak
¹⁰ index, indicis	iemand, die aangifte doet, aanbrenner
¹¹ dimittere 3, -misi, -missus	laten vallen
¹² delatio	het aangeven, aanklacht
¹³ obtinere	doorzetten
¹⁴ cognitionem	gerechtelijk onderzoek
¹⁵ reus	de aangeklaagde
¹⁶ abnuere 3	afwijzen
¹⁷ validus + abl. limit.	sterk in
¹⁸ conscientia	medeplichtigheid
¹⁹ innexus + dat.	verwikkeld in
²⁰ deterior	slechter, geringer

Plancina met een gezelschap vrouwen beiden met een opgewekt gezicht voortschreden. Ook zetten kwaad bloed het feit dat zijn huis dat boven het forum uitstak feestelijk versierd was en een feest en maal en het feit dat niets geheim bleef omdat de plek druk bezocht was.

[10] Tiberius laat zich niet strikken.

De volgende dag heeft Fuleinius Trio Piso bij de consuls aangeklaagd. Vitellius en Veranius en de anderen, die Germanicus begeleid hadden, boden weerstand: Trio maakte hier geen deel van uit en zij waren niet de aanklagers, maar deden aangifte van feiten en zij zouden als getuigen de opdrachten van Germanicus uitvoeren. Fuleinius heeft het wel, nadat de aanklacht van deze zaak opgegeven was, gedaan gekregen, dat hij het eerste deel van zijn leven aanklaagde en er is aan de keizer gevraagd om het gerechtelijk onderzoek op zich te nemen. Zelfs de aangeklaagde wees dit niet af: hij was bang voor de partijdigheid van het volk en de senatoren: Tiberius daarentegen zou sterk zijn in het verachten van de geruchten en verwickeld zijn in de medeplichtigheid van zijn moeder; en de waarheid of dat, waarvan men geloofde dat het erger was dan in werkelijkheid, zou door één persoon gemakkelijker onderscheiden worden, haat en afgunst zouden bij een menigte een rol spelen.

haud fallebat¹ Tiberium moles² cognitionis quaque ipse fama distraheretur³. igitur paucis familiarium⁴ adhibitis minas accusantium⁵ et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

[11] Het volk is enorm gespannen.

Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent⁶ ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas ut ovans⁷ iniret, prolato⁸ honore urbem intravit. post quae reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos⁹ petenti iisque diversa¹⁰ excusantibus¹¹ M'. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, arrecta¹² omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quae fiducia¹³ reo; satin¹⁴ cohiberet ac premeret sensus¹⁵ suos Tiberius. haud alias¹⁶ intentior¹⁷ populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis¹⁸ silentii permisit.

-
¹ fallere + acc.	ontgaan aan
² moles	gevaarte, omvang
³ distrahere	uiteenrukken, in opspraak brengen
⁴ familiares pl.	huisgenoten, vrienden
⁵ accusare	zich beklagen over
⁶ censere 2	besluiten, verordenen
⁷ ovare	een kleine zegetocht houden; <i>deze werd te voet gehouden en kwam op kosten van de ovator zelf.</i>
⁸ proferre, -tuli, -latus	uitstellen
⁹ patronus	beschermheer, advocaat
¹⁰ diversus	verschillend, divers
¹¹ excusare	verontschuldigen aanvoeren
¹² arrigere 3, arrexii, arrectus	aansporen, aanwakkeren
¹³ fiducia	betrouwbaarheid
¹⁴ satin = satisne	
¹⁵ sensus 4	verstand, oordeel, beoordelingsvermogen, gevoel
¹⁶ alias	een andere keer, vroeger
¹⁷ intentus	oplettend
¹⁸ suspicax	wantrouwend

Tiberius was echt niet blind voor de omvang van het onderzoek en door wat voor gerucht hijzelf in opspraak gebracht werd. Dus haalde hij er een paar van zijn vrienden bij en luisterde hij naar de dreigementen van de aanklagers en naar de smeekbedes aan de andere kant en hij stuurde de zaak onbeslist terug naar de senaat.

[11] Het volk is enorm gespannen.

En intussen toen Drusus terugkeerde uit het Illyrische, is hij, hoewel de senatoren vanwege het terugkrijgen van Maroboduus en zijn verrichte daden in de zomer daarvoor het voorstel hadden gedaan dat hij met een ovatio de stad zou betreden, de stad binnengegaan na die eer uitgesteld te hebben. Hierna toen de aangeklaagde L. Arruntius, P. Vinicius, Asinius Gallus, Aeserninus Marcellus en Sextus Pompeius als advocaten vroeg en toen die verscheidene uitvluchten aanvoerden, stonden Manius Lepidus en Lucius Piso en Livineius Regulus hem ter zijde, terwijl heel de burgerij in rep en roer was, hoe trouw Germanicus' vrienden waren en hoe betrouwbaar de aangeklaagde was; zou Tiberius zijn gevoelens voldoende bedwingen en onderdrukken? Geenszins in een andere situatie stond het volk met grotere aandacht zich meer geheime opmerkingen toe met betrekking tot Tiberius of meer argwanend stilzwijgen.

[12] Tiberius roept op tot een eerlijk proces.

Die senatus Caesar orationem habuit meditato¹ temperamento². patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia³ et certaminibus asperasset⁴ iuvenem exituque eius laetatus⁵ esset an scelere extinxisset, integris⁶ animis diiudicandum⁷. 'nam si legatus officii terminos⁸, obsequium erga imperatorem exiit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, odero seponamque⁹ a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar¹⁰: sin facinus in cuiuscumque mortalium nece¹¹ vindicandum¹² detegitur¹³, vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis¹⁴ adficite. simulque illud reputate¹⁵, turbide¹⁶ et seditiose¹⁷ tractaverit¹⁸ exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita¹⁹ provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores, quorum ego nimiis studiis iure suscenseo²⁰. nam quo¹ pertinuit² nudare corpus et

¹ meditatus	ingestudeerd, doordacht
² temperamentum	gematigdheid, ingetogenheid
³ contumacia	eigenzinnigheid, onbuigzaamheid
⁴ asperare	prikkelen
⁵ laetari	blij zijn
⁶ integer	onbevooroordeeld
⁷ diiudicare	beslissen
⁸ terminus	grens
⁹ seponere 3	verwijderen
¹⁰ ulcisci	straffen
¹¹ nex, necis	gewelddadige dood
¹² vindicare	straffen
¹³ detegere 3	ontdekken
¹⁴ solacium	troost
¹⁵ reputare	overwegen
¹⁶ turbidus	opstandig
¹⁷ seditiosus	opruiend
¹⁸ tractare	leiden
¹⁹ repetere	weer opzoeken, teruggeisen
²⁰ suscensere 2 + dat.	boos zijn op

[12] Tiberius roept op tot een eerlijk proces.

Op de dag van de senaatszitting heeft Caesar een rede met doordachte ingetogenheid gehouden: Piso was zijn vaders legatus en vriend geweest en hij was als hulp aan Germanicus door Tiberius op voorspraak van de senaat gegeven om de zaken in het oosten te regelen. Men moest met onbevooroordeelde geest uitmaken of hij daar met onbuigzaamheid en bezweringen de jongeman had geprikkeld en blij was geweest met zijn verscheiden of hem door misdaad had gedood. 'Want als een legaat de grenzen van zijn taak overschrijdt, gehoorzaamheid jegens zijn bevelhebber van zich aflegt en blij is geweest met de dood van dezelfde en met mijn rouw, dan zal ik hem haten en uit mijn huis verwijderen en dan zal ik een persoonlijke vijandschap niet met de macht van een princeps wreken: maar als er een daad aan het licht gebracht wordt, waarbij het gaat om de dood van welke sterveling dan ook, die gestraft moet worden, dan moeten jullie werkelijk én de kinderen van Germanicus én ons als ouders met rechtmatige maatregelen troosten. Tegelijk moeten jullie dat overwegen, of Piso op een opstandige en opruiende wijze de legers heeft geleid, of door hem met gunstbejag naar de sympathie van de soldaten gestreefd is en zijn provincie door hem met wapens teruggeëist is, of dat de aanklagers deze aanklachten ondanks het feit dat ze vals zijn, aangedikt hebben, de aanklagers, op wier al te grote ijver ik terecht boos ben. Waartoe immers heeft het gediend zijn lichaam te

¹ quo

waarheen, waartoe

² pertinere 2

dienen tot

contrectandum¹ vulgi oculis permittere differrique² etiam per externos³ tamquam veneno interceptus⁴ esset, si incerta adhuc ista et scrutanda⁵ sunt? defleo equidem filium meum semperque deflebo: sed neque reum prohibeo⁶ quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari⁷ aut, si qua fuit iniquitas⁸ Germanici, coargui⁹ possit, vosque oro ne, quia dolori meo causa conexa est, obiecta crimina pro¹⁰ adprobatis accipiatis. si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem¹¹: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. id solum Germanico super¹² leges praestiterimus¹³, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur¹⁴: cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa¹⁵ finguntur.'

[13] De aanklachten

Exim¹⁶ biduum¹⁷ criminibus obiciendis statuitur utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur.

¹ contrectare	betasten, aanraken
² differre	bekend maken
³ externus	buitenlands, vreemd, buitenlander
⁴ intercipere	doden
⁵ scrutari	onderzoeken
⁶ prohibere quo minus + <i>coni.</i>	iemand ervan afhouden om te/dat
⁷ sublevare	ondersteunen
⁸ iniquitas	onbillijkheid, onrechtvaardigheid
⁹ coarguere	3 bewijzen
¹⁰ pro + <i>abl.</i>	voor, i.p.v., als
¹¹ periclitans	de aangeklaagde
¹² super + <i>acc.</i>	afgezien van
¹³ praesistere	3, -stiti verschaffen
¹⁴ anquirere	onderzoeken
¹⁵ adversus	vijandig, ongunstig, negatief
¹⁶ = deinde	
¹⁷ biduum	een periode van twee dagen

ontbloten en het te laten betasten door de ogen van het volk en dat zelfs in den vreemde het gerucht werd verspreid als zou hij door vergif gedood zijn, als dat nog onzeker is en onderzocht moet worden? Ik voor mij beween mijn zoon en ik zal hem altijd bewenen, maar zowel belet ik niet een aangeklaagde alles tevoorschijn te halen, waarmee zijn onschuld ondersteund kan worden als ook smeek ik jullie om niet beschuldigingen die hem voor de voeten geworpen zijn als bewezen aan te nemen, omdat de zaak met mijn verdriet verweven is. Als verwant bloed of de eigen trouw mensen tot patronus heeft gemaakt, dan moeten jullie naar vermogen met welsprekendheid en zorg de aangeklaagde helpen: tot dezelfde inspanning en dezelfde standvastigheid spoor ik de aanklagers aan. Dit slechts kunnen wij Germanicus naast de wetten geven, dat liever in de curia dan op het forum, bij de senaat dan bij de rechters over zijn dood een onderzoek gedaan wordt: laat de rest met gelijke gematigdheid ter hand genomen worden. Laat niemand naar de tranen van Drusus, niemand naar mijn droefheid kijken, ook niet als er enige vijandige dingen tegen ons verzonnen worden.'

[13] De aanklachten

Daarna werd er een periode van twee dagen vastgesteld om de beschuldigingen te uiten en dat de beschuldigde gedurende drie dagen verdedigd zou worden, nadat een periode van zes dagen ingelast was.

tum Fulcinius vetera et inania¹ orditur², ambitiose³ avareque habitam Hispaniam; quod neque convictum⁴ noxae⁵ reo si recentia⁶ purgaret⁷, neque defensum absolutioni⁸ erat si teneretur maioribus flagitiis. post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obiecere⁹ odio Germanici et rerum novarum¹⁰ studio Pisonem vulgus militum per licentiam¹¹ et sociorum iniurias eo usque¹² conrupisse ut parens legionum a deterrimis¹³ appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus¹⁴ et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes¹⁵ nefandas¹⁶ ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi¹⁷ posset, acie victum.

[14] De verdediging van Piso is problematisch.

Defensio in ceteris trepidavit¹⁸; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cuique obnoxiam¹⁹, ne contumelias²⁰ quidem adversum imperatorem infitari²¹

¹ inanis	onbetekenend
² ordiri	beginnen te spreken
³ ambitiosus	omkoopbaar
⁴ convincere 3	bewijzen
⁵ noxa	schade; <i>dat.finalis</i>
⁶ recens	vers; <i>n.pl.</i>
⁷ purgare	reinigen, weerleggen
⁸ absolutio	vrijspraak
⁹ obicere, -ieci	ertegenin brengen
¹⁰ res novae	revolutie
¹¹ licentia	teugelloosheid
¹² eo usque	tot aan dit punt, zozeer
¹³ deterrimus	de slechtste, geringste
¹⁴ devotio, -ionis	tovenarij
¹⁵ immolatio	offerhandeling
¹⁶ nefandus	onuitsprekelijk
¹⁷ reum agere 3	iemand voor het gerecht brengen
¹⁸ trepidare	in paniek zijn
¹⁹ obnoxius	prijsgegeven
²⁰ contumelia	beschimping, belediging
²¹ infitari	ontkennen

Toen begon Fulcinius met oude koeien en ijdele aanklachten: dat Spanje corrupt en hebzuchtig door hem beheerd was; en dat als dit bewezen was, het niet schadelijk was voor de aangeklaagde, als hij recente zaken zou weerleggen en als het weerlegd was, dat niet leidde tot vrijspraak, als hij verwickeld was in grotere schanddaden. Na hem hebben Servaeus en Veranius en Vitellius met gelijke ijver en Vitellius met grote welsprekendheid als beschuldiging aangevoerd dat Piso uit haat jegens Germanicus en uit streven naar een revolutie het soldatenvolk door teugelloosheid en onrechten jegens de bondgenoten zozeer had omgekocht dat hij vader van de legioenen door de minsten werd genoemd; dat hij daarentegen juist jegens de besten, vooral jegens de staf en vrienden van Germanicus tekeer was gegaan; dat hijzelf hem tenslotte met tovenarijen en vergif gedood had; dat er daarna sprake was van offers en onuitsprekelijke offerhandelingen van hemzelf en van Plancina, dat met wapens de staat aangevallen was en dat hij in een slaglinie overwonnen was, opdat hij voor het gerecht gedaagd kon worden.

[14] De verdediging van Piso is problematisch.

De verdediging was op de overige punten in paniek; want noch kon hij het streven om zich geliefd te maken bij de soldaten ontkennen noch dat de provincie overgeleverd was aan juist de slechtsten, en zelfs kon hij niet de beledigingen aan het adres van zijn gebieders loochenen:

poterat: solum veneni crimen visus est diluisse¹, quod ne accusatores quidem satis firmabant², in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos³ manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter aliena servitia⁴ et tot adstantium visu, ipso Germanico coram⁵, id ausum; offerebatque familiam⁶ reus et ministros in tormenta flagitabat⁷. sed iudices per diversa⁸ implacabiles⁹ erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito¹⁰ sine fraude Germanicum interisse. * *¹¹ scripsissent expostulantes¹², quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos¹³ manibus si patrum sententias¹⁴ evasisset. effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias¹⁵ ac divellebant¹⁶, ni iussu principis protectae repositaeque forent. igitur inditus¹⁷ lecticae¹⁸ et a tribuno praetoriae cohortis deductus est vario rumore custos saluti an mortis exactor¹⁹ sequeretur.

¹ diluere 3 wegwassen, ontkrachten

² firmare bewijzen

³ inficere 5 vergiftigen

⁴ servitia *n.pl.* slaven

⁵ *abl. + coram* ten overstaan van

⁶ familia slaven, personeel

⁷ flagitare eisen

⁸ diversus verschillend

⁹ implacabilis onverzoenlijk

¹⁰ credito: *abl. abs.; abl.sg.n. met als onderwerp de volgende aci*

¹¹ *Hier ontbreekt een stuk; expostulantes wijst erop dat er een verdaging moet zijn geweest, waarbij nieuw bewijs aangevoerd is en dat er een tegeneis is geweest dat brieven overhandigd werden, hetgeen echter geweigerd wordt.*

¹² expostulare opeisen

¹³ temperare + *abl.* zich onthouden van

¹⁴ sententia mening, vonnis, uitspraak

¹⁵ Gemōniae: (*vul aan: scalae*) trap bij het Capitoel naast de Carcer, waarover de lijken v. terechtgestelde misdadigers naar de Tiber gesleept werden.

¹⁶ divellere 3 uiteentrekken, vernietigen

¹⁷ indere, -didi, -ditus 3 + *dat.* plaatsen in

¹⁸ lectica draagstoel

¹⁹ exactor voltrekker

hij scheen alleen de aanklacht van gif weerlegd te hebben, dit bewezen zelfs niet de aanklagers voldoende, toen zij met de beschuldiging kwamen dat tijdens een gastmaal van Germanicus, toen aan zijn hoofdeind Piso ging aanliggen, Germanicus' voedsel door diens handen vergiftigd was. Het scheen immers belachelijk dat hij dit temidden van vreemde slaven en in het gezichtsveld van zoveel mensen die erbij stonden ten overstaan van Germanicus zelf gewaagd had; en de aangeklaagde bood zijn slaven aan en eiste de dienaren bij het gastmaal ter marteling, maar de rechters waren om verschillende redenen onverzoenlijk, Caesar omdat de provincie de oorlog aangedaan was, de senaat omdat nooit voldoende geloofd was dat Germanicus zonder bedrog gestorven was. ** zij opeisend geschreven hadden, hetgeen Tiberius evenzeer als Piso afwees. Tegelijk hoorde men voor de senaat de stemmen van het volk: zij zouden zich niet van geweld onthouden, als hij ontkomen zou zijn aan de uitspraken van de senatoren. Ze hadden de beelden van Piso meegesleurd naar de Scalae Gemoniae en stonden op het punt die uit elkaar te rukken, als ze niet op het bevel van de princeps beschermd en teruggeplaatst zouden zijn. Dus is hij in een draagstoel geplaatst en door de tribuun van een praetoriaans cohort weggebracht, terwijl men het er afwisselend over had, of een bewaker hem volgde voor zijn redding of als voltrekker van zijn dood.

[15] Het einde van Piso

Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambiguum¹ habebatur quantum Caesari in eam liceret. atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et si ita ferret² comitem exitii promittebat: ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari³ a marito, dividere defensionem coepit. quod reus postquam sibi exitiabile⁴ intellegit, an adhuc experiretur⁵ dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursus ingreditur; redintegratamque⁶ accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpessus⁷, nullo magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu⁸ perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum⁹ meditaretur, pauca conscribit obsignatque¹⁰ et liberto tradit; tum solita curando corpori exequitur¹¹. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri¹² foris¹³ iussit; et coepta luce perfosso¹⁴ iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

¹ ambiguus	onzeker, onduidelijk
² (res) ita fert	het moet zo zijn
³ segregare	scheiden, afzonderen
⁴ exitiabilis	verderfelijk
⁵ experiri	proberen
⁶ redintegrare	hernieuwen
⁷ perpeti, -pessus	doorstaan
⁸ adfectus 4	gemoedsaandoening, genegenheid
⁹ sc. diem	
¹⁰ obsignare	verzegelen
¹¹ exsequi	uitvoeren
¹² operio	bedekken
¹³ fores pl.	deurvleugels, deur
¹⁴ perfodere 5, -fodi, -fossus	doorboren

[15] Het einde van Piso

Plancina trof dezelfde afgunst, maar zij had meer invloed; en daarom hield men het ook voor onzeker, hoeveel Caesar tegen haar kon. En zijzelf beloofde telkens, zolang Piso's vooruitzichten niet goed en niet slecht waren, zich als zijn deelgenote van ieder lot en als het zo moest zijn, zelfs als metgezel in de dood: zodra als zij door geheime smeekbeden aan het adres van Augusta vergiffenis had gekregen, begon zij geleidelijk afstand van haar man te nemen en haar verdediging te scheiden van die van hem. En nadat de aangeklaagde had begrepen dat dit voor hem de ondergang betekende, vermande hij zich op aansporen van zijn zoons, terwijl hij twijfelde of hij het nog moest proberen en betrad hij weer de senaat; terwijl hij de hernieuwde aanklacht, de vijandige uitspraken van de senatoren en de totale vijandschap en grimmigheid doorstond, is hij door niets meer verschrikt dan doordat hij zag hoe Tiberius zonder medelijden, zonder woede onwrikbaar en gesloten was met de bedoeling dat hij door geen gemoedsaandoening overwonnen werd. Hij is naar huis teruggebracht, alsof hij zich op de verdediging voor de volgende dag zou voorbereiden, daar schreef hij een weinig op en verzegelde het en overhandigde het aan een vrijgelatene; daarna voltrok hij wat normaal is voor het verzorgen van het lichaam. Daarna diep in de nacht, toen zijn vrouw de slaapkamer verlaten had, beval hij de deuren te openen en toen het daglicht opgekomen was, is hij met doorboorde keel, terwijl het zwaard op de grond lag, gevonden.

[16] Een smeekschrift van Piso

Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum¹ quem ipse non vulgaverit²; sed amicos eius dictitavisse³, litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum⁴ promere apud patres principemque arguere⁵, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte extinctum⁶ verum immisso percussore. quorum neutrum adseveraverim⁷: neque tamen occulere⁸ debui narratum ab iis qui nostram ad iuventam duraverunt⁹. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam¹⁰ apud senatum *conquestus M.Pisonem vocari iubet*¹¹ crebrisque interrogationibus exquirat¹² qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. atque illo pleraque sapienter quaedam inconsultius¹³ respondente, recitat codicillos¹⁴ a Pisone in hunc ferme modum compositos: 'conspiratione inimicorum et invidia¹⁵ falsi criminis oppressus, quatenus¹⁶ veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos immortalis testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te neque alia in matrem tuam

¹ libellus een boekje, brief, schrijven

² vulgare bekendmaken, prijsgeven

³ dictitare herhaaldelijk zeggen

⁴ destinatus vastbesloten

⁵ arguere 3 beschuldigen

⁶ extinguere uitblussen, doden

⁷ adseverare verzekeren

⁸ occulere 3 verbergen

⁹ durare voortduren, nog leven

¹⁰ quaerere 3 zoeken berokkenen

¹¹ *Hier zit een gat in de tekst. Uit caput 17 blijkt dat een van de zonen aanwezig is en hij ondervraagd is. Derhalve deze aanvulling.*

¹² exquirere onderzoeken, nagaan

¹³ inconsulte onoverdacht

¹⁴ codicilli brief smeekschrift (*op een schrijftafeltje*)

¹⁵ invidia verdachtmaking

¹⁶ quatenus in zoverre als, aangezien

[16] Een smeekschrift van Piso

Ik herinner me dat ik van ouderen hoorde dat vaker in de handen van Piso een schrijven gezien is, dat hij zelf niet heeft prijsgegeven; maar dat zijn vrienden dat vaak gezegd hebben, dat het een brief van Tiberius was en opdrachten met betrekking tot Germanicus bevatte en dat hij vastbesloten was dat tevoorschijn te halen bij de senatoren en de keizer te beschuldigen, als hij niet door Seianus door lege beloften was misleid; dat hij niet vrijwillig zijn einde gevonden had, maar nadat een moordenaar op hem afgestuurd was. Geen van beide mogelijkheden kan ik verzekeren: en toch had ik niet moeten verhalen wat door hen verteld is die tot aan onze jeugd geleefd hebben. Caesar beval, terwijl hij een bedroefd gezicht had opgezet en erover geklaagd had dat men met zo'n sterfgeval afgunst jegens hem had willen bereiken, dat M. Piso geroepen werd en met talrijke ondervragingen onderzocht hij hoe Piso zijn laatste dag en nacht had doorgebracht. En toen die het meerendeel verstandig, sommige zaken nogal onoverwogen antwoordde, las hij een smeekschrift voor, die door Piso ongeveer als volgt was samengesteld: "Overweldigd door een samenzwering van vijanden en door de verdachtmaking van een valse beschuldiging, roep ik de goden als getuigen aan, aangezien er voor de waarheid en mijn onschuld nergens plaats is, dat ik, Caesar, geleefd heb met trouw jegens u en met geen ander ontzag jegens uw moeder;

pietate; vosque oro liberis meis consulatis¹, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit², M. Piso repetere Syriam dehortatus³ est. atque utinam ego potius filio iuveni quam ille patri seni cessisset. eo impensius⁴ precor ne meae pravitatis⁵ poenas innoxius luat⁶. per⁷ quinque et quadraginta annorum obsequium⁸, per collegium⁹ consulatus¹⁰ quondam divo Augusto parenti tuo probatus¹¹ et tibi amicus nec quicquam post haec rogaturus salutem infelicis filii rogo.¹ de Plancina nihil addidit.

[17] Plancina ontzien

Post quae Tiberius adulescentem crimine civilis belli purgavit¹², patris quippe iussa¹³ nec potuisse filium detrectare¹⁴, simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo¹⁵ meriti gravem casum miseratus. pro Plancina cum pudore¹⁶ et flagitio¹⁷ disseruit, matris preces obtendens¹⁸, in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. id ergo fas¹⁹ aviae interfetricem¹ nepotis adspicere, adloqui,

¹ consulere 3 + dat.

zorgen voor

² agere 3, egi

drijven, doorbrengen

³ dehortari

afraden

⁴ impense

dringend

⁵ pravitas, -tatis

slechtheid

⁶ luere 3

boeten, betalen

⁷ per + acc.

bij

⁸ *Piso betrad het openbare leven 26 v.Chr.*

⁹ collegium

ambtgenootschap

¹⁰ *7 v.Chr. was Piso consul met goedkeuring van Augustus en daarmee collega van Tiberius; zijn vader Cn. Piso was 23 v.Chr consul samen met Augustus.*

¹¹ probatus + dat.

geliefd

¹² purgare + abl.

zuiveren van

¹³ *sc. fuisse*

¹⁴ detrectare

weigeren

¹⁵ quoquo modo

hoe ook

¹⁶ pudor

schande (*die hij voelde*)

¹⁷ flagitium

smaad (*die hij kreeg*)

¹⁸ obtendere

voorhouden, als voorwendsel gebruiken

¹⁹ fas est

het is toegestaan, mogelijk

en ik smeeek u dat u voor mijn kinderen zorgt, van wie Gnaeus Piso niet verbonden is met welk lot van mij ook, aangezien hij heel deze tijd in de stad heeft doorgebracht en van wie Marcus Piso mij heeft afgeraden terug naar Syrië te gaan. En och, was ik maar liever voor mijn jonge zoon geweken dan hij voor zijn oude vader. Daarom bid ik met des te meer klem, dat hij niet onschuldig als hij is straf betaalt voor mijn slechtheid. Bij de 45 jaren gehoorzaamheid, bij het ambtgenootschap van het consulaat vraag ik, die ooit geliefd aan uw goddelijke vader Augustus en uw vriend was en ik die niets van plan ben hierna te vragen, om de redding van mijn ongelukkige zoon.” Over Plancina heeft hij niets toegevoegd.

[17] Plancina ontzien

Hierna heeft Tiberius de jongeling gezuiverd van de beschuldiging van een burgeroorlog: het waren immers de bevelen van zijn vader geweest en als zoon had hij zich daaraan niet kunnen onttrekken en tegelijk had hij medelijden met het aanzien van het huis en zelfs met het zware lotgeval van Piso zelf, hoewel die dat absoluut verdiend had. Ten gunste van Plancina heeft hij met schaamte en smaad een betoog gevoerd en daarbij gebruikte hij smeekbeden van zijn moeder als excuus, jegens wie heimelijke klachten van juist de besten meer ontbrandden: dit was dus geoorloofd dat de grootmoeder de moordenaress van haar kleinzoon aanschouwde, aansprak

¹ interfectorix

moordenaress

eripere senatui. quod pro omnibus civibus leges obtineant¹ uni Germanico non contigisse². Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab imperatore et Augusta defensam Plancinam. proinde³ venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patrum sanguine miserrimae domus exsatiaret⁴. biduum super⁵ hac imagine cognitionis⁶ absumptum urgente⁷ Tiberio liberos Pisonis matrem uti tuerentur. et cum accusatores ac testes certatim perorarent⁸ respondente⁹ nullo, miseratio quam¹⁰ invidia augebatur. primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente¹¹ Caesare magistratus¹² eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum¹³ fastis censuit, partem bonorum publicandam¹⁴, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur isque praenomen mutaret; M. Piso exuta¹⁵ dignitate¹⁶ et accepto quinquagies¹⁷ sestertio in decem annos relegaretur¹⁸, concessa Plancinae incolumitate¹⁹ ob preces Augustae.

¹ obtinere 2	handhaven
² contingere 3, -tigi	tebeurt vallen
³ proinde	daarom, op dezelfde manier
⁴ exsatiare	volledig bevredigen
⁵ super + <i>abl.</i>	aangaande
⁶ cognitio	onderzoek
⁷ urgere 2	bestoken, erop aandringen bij
⁸ perorare	zich uitspreken, een redevoering houden
⁹ respondere	antwoord, advies geven
¹⁰ = potius quam	
¹¹ referre	voorleggen
¹² <i>Normaal kon de magistraat die iets voorlegde zeggen wat hij wilde en wanneer hij wilde, maar de andere magistraten, kregen die kans niet.</i>	
¹³ radere 3	schrappen
¹⁴ publicare	verbeurd verklaren
¹⁵ exuere 3	afleggen
¹⁶ dignitas	positie, ambtelijke waardigheid
¹⁷ quinquagies	vijftig maal
¹⁸ relegare	verbannen
¹⁹ incolumitas	behoud

aan de senaat ontrukte. Datgene wat de wetten voor alle burgers handhaafden, was alleen Germanicus niet te beurt gevallen. Door Vitellius' en Veranius' stem is Caesar beweend, maar door de keizer en Augusta is Plancina verdedigd. Zij moest maar op dezelfde wijze haar vaardigheden in het gifmengen, die zo voorspoedig beproefd waren, toepassen op Agrippina, op haar kinderen en de geweldige grootmoeder en oom met het bloed van het uiterst ongelukkige huis verzadigen. Met het oog op dit schijnproces zijn twee dagen verbruikt doordat Tiberius Piso's kinderen lastig viel om hun moeder te beschermen. En hoewel de aanklagers en getuigen wedijverend hun rede hielden zonder dat iemand antwoord gaf, werd eerder het medelijden vergroot dan de nijd. Als eerste werd de consul Aurelius Cotta naar zijn mening gevraagd (want op voorstel van Caesar vervulden de magistraten ook deze taak) en hij stelde voor dat de naam van Piso uit de fasti geschrapt werd, dat een deel van zijn bezit verbeurd verklaard werd en dat een deel aan Gnaius Piso de zoon werd toegestaan en dat hij zijn voornaam zou wijzigen; Marcus Piso moest na afstand gedaan te hebben van zijn ambtelijke waardigheid en na 5 miljoen sestertiën ontvangen te hebben verbannen worden, nadat aan Plancina behoud was toegestaan omwille van de beden van Augusta.

[18] Tiberius tempert.

Multa ex ea sententia mitigata¹ sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis² eximeretur, quando³ M. Antonii⁴ qui bellum patriae fecisset, Iulli Antonii qui domum Augusti violasset, manerent. et M. Pisonem ignominiae⁵ exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior⁶. atque idem, cum Valerius Messalinus signum⁷ aureum in aede Martis Ultoris⁸, Caecina Severus aram ultioni⁹ statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda¹⁰. addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam¹¹ Germanici gratis agendas omiseratque Claudii mentionem¹². et Messalinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus¹³ est an prudens¹⁴ praeterisset¹⁵; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. mihi quanto plura recentium seu veterum revolvo¹⁶ tanto magis ludibria¹⁷ rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur¹⁸. quippe fama spe veneratione¹ potius

¹ mitigare zacht stemmen

² fasti, -orum ambtskalender

³ quando wanneer, aangezien

⁴ *sc. nomen*

⁵ ignominia smaad

⁶ placabilis gemakkelijk te verzoenen

⁷ signum beeld

⁸ *De tempel van Mars Ultor was door Augustus gewijd op het door hem gebouwde forum naast het Forum Romanum, nadat hij de moord op Caesar gewroken had.*

⁹ ultio wraak

¹⁰ operire bedekken, overstelpen

¹¹ vindicta wraak

¹² mentio vermelding

¹³ percontari vragen

¹⁴ prudens met opzet

¹⁵ praeterire eraan voorbijgaan

¹⁶ revolvere ³ weer overdenken, de revue laten passeren

¹⁷ ludibrium onteren, spot, hoon

¹⁸ obversari voor de geest staan

[18] Tiberius tempert.

Veel van dit voorstel is afgezwakt door de keizer: Piso's naam moest niet uit de fasti verwijderd worden, wanneer die van Marcus Antonius, die oorlog had gevoerd met het vaderland, die van Iullus Antonius², die het huis van Augustus had geschonden, bleven. Ook vrijwaarde hij Marcus Piso van schande en hij stond hem het bezit van zijn vader toe; Tiberius was, zoals ik vaak heb gememoreerd, redelijk bestand tegen geld en hij was toen uit schaamte voor de vrijspraak van Plancina gemakkelijker te verzoenen. En tevens heeft hij, toen Valerius Messalinus had voorgesteld een gouden beeld in de tempel van Mars Ultor te laten opstellen en Caecina Severus een altaar voor de wraak, dat belet, terwijl hij telkens zei dat die dingen wegens buitenlandse overwinningen gewijd werden en dat men huiselijke rampen met bedroefdheid moest overstelpen. Messalinus had toegevoegd dat men omwille van de wraak voor Germanicus Tiberius en Augusta en Antonia en Agrippina en Drusus moest danken en hij had vergeten Claudius te noemen. En Lucius Aprenas heeft in ieder geval Messalinus gevraagd ten overstaan van de senaat of hij hem met opzet gepasseerd had; en toen pas is de naam van Claudius erbij geschreven. Naarmate ik meer recente of oude kwesties overdenk, des te meer staan mij spot met menselijke aangelegenheden voor de geest bij alle gevallen. Alle keizers werden immers eerder door het gerucht, door verwachting, door waardigheid voor het gezag

¹ veneratio eerbetoon, waardigheid

² zoon van Marcus. Hij was getrouwd met Marcella de dochter van Octavia. Hij werd in 2v.Chr. tot zelfmoord gedwongen na overspel met Augustus'dochter Iulia.

omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

[19] De dood van Germanicus gewroken

Paucis post diebus Caesar auctor¹ senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia² tribuendi: Fulcinio suffragium³ ad honores⁴ pollicitus monuit ne facundiam⁵ violentia⁶ praecipitaret⁷. is finis fuit <in> ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant etiam secutis temporibus vario rumore⁸ iactata. adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis⁹ habent, alii vera in contrarium vertunt, et gliscit¹⁰ utrumque posteritate¹¹. at Drusus urbe egressus repetendis auspiciis¹² mox ovans¹³ introiit. paucosque post dies Vipsania mater eius excessit¹⁴, una omnium Agrippae liberorum miti obitu¹⁵: nam ceteros manifestum¹⁶ ferro vel creditum est veneno aut fame extinctos.

¹ auctor	zagsman, adviseur
² sacerdotium	priesterschap
³ suffragium	steun
⁴ honor	ereambt
⁵ facundia	welbespraaktheid
⁶ violentia	onstuimigheid, ondoordacht gedrag
⁷ praecipitare	te gronde richten
⁸ rumor	opinie
⁹ compertus	bewezen
¹⁰ gliscere 3	toenemen
¹¹ posteritas	nageslacht
¹² repetere auspicia	de auspiciën hernieuwen; <i>dat. finalis</i>
¹³ ovare	een kleine zegetocht houden
¹⁴ excedere 3	sterven
¹⁵ obitus 4	dood
¹⁶ manifestus	duidelijk

bestemd dan de man die door het lot in het verborgene werd gehouden, terwijl hij bestemd was keizer te zijn.

[19] De dood van Germanicus gewroken

Een paar dagen later heeft Caesar de senaat geadviseerd aan Vitellius en Veranius en Servaeus een priesterschap te verlenen: nadat hij Fulcinius steun beloofd had met het oog op ereambten, waarschuwde hij hem om niet zijn welbespraaktheid door ondoordacht gedrag te ontcrachten. Zo eindigde de wraak om de dood van Germanicus, waarover niet alleen bij die mensen die toen leefden, maar ook in de tijden daarna verschillende meningen geventileerd zijn. Vooral zijn juist de grootste aangelegenheden onzeker, omdat sommigen zaken die ze op welke wijze ook vernomen hebben, voor zeker houden, anderen dat wat waar is, verdraaien tot het tegenovergestelde en ieder van beide lezingen in de tijd daarna toeneemt. Maar Drusus betrad, nadat hij de stad verlaten had om de auspiciën te hernieuwen, Rome terwijl hij een kleine zegetocht hield. Een paar dagen later is zijn moeder Vipsania gestorven, de enige van alle kinderen van Agrippina, die vredig is heengegaan: want het is duidelijk dat de rest door het ijzer gestorven is of men geloofde dat de die door vergif of honger om het leven gekomen zijn.

[20] Decrius

Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis¹ primum populationibus² et ob pernicitatem³ inultis, dein vicos⁴ excindere⁵, trahere gravis praedas; postremo haud procul Pagyda⁶ flumine cohortem Romanam circumscedit. praeerat castello Decrius impiger⁷ manu, exercitus⁸ militia et illam obsidionem flagitii⁹ ratus. is cohortatus milites, ut copiam¹⁰ pugnae in aperto¹¹ faceret aciem pro castris instruit. primoque impetu pulsa cohorte promptus inter tela occursat¹² fugientibus, increpat¹³ signiferos¹⁴ quod inconditis¹⁵ aut desertoribus miles Romanus terga daret¹⁶; simul exceptat¹⁷ vulnera et quamquam transfosso¹⁸ oculo adversum¹⁹ os in hostem intendit neque proelium omisit donec desertus²⁰ suis caderet.

¹ vagus	rondzwerwend, ongeregeld
² populatio	plundering
³ pernicitas	vlugheid
⁴ vicus	dorp
⁵ excindere	vernietigen
⁶ Pagyda	Pagyda
⁷ impiger	onvermoeid
⁸ exercitus	getraind
⁹ flagitium	schande
¹⁰ copia	gelegenheid
¹¹ apertum	het open veld
¹² occursare + <i>dat.</i>	tegemoetrennen
¹³ increpare + <i>dat.</i>	tekeergaan tegen
¹⁴ signifer 2e	vaandeldrager
¹⁵ inconditus	ongoordend
¹⁶ tergum dare	de rug geven, vluchten
¹⁷ exceptare	ontvangen
¹⁸ transfodere 5, -fodi, -fossus	doorboren
¹⁹ adversus	gekeerd naar
²⁰ desertus + <i>abl.</i>	verlaten door

[20] Decrius

In datzelfde jaar begon Tacfarinas, van wie ik vermeld heb dat hij in het jaar daarvoor door Camillus verdreven was, weer de oorlog in Africa, eerst met ongeregelde plundertochten, die vanwege de snelheid ongewroken waren; daarna vernietigde hij dorpen en plunderde hij erop los; tenslotte omsingelde hij dichtbij de rivier de Pagyda een Romeins cohort. Aan het hoofd van het fort stond de daadkrachtige Decrius, die geoefend was in de krijg en die de belegering als een schande zag. Hij spoorde zijn soldaten aan en om een gelegenheid tot gevecht in het open veld te creëren, stelde hij een slaglinie op voor het kamp. Toen zijn cohort bij de eerste aanval verdreven was, rende hij slagvaardig tussen de wapens de vluchtenden tegemoet en ging hij tekeer tegen de vandeldragers, omdat de Romeinse soldaten op de vlug sloegen voor een ongeordend stelletje en deserteurs; tegelijk liep hij wonden op en toch heeft hij, hoewel zijn oog doorboord was, zich face-à-face op de vijand gericht en hij onttrok zich niet aan de strijd, totdat hij verlaten door de zijnen viel.

[21] Streng optreden van Lucius Apronius

Quae postquam L. Apronio¹ (nam Camillo successerat²) comperta³, magis dedecore⁴ suorum quam gloria hostis anxius⁵, raro ea tempestate⁶ et e vetere memoria facinore decumum quemque ignominiosae⁷ cohortis sorte⁸ ductos fusti⁹ necat. tantumque severitate profectum¹⁰ ut vexillum¹¹ veteranorum, non amplius¹² quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias praesidium¹³ cui Thala¹⁴ nomen adgressas fuderint. quo proelio Rufus Helvius gregarius¹⁵ miles servati civis decus¹⁶ rettulit donatusque est ab Apronio torquibus¹⁷ et hasta. Caesar addidit civicam coronam¹⁸, quod non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset questus magis quam offensus¹⁹. sed Tacfarinas percussis²⁰ Numidis et obsidia aspernantibus²¹ spargit²² bellum, ubi instaretur²³ cedens ac rursus in terga

¹ *dat. auctoris*

² *succedere 3 + dat., -cessi* opvolgen

³ *comperire, -peri, -pertus* vernemen

⁴ *dedecus, -oris* smaad

⁵ *anxius + abl.* bezorgd om

⁶ *tempestatas, -tatis* tijd

⁷ *ignominiosus* schandelijk

⁸ *sors, sortis* lot

⁹ *fustis* knuppel

¹⁰ *proficere 5* bereiken

¹¹ *vexillum* bij een vaandel behorend detachement

¹² *amplius + nom./acc.* meer dan

¹³ *praesidium* garnizoensplaats

¹⁴ *Thala, plaats op de grens van Africa en Numidia*

¹⁵ *gregarius* gemeen(soldaat)

¹⁶ *decus, decoris* sieraad, eer, onderscheiding

¹⁷ *torques, torquis* halsketting

¹⁸ *corona civica* krans voor het redden van een burger

¹⁹ *offendere 3* beledigen

²⁰ *percellere, perculi, percussus* moedeloos maken, treffen

²¹ *aspernari* verachten

²² *bellum spargere* nu eens hier, dan weer daar oorlog voeren

²³ *instare + acc.* op de hielen zitten, geen rust laten

[21] Streng optreden van Lucius Apronius

Nadat dit door Lucius Apronius vernomen was, liet hij, omdat hij bezorgder was om de smaad van zijn manschappen dan om de roem van de vijand, iedere tiende man van het schandelijke cohort, nadat die door het lot uitgeloot was, met een knuppel doden. Dit was in die tijd een zeldzaamheid en kwam voort uit overleveringen van weleer. Zoveel is bereikt met die strengheid dat het detachement der oudgedienden, slechts 500 in getal, dezelfde troepen van Tacfarinas, toen die de garnizoensplaats met de naam Thala hadden aangevallen, op de vlucht gejaagd hebben. In die strijd heeft Rufus Helvius, een gemeen soldaat, een onderscheiding voor het redden van een burger behaald en hij is door Apronius begiftigd met halskettingen en lans¹. Caesar voegde daaraan de corona civilis toe, terwijl hij eerder erover klaagde dan ontstemd was dat Apronius niet ook die met het recht van proconsul toegedeeld had. Maar Tacfarinas voerde nu eens hier dan weer daar oorlog, omdat zijn Numidiërs moedeloos geworden waren en belegeringen verachtten, terwijl hij telkens week, wanneer men hem op de hielen zat en weer terugkeerde in de rug van de vijand.

¹ gebruikelijke militaire onderscheidingen

remeans¹. et dum ea ratio² barbaro fuit, inritum³ fessumque Romanum impune ludificabatur⁴: postquam deflexit⁵ ad maritimos locos, inligatus⁶ praeda stativis castris⁷ adhaerebat⁸, missu patris Apronius Caesianus cum equite et cohortibus auxiliariis, quis⁹ velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit pellitque in deserta.

[22] Lepida aangeklaagd

At Romae Lepida, cui super¹⁰ Aemiliorum decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi¹¹ erant, defertur¹² simulavisse partum¹³ ex P. Quirinio divite atque orbo¹⁴. adiciebantur adulteria venena quaesitumque¹⁵ per Chaldaeos¹⁶ in domum Caesaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium¹⁷ ad huc infensus quamvis infami¹⁸ ac nocenti miserationem addiderat. haud facile quis¹⁹ dispexerit²⁰ illa in cognitione mentem²¹ principis: adeo vertit

-
¹ remeare	terugkeren
² ratio	manier, strategie
³ inritus	zonder succes zijnd
⁴ ludificari	om de tuin leiden
⁵ deflectere 3	afbuigen
⁶ illigare	verwikkelen, belemmeren
⁷ stativa castra <i>n. pl.</i>	het vaste kamp
⁸ adhaerere + <i>dat.</i>	vastzitten aan, niet wijken van
⁹ = quibus	
¹⁰ super + <i>acc.</i>	afgezien van
¹¹ proavus	voorvader
¹² deferre	aanklagen
¹³ partus 4	bevalling, kind
¹⁴ orbus	kinderloos
¹⁵ quaerere 3	informatie winnen
¹⁶ De Chaldaei waren oorspronkelijk de bewoners van Chaldaea, het zuidwestelijke deel van Babylonië, die bekend stonden als vogelwichelaars en waarzeggers; Chaldaeische astrologen.	
¹⁷ repudium dicere	een scheiding uitspreken
¹⁸ infamis	eerloos, berucht
¹⁹ quis wordt in een hoofdzin i.p.v. aliquis gebruikt met name bij een potentialis.	
²⁰ dispicere 5	ontwaren
²¹ mens	geest, gedachte,

En zolangs als de barbaar deze tactiek hanteerde, leidde hij de Romeinen, terwijl die succesloos en vermoeid waren, om de tuin: nadat hij afgebogen was naar het gebied aan zee, bleef hij in het vaste kamp, omdat hij belemmerd was door buit, maar heeft Apronius Caesianus in opdracht van zijn vader met de ruitery en hulptroepen aan wie hij de snelsten der legioenen had toegevoegd, voorspoedig slag geleverd tegen de Numidiërs en heeft hij ze de woestenijen in gedreven.

[22] Lepida aangeklaagd

En in Rome werd Lepida, die afgezien van de eer der Aemilii Lucius Sulla en Cn. Pompeius als voorvaders had, ervoor aangeklaagd dat zij had geveinsd een kind van Publius Quirinius, die rijk en kinderloos was, gebaard te hebben. Daar werden gevallen van overspel en gifmenging aan toegevoegd en het feit dat zij door middel van de Chaldaei informatie had ingewonnen tegen het huis van Caesar. Haar broer Manius Lepidus verdedigde de beschuldigde. Quirinius had, nadat de scheiding was uitgesproken, doordat hij bovendien vijandig was, voor haar medelijden opgewekt, hoewel zij van slechte naam en schuldig was. Niemand zou gemakkelijk bij dat onderzoek de gedachte van de keizer hebben kunnen doorgronden:

ac miscuit irae et clementiae signa. deprecatus¹ primo senatum ne maiestatis² crimina tractarentur³, mox M. Servilium e consularibus aliosque testis inlexit⁴ ad proferenda quae velut reicere voluerat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules neque per tormenta⁵ interrogari passus est de iis quae ad domum suam pertinerent⁶. exemit⁷ etiam Drusum consulem designatum⁸ dicendae primo loco sententiae; quod alii civile⁹ rebantur, ne ceteris adsentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahebant: neque enim cessurum¹⁰ nisi damnandi officio¹¹.

[23] Lepida verbannen

Lepida ludorum diebus qui cognitionem intervenerant¹² theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione¹³ flebili¹⁴ maiores suos ciens¹⁵ ipsumque Pompeium, cuius ea monimenta¹⁶ et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiae¹⁷ permovit ut effusi in lacrimas saeva et detestanda¹⁸ Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati et obscurissimae domui destinata quondam uxor L.

¹ deprecari verzoeken, smeken

² maiestas, -tatis majesteitsschennis

³ tractare behandelen

⁴ illicere 5, illexi verlokken tot

⁵ tormentum foltering

⁶ pertinere ad te maken hebben met

⁷ eximere 3 + *dat.*, -emi ontnemen aan

⁸ consul designatus: *de persoon die tot consul is gekozen voor het volgende jaar*

⁹ civilis politiek

¹⁰ *vul aan*: Drusum fuisse

¹¹ officium plicht, verplichting

¹² intervenire onderbreken

¹³ lamentatio gejammer

¹⁴ flebilis tranenwekkend, klaaglijk

¹⁵ ciere 2 aanroepen

¹⁶ monumentum gedenkteken

¹⁷ misericordia medelijden

¹⁸ detestandus verfoeilijk, afschuwelijk

zo zeer veranderde en mengde hij de tekenen van woede en vergevingsgezindheid. Eerst verzocht hij de senaat dat niet beschuldigingen van majesteitsschennis behandeld zouden worden, vervolgens verleidde hij Marcus Servilius een oudconsul en andere getuigen ertoe om dat tevoorschijn te halen wat hij als het ware had willen verwerpen. Tegelijkertijd overhandigde hij ook de slaven, hoewel die in militaire bewaring gehouden werden, aan de consuls en niet heeft hij het toegelaten dat zij onder foltering en ondervraagd over die aangelegenheden die zijn huis betroffen. Hij ontnam ook Drusus als consul designatus de gelegenheid om als eerste zijn mening te geven; wat anderen welwillend vonden om te voorkomen dat de rest genoodzaakt zou worden zich bij die mening aan te sluiten, interpreteerden anderen als blijk van strengheid: Drusus zou immers slechts plaats gemaakt hebben als het zijn plicht geweest was haar te veroordelen.

[23] Lepida verbannen

Lepida heeft op de dagen van de spelen, die het onderzoek onderbroken hadden, met beroemde vrouwen het theater betreden, en daarbij riep zij met klaaglijk gejammer haar voorouders en Pompeius zelf op van wie die gedenktekens en beelden die daarbij stonden, gezien werden, en zij heeft zoveel medelijden opgewekt, dat men in tranen uitgebarsten is en grimmige en afschuwelijke uitingen naar Quirinius schreeuwde, omdat Lepida ooit bestemd was als vrouw voor Lucius Caesar en als schoondochter voor de goddelijke Augustus en nu aan zijn oude dag en kinderloosheid en zijn zeer onaanzienlijke huis opgeofferd werd.

Caesari ac divo Augusto nurus¹ dederetur². dein tormentis servorum patefacta³ sunt flagitia itumque in sententiam Rubelli Blandi a quo aqua atque igni arcebatur⁴. huic Drusus adsensit⁵ quamquam alii mitius⁶ censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat⁷, datum ne bona publicarentur⁸. tum demum aperuit⁹ Tiberius compertum¹⁰ sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida petitem.

[24] De terugkeer van Decimus Silanus

Inlustrium¹¹ domuum adversa¹² (etenim haud multum distanti¹³ tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solacio adfecit¹⁴ D. Silanus Iuniae familiae redditus. casum eius paucis repetam¹⁵. ut valida¹⁶ divo Augusto in rem publicam fortuna ita domi improspera¹⁷ fuit ob impudicitiam¹⁸ filiae ac neptis¹⁹ quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam²⁰ gravi nomine laesarum religionum²¹ ac violatae maiestatis appellando clementiam

¹ nurus 4 f	schoondochter
² dedere 3	prijsgaven
³ patefacere 5	aan het daglicht brengen
⁴ arcere 2 + <i>abl.</i>	afhouden van; arcere igni at aqua - verbannen
⁵ adsentire + <i>dat.</i>	zich aansluiten bij de mening/het voorstel van
⁶ mitis	zacht, vriendelijk
⁷ gignere 3 ex + <i>abl.</i> , genui	verwekken bij
⁸ publicare	verbeurd verklaren
⁹ aperire	openen, onthullen
¹⁰ comperire, -peri, -pertus	ontdekken; sc. esse
¹¹ inlustris, -tre	aanzienlijk
¹² adversa <i>n.pl.</i>	tegenslag
¹³ distans	verwijderd
¹⁴ adficere 5 + <i>abl.</i>	aandoen met
¹⁵ repetere	terughalen
¹⁶ validus	sterk, krachtig
¹⁷ improsperus	tegenspoedig
¹⁸ impudicitia	onkuisheid
¹⁹ neptis	kleindochter
²⁰ vulgare	overall verbreiden, tot gemeengoed maken
²¹ religio	godsdienstige gedachte

Daarna zijn door folteringen van slaven schanddaden aan het licht gebracht en heeft men gekozen voor het voorstel van Rubellius Blandus¹, door wie hij werd verbannen. Drusus sloot zich bij zijn mening aan, hoewel anderen mildere voorstellen hadden gedaan. Daarna werd het Scaurus gegeven, die een een dochter bij haar had verwekt, dat haar goederen niet verbeurd werden verklaard. Toen pas openbaarde Tiberius dat door hem van de slaven van Quirinius vernomen was dat Quirinius het doelwit van Lepida met gif geweest was.

[24] De terugkeer van Decimus Silanus

De tegenspoed van aanzienlijke families (immers helemaal niet zo lang na elkaar hadden de Calpurnii Piso en de Aemilii Lepida verloren) is door Decimus Silanus getroost, doordat hij aan de Iunische familie is teruggegeven. Ik zal zijn geval in een paar woorden ophalen. De goddelijke Augustus had dan wel het geluk veel invloed ten aanzien van de staat te hebben, maar thuis kende hij tegenspoed door de zedeloosheid van zijn dochter en kleindochter: hen heeft hij uit Rome verbannen en hun echtbrekers heeft hij met de dood of ballingschap gestraft. Doordat Augustus het vergrijp dat gewoon geworden was onder mannen en vrouwen de zware naam godsdienstschennis en majesteitschennis gaf, negeerde hijzelf de vergevingsgezindheid van onze voorouders en zijn eigen

¹ consul in de laatste helft van 20 n.Chr. samen met Asinius Pollio

maiorum suasque ipse leges¹ egrediebatur². sed aliorum exitus³ simul cetera illius aetatis⁴ memorabo si effectis⁵ in quae tetendi⁶ plures ad curas⁷ vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra⁸ foret saevitum⁹ quam ut amicitia Caesaris Tiberio imperitante prohiberetur¹⁰, deprecari¹¹ senatum ac principem ausus est M. Silani fratris potentia¹², qui per insignem nobilitatem¹³ et eloquentiam praecellebat¹⁴. sed Tiberius gratis agenti Silano patribus coram respondit se quoque laetari quod frater eius e peregrinatione¹⁵ longinqua revertisset, idque iure licitum¹⁶ quia non senatus consulto non lege pulsus foret: sibi¹⁷ tamen adversus eum integras parentis sui offensiones¹⁸ neque reditu Silani dissoluta¹⁹ quae Augustus voluisset. fuit posthac in urbe neque honores adeptus est.

[25] Voorstel de Lex Papia Poppaea te beperken

Relatum²⁰ dein de moderanda¹ Papia Poppaea², quam senior Augustus post Iulias rogationes³ incitandis⁴ caelibum⁵

¹ *Zijn Lex Iulia de adulteriis schreef mildere straffen voor dan hij nu oplegde.*

² egredi overschrijden

³ exitus 4 de dood

⁴ aetas, aetatis tijd

⁵ *sc. eis rebus*

⁶ tendere 3 zijn aandacht richten

⁷ cura geschrift, onderzoek; *helaas heeft Tacitus de geschiedenis van Nerva en Trajanus tot zijn tijd beschreven.*

⁸ ultra verder

⁹ saevire tekeer gaan

¹⁰ prohibere + *abl.* uitsluiten van

¹¹ deprecari om genade smeken

¹² potentia invloed

¹³ nobilitas roem

¹⁴ praecellere 3 uitblinken

¹⁵ peregrinatio verblijf in het buitenland

¹⁶ licet, licitum est het is geoorloofd

¹⁷ sibi voor hem, in zijn ogen

¹⁸ offensio ontstemming, misnoegen

¹⁹ dissolvere 3 opheffen, afschaffen

²⁰ referre de + *abl.* een voorstel doen over

wetten. Maar ik zal het einde van anderen en tegelijk de rest van dat tijdperk beschrijven, als ik dát tot een eind gebracht heb waarop ik me gericht heb en mijn leven zal hebben voortgezet tot meer onderwerpen van mijn aandacht. Decimus Silanus, die met de kleindochter van Augustus echtbreuk heeft gepleegd, heeft het gewaagd, hoewel men geen verdere maatregelen tegen hem heeft genomen dan dat hij op bevel van Tiberius buitengesloten werd van de vriendschap van Caesar, de senaat en de keizer om genade te smeken met gebruikmaking van de invloed van zijn broer Marcus Silanus, die uitblonk door zijn opvallende roem en welsprekendheid. Maar Tiberius antwoordde ten overstaan van de senatoren aan Silanus, toen hij Tiberius dankte, dat ook hij blij was dat zijn broer was teruggekeerd uit een verblijf in het buitenland en dat hij terecht had mogen terugkeren, omdat hij niet door een senaatsbesluit, niet door een wet verbannen was: dat evenwel de redenen van het misnoegen van zijn vader jegens hem nog golden en dat door de terugkeer van Silanus dat wat Augustus gewild had, niet opgeheven was. Daarna was hij in de stad en heeft hij geen ereambten verkregen.

[25] Voorstel de Lex Papia Poppaea te beperken

Vervolgens is er een voorstel gedaan om de lex Papia Poppaea te matigen; Augustus had deze bekrachtigd na de Iulische wetsvoorstellen om de straffen van ongehuwden

¹ moderari matigen

² *Lex Iulia et Papia Poppaea de maritandis ordinibus, eigenlijk de lex Iulia van Imperator Caesar Augustus (= keizer Augustus) (18 v.Chr.), gewijzigd en uitgebreid in 9 n.Chr. door de consuls Marcus Papius Mutilus en Quintus Poppaeus Secundus. Zij had de bevordering van huwelijken tot doel, door aan het hebben van wettige kinderen voorrechten te verbinden (ius liberorum). Buitenechtelijke seks tussen vrijgeborenen werd strafbaar.*

³ rogatio wetsvoorstel

⁴ incitare vergroten

⁵ caelebs, caelibis ongehuwd

poenis et augendo aerario¹ sanxerat. nec ideo coniugia et educationes² liberum frequentabantur³ praevalida⁴ orbitate: ceterum multitudo periclitantium⁵ gliscebat⁶, cum omnis domus delatorum⁷ interpretationibus⁸ subverteretur⁹, utque antehac flagitiis ita tunc legibus laborabatur¹⁰. ea res admonet ut de principiis¹¹ iuris et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

[26] Het ontstaan van wetten

Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine¹², sine probro¹³, scelere eoque sine poena aut coercionibus¹⁴ agebant. neque praemiis opus erat cum honesta suoapte ingenio peterentur; et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. at postquam exui¹⁵ aequalitas et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat, provenere¹⁶ dominationes¹⁷ multosque apud populos aeternum¹⁸ mansere. quidam statim aut, postquam regum pertaesum¹⁹, leges maluerunt. hae primo rudibus²⁰ hominum animis

-
¹ aerarium	schatkist, vermogen van de staat
² educatio	opvoeding, het grootbrengen
³ frequentare	iets vaak doen, massaal vieren
⁴ praevalidus	de overhand houdend
⁵ periclitans	aangeklaagde
⁶ gliscere 3	toenemen
⁷ delator	aanklager
⁸ interpretatio	verklaring, uitleg
⁹ subvertere 3	te gronde richten
¹⁰ laborare	te kampen hebben met
¹¹ principium	beginsel
¹² libido, -dinis	wellust
¹³ probrum	verwijt, schanddaad
¹⁴ coercitio	straf
¹⁵ <i>infinitivus historicus</i>	
¹⁶ provenire	opkomen
¹⁷ dominatio	heerschappij
¹⁸ aeternum <i>adv.</i>	eeuwig
¹⁹ (me) pertaedet + <i>gen.</i>	genoeg hebben van, walgen van
²⁰ rudis	onbeschaafd, onontwikkeld

te vergroten en de schatkist te spekken. Maar deze wet had niet het gevolg dat huwelijken massaal werden gesloten en kinderen massaal werden opgevoed omdat kinderloosheid de overhand hield: maar de menigte aangeklaagden nam toe, omdat ieder huis door de verklaringen van aanklagers te gronde werd gericht en voorheen had men wel te kampen met schanddaden, maar toen ging men gebukt onder de wetten. Deze kwestie herinnert eraan om dieper in te gaan op de beginselen van het recht en hoe men tot deze onbeperkte menigte en verscheidenheid van wetten is gekomen.

[26] Het ontstaan van wetten

De mensen in vroegste tijden leefden, toen er nog geen enkele wellust was, zonder schanddaad, misdaad en daarom zonder straf of beteugelingen. Niet waren er beloningen nodig, omdat men het eervolle vanuit eigen inborst nastreefde; en omdat men toen niets tegen de gewoonte in verlangde, werd hun niets door angst verboden. En toen gelijkheid afgelegd werd en in plaats van bescheidenheid en schaamte gunstbejag en geweld voortschreden, kwamen heerschappijen op en bij vele volken bleven ze voor altijd. Sommigen hebben onmiddellijk of nadat ze genoeg hadden gekregen van koningen, gekozen voor wetten.

simplices erant; maximeque fama celebravit¹ Cretensium², quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitores³ iam et plures Solo perscripsit⁴. nobis Romulus ut libitum⁵ imperitaverat: dein Numa religionibus⁶ et divino iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et Anco. sed praecipuus Servius Tullius sanctor⁷ legum fuit quis⁸ etiam reges obtemperarent⁹.

[27] Corruptie leidt tot wetten.

Pulso Tarquinio adversum patrum factiones¹⁰ multa populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae, creatique decemviri¹¹ et accitis¹² quae usquam egregia compositae duodecim tabulae¹³, finis aequi¹⁴ iuris. nam secutae leges etsi aliquando in maleficos¹⁵ ex delicto, saepius tamen dissensione¹⁶ ordinum¹⁷ et apiscendi¹⁸ inlicitos¹ honores aut pellendi claros viros aliaque ob prava² per vim

¹ celebrare beroemd maken

² *vul aan:* leges

³ quaesitus bijzonder

⁴ perscribere 3 zorgvuldig optekenen

⁵ me libet het belieft mij

⁶ religio religieus bezwaar, denkwijze, vroomheid

⁷ sanctor bekrachtiger

⁸ = quibus

⁹ obtemperare + *dat.* gehoorzamen aan

¹⁰ factio politiek bedrijf, partij

¹¹ decemviri college van 10 mannen

¹² acciere 2 erbij halen

¹³ *De Twaalf tafelenwet of de Wet der XII Tafelen (Latijn: Duodecim Tabulæ of Lex Duodecim Tabularum) noemt men de oudste optekening van de civiele wetten van het Romeinse Rijk, die aan de basis stonden van het Romeins recht. De Wet van de Twaalf Tafelen dateert van omstreeks 451 v.Chr. en omvat zowel civiele rechten van de ciues (wapenbroeders) als de te volgen civiele procedure uit de oud-Romeinse tijd. De tekst zelf van de oorspronkelijke Wet is verdwenen, maar er zijn nog citaten uit terug te vinden.*

¹⁴ aequus billijk

¹⁵ maleficus misdadiger

¹⁶ dissensio tweedracht

¹⁷ ordo gelid, rang, stand

¹⁸ apisci verkrijgen, bereiken

Deze waren in eerste instantie eenvoudig omdat de mensen een onontwikkeld denkvermogen hadden; vooral heeft het publieke oordeel de wetten der Cretensers, die Minos heeft laten opschreven, die van de Spartanen, die Lycurgus heeft laten opschrijven en daarna de wetten die Solon voor de Atheners maar nu uitgewerkter en meer in getal heeft laten opschrijven, beroemd gemaakt. Over ons had Romulus naar believen de scepter gezwaaid: daarna legde Numa het volk aan banden door godsdienstige beperkingen en goddelijk recht en sommige bepalingen zijn door Tullus en Ancus gevonden. Maar Servius Tullus is de belangrijkste bekrachtiger van wetten geweest waaraan ook koningen moesten gehoorzamen.

[27] Corruptie leidt tot wetten.

Toen Tarquinius verdreven was, heeft het volk veel in het leven geroepen tegen het gekuip van de senatoren om de vrijheid te beschermen en de eendracht te versterken: het college van tien mannen is ingesteld en de twaalf tafelen zijn opgesteld na dat wat ergens uitstekend was, erbij gehaald te hebben en dit betekende het einde van het gelijke recht. Want de wetten die daarop volgden, zijn ook al zijn ze soms tegen misdadigers ten gevolge van een vergrijp voorgesteld, toch vaker ingediend ten gevolge van tweedracht der standen en om ongeoorloofde ereambten te krijgen of om beroemde mannen te verdrijven en wegens andere slechte doelen.

¹ inlicitus

ongeoorloofd

² pravus

slecht

latae sunt¹. hinc Gracchi² et Saturnini³ turbatores⁴ plebis nec minor largitor⁵ nomine senatus Drusus⁶; corrupti spe aut inlusi⁷ per intercessionem⁸ socii. ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum⁹ quin multa et diversa sciscerentur¹⁰, donec L. Sulla dictator¹¹ abolitis¹² vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium eius rei haud in longum paravit, statim turbidis¹³ Lepidi¹⁴ rogationibus neque multo post tribunis reddita licentia quoquo vellent populum agitandi¹⁵. iamque non modo in commune¹⁶ sed in singulos homines latae quaestiones¹⁷, et corruptissima re publica plurimae leges.

¹ ferre (wetten) voorstellen, indienen

² De broers Tiberius en Gaius Gracchus.

Tiberius Sempronius Gracchus (volledige naam: Tiberius Sempronius Tiberii filius Publii nepos Gracchus; ca. 163/162 v.Chr - Rome, 133 v.Chr.) was een Romeins politicus. Hij werd vooral bekend als tribunus plebis, die omwille van het doordrukken van zijn lex agraria ter herverdeling van de ager publicus onder de armere Romeinen samen met een deel van zijn aanhangers door zijn senatoriale tegenstanders werd vermoord.

Gaius Sempronius Gracchus (154 v.Chr. - Rome 121 v.Chr.) was de jongere broer van Tiberius Gracchus, en was nóg begaafder en wilskrachtiger, maar vooral een knapper redenaar en een handiger politicus. Hij was een hervormer ten gunste van het volk. Uiteindelijk wist de senaat hem uit Rome te laten vluchten en pleegde hij zelfmoord.

³ *Lucius Appuleius Saturninus (ca. 138 v.Chr. - 100 v.Chr.), was een Romeins tribuun en demagoog. Hij deed afbreuk aan de macht der oligarchen. Hij werd in december 100 v.Chr. vermoord.*

⁴ turbator opruier

⁵ largitor royale gever, omkoper

⁶ of de rivaal van Gaius Gracchus of diens zoon

⁷ illudere, -lusi, -lusus bespotten, misleiden

⁸ intercessio tussenkomst, bemiddeling, veto

⁹ non omittere quin + conj. het niet achterwege laten om

¹⁰ sciscere 3 besluiten

¹¹ 82-79 v.Chr.

¹² abolere 2, -olevi, -olitus afschaffen

¹³ turbidus opstandig

¹⁴ Marcus Lepidus, de vader van de latere triumvir

¹⁵ agitare aansporen, drijven

¹⁶ commune n. een gemeenschappelijk belang

¹⁷ quaestio gerechtshof, gerechtelijk onderzoek

Derhalve waren er mensen als de Gracchi en Saturninus als opruiers van het volk en Drusus, die uit naam van de senaat niet een geringere omkoper was; de bondgenoten waren verleid door hoop of misleid door het veto van tribunen. Zelfs niet tijdens de bondgenotenoorlog¹ en daarna in de burgeroorlog heeft men ervan afgezien vele en verschillende zaken te besluiten, totdat Lucius Sulla de dictator door vroegere wetten af te schaffen of te veranderen, toen hij er meer had toegevoegd, op dit terrein voor korte tijd rust tot stand gebracht heeft, door de onmiddellijk opstandige wetsvoorstellen van Lepidus en doordat niet veel later aan de tribunen teugelloosheid was teruggegeven om het volk op te juinen hoe ze ook maar wilden. En nu werden niet alleen voor het gemeenschappelijk belang maar ook voor mensen ieder afzonderlijk gerechtelijke onderzoeken voorgesteld en omdat de staat zeer corrupt was, werden er zeer veel wetten voorgesteld.

¹ *Het Bellum soci(or)um of Marsicum bellum (Bondgenotenoorlog, van 91 tot 88 v.Chr.) was een bloedige burgeroorlog, door een groot deel van Midden- en Zuid-Italië gericht tegen Rome en de rest van Italië. Hij werd gevoerd met de bedoeling voor alle inwoners van Italië het volwaardige Romeinse burgerrecht te verkrijgen.*

[28] Toenemende beperkingen

Tum Cn. Pompeius, tertium¹ consul corrigendis moribus delectus et gravior remediis quam delicta erant suarumque legum auctor idem ac subversor², quae armis tuebatur armis amisit. exim continua per viginti annos discordia, non mos, non ius; deterrima³ quaeque impune ac multa honesta exitio fuere. sexto demum consulatu Caesar Augustus, potentiae securus⁴, quae triumviratu iusserat abolevit deditque iura quis pace et principe⁵ uteremur. acriora ex eo vincla, inditi⁶ custodes⁷ et lege Papia Poppaea praemiis inducti ut, si a privilegiis⁸ parentum cessaretur⁹, velut parens omnium populus vacantia¹⁰ teneret. sed altius penetrabant urbemque et Italiam et quod usquam civium corripuerant, multorumque excisi¹¹ status. et terror omnibus intentabatur¹² ni Tiberius statuendo¹³ remedio quinque consularium, quinque e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset apud¹⁴ quos exsoluti plerique legis nexus¹⁵ modicum in praesens levamentum¹⁶ fuere.

¹ tertium	voor de derde keer
² subversor	die omverwerpt, verstoort
³ deterrimus	zeer slecht
⁴ securus + gen.	zonder zorgen voor
⁵ <i>geforceerde ablativi absoluti</i>	
⁶ indere 3	plaatsen, invoeren
⁷ <i>sc. aanklagers</i>	
⁸ privilegium	voorrecht
⁹ cessare a	ophouden met
¹⁰ vacare	vrij zijn, ongebruikt zijn
¹¹ excidere 3	ondermijnen
¹² intentare	dreigend voorhouden
¹³ statuere 3	vaststellen
¹⁴ apud + acc.	ten tijde van
¹⁵ nexus 4	verplichting
¹⁶ levamentum	verlichting

[28] Toenemende beperkingen

Toen is Gnaeus Pompeius voor de derde keer tot consul gekozen om de zeden te herstellen en hij bracht met zijn herstelmaatregelen meer nadelen dan de vergrijpen en tegelijk was hij de man die zijn eigen wetten bekrachtigde en omverwierp en hij heeft dat wat hij met wapens aan het beschermen was, door wapens verloren. Daarna heerste er twintig jaar ononderbroken tweedracht en er heerste geen wet, geen recht; juist het slechtste was onbestraft en veel van wat eerbaar was ging verloren. Pas tijdens zijn zesde consulaat heeft Caesar Augustus, toen hij geen zorg had om zijn macht, de bevelen die hij tijdens het triumviraat had uitgevaardigd, opgeheven en hij heeft wetten gegeven opdat wij die, nu er vrede en een leider was, zouden gebruiken. Sindsdien zijn de boeien knellender en zijn er aanklagers geïntroduceerd en zijn ze op grond van de Lex Papia Poppaea ertoe gebracht dat het volk, als was het de ouder van allen, bezit zonder kinderen als erfgenaam zou hebben, als men afzag van de voorrechten van het ouderschap. Maar ze drongen dieper door en ze hadden de stad en Italia en wat er ergens aan burgers was gecorrumpeerd en van velen is de positie de ondermijnd. En een schrikbeeld werd allen dreigend voorgehouden, als niet Tiberius om een herstelmaatregel in te stellen vijf oud-consuls, vijf van de oud-praetoren en even zovelen uit de rest van de senaat geloot had en tijdens hun periode zijn zeer vele wettelijke verplichtingen opgeheven en dat vormde een matige verlichting voor het moment.

[29] Privileges voor Nero gevraagd

Per idem tempus Neronem e liberis Germanici iam ingressum iuventam¹ commendavit patribus, utque munere capessendi vigintiviratus² solveretur et quinquennio maturius³ quam per leges quaesturam peteret non sine inrisu audientium postulavit. praetendebat⁴ sibi atque fratri decreta eadem petente Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim qui eius modi preces occulti inluderent: ac tamen initia fastigii Caesaribus erant magisque in oculis vetus mos, et privignis⁵ cum vitrico⁶ levior necessitudo⁷ quam avo adversum nepotem. additur pontificatus et quo primum die forum ingressus est congiarium⁸ plebi admodum laetae quod Germanici stirpem iam puberem⁹ aspiciebat. auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi filiae. utque haec¹⁰ secundo rumore ita adversis animis acceptum quod filio Claudii¹¹ socer¹² Seianus destinaretur. polluisse¹³ nobilitatem familiae videbatur suspectumque¹⁴ iam nimiae spei Seianum ultra¹⁵ extulisse¹.

¹ iuventa de jeugdijaren (17-47 jaar)

² vigintiviratus 4 het vigintiviraat; een minder ambt dat je normaal bekleedde voor de quaestura; het was een verzameling van meerdere commissies

³ maturus vroeg

⁴ praetendere voorwenden, als excuus voorwenden

⁵ privigni pl. stiefkinderen

⁶ vitricus stiefvader

⁷ necessitudo relatie, band

⁸ congiarium schenking

⁹ pubes, puberis volwassen

¹⁰ sc. accepta sunt

¹¹ Drusus was een van de twee kinderen van keizer Claudius bij zijn vrouw Urgulanilla. Hij zou kort voordat hij volwassen werd, in 20 v.Chr., in een pit gestikt zijn, korte tijd nadat hij verloofd was met de nog maar net geboren dochter van Seianus. Toch beweren boze tongen dat hij door Seianus frauduleus ter dood gebracht zou zijn. (Suet. Claudius, 27; Tac. Ann. 3.29.)

¹² socer schoonvader

¹³ polluere 3 vervuilen, ontteren, schenden

¹⁴ suspectus + gen. verdacht van

¹⁵ ultra verder

[30] Lucius Volusius en Sallustius Crispus

Fine anni concessere vita insignes viri L. Volusius¹ et Sallustius Crispus². Volusio vetus familia neque tamen praeturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis³ functus, opumque quis domus illa immensum viguit⁴ primus adcumulator⁵. Crispum equestri ortum loco C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus⁶ auctor, sororis nepotem in nomen adscivit⁷. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus⁸ sine dignitate senatoria multos triumphalium⁹ consulariumque potentia antiit, diversus¹⁰ a veterum instituto per cultum¹¹ et munditias¹² copiaque et affluentia¹³ luxu propior¹⁴. suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par¹⁵, eo acrior quo somnum et inertiam¹⁶ magis ostentabat. igitur incolumi¹⁷ Maecenate proximus, mox praecipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta¹⁸ speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat,

¹ *consul suffectus 12 v. Chr.*

² *de kleinzoon van de zuster van de historicus Sallustius*

³ *decuria* decurie (*groep rechters, hier bestaand uit leden van de ridderstand*)

⁴ *vigere 2* machtig, in aanzien zijn

⁵ *adcumulator* die ophoopt

⁶ *florens* bloemrijk

⁷ *adsciscere in nomen adopteren*

⁸ *aemulari* nabootsen, concurreren met

⁹ *triumphalis* triomfator

¹⁰ *diversus a* tegengesteld aan

¹¹ *cultus* ontwikkeling

¹² *munditiae* elegantie, wellevendheid

¹³ *affluentia* overvloed

¹⁴ *propior + dat.* dichterbij, meer geneigd tot

¹⁵ *par + dat.* opgewassen tegen

¹⁶ *inertia* luiheid

¹⁷ *incolumis* ongedeerd

¹⁸ *provehi* vorderen

[30] Lucius Volusius en Sallustius Crispus

Aan het eind van het jaar zijn opvallende mannen gestorven: Lucius Volusius en Sallustius Crispus. Volusius had een oude familie, maar een familie die evenwel niet verder dan de praetuur gekomen was: hijzelf heeft daaraan het consulaat toegevoegd, zelfs heeft hij de bevoegdheid van censor vervuld om samenstelling van de ridderdecuriën te wijzigen en als eerste heeft hij rijkdommen opgestapeld, waardoor dat huis geweldig machtig is geweest. Crispus, die in de ridderstand geboren is, is door Caius Sallustius, zeer bloemrijk schrijver van de Romeinse geschiedenis, als kleinzoon van zijn zus geadopteerd. En hoewel hij zonder problemen toegang had tot het verkrijgen van ereambten, heeft hij als concurrent van Maecenas zonder senatoriale waardigheid vele triomfatoren en oud-consuls overtroffen in invloed, terwijl hij de tegenpool vormde van de instelling der ouden door zijn verzorging en elegantie en hij door rijkdom en overvloed dichterbij weeldezucht was. Toch zat er in hem een geesteskracht verborgen die opgewassen was tegen geweldige taken en was hij des te scherper naarmate hij meer slaap en luiheid toonde. Toen Maecenas nog leefde, kwam hij op de tweede plaats, daarna was hij de belangrijkste op wie de geheimen van de keizers steunden en medeplichtig aan de moord op Postumus Agrippa behield hij op gevorderde leeftijd meer de schijn dan de kracht wat de vriendschap van de keizer betrof. En dit was ook Maecenas overkomen omdat het lot van eeuwige macht

fato potentiae raro sempiternae¹, an satias² capit aut illos cum omnia tribuerunt aut hos cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

[31] De klacht van Corbulo

Sequitur Tiberi quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio³ insignis. nam triennio ante Germanicum cum Tiberio idem honor neque patruo⁴ laetus neque natura tam conexus⁵ fuerat. eius anni principio Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans⁶, sive ut amoto patre Drusus munia⁷ consulatus solus impleret. ac forte parva res magnum ad certamen progressa praebuit iuveni materiem⁸ apiscendi favoris. Domitius Corbulo⁹ praetura functus de L. Sulla¹⁰ nobili iuvene questus est apud senatum quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur¹¹. certabantque orationibus et memorabantur exempla maiorum qui iuventutis inreverentiam¹² gravibus decretis notavissent¹³, donec Drusus apta¹⁴ temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum qui patruus simul ac vitricus

¹ sempiternus

eeuwig

² satias

verzadiging

³ collegium

ambtgenootschap

⁴ patruus

oom

⁵ conexus

verbonden, verwant

⁶ meditari

overwegen

⁷ munia n.pl.

plichten, taken

⁸ materies = materia

materiaal, stof, aanleiding

⁹ *waarschijnlijk de vader van de generaal Corbulo, die in Nederland een kanaal heeft laten graven (7 v.chr.- 67 n.Chr.)*

¹⁰ *misschien kleinzoon van P.Sulla, de neef van de dictator*

¹¹ niti

zich schrap zetten, zich inspannen

¹² reverentia

gebrek aan eerbied

¹³ notare

berispen

¹⁴ aptus + dat.

geschikt voor

niet vaak voorkomt, of verzadiging grijpt hetzij de ene partij wanneer zij alles hebben gegeven of de andere wanneer er niets meer over is om te verlangen.

[31] De klacht van Corbulo

Tiberius' vierde en Drusus' tweede consulaat volgden, die opvielen door het ambtgenootschap van vader en zoon. Want drie jaar eerder was dezelfde eer van Germanicus met Tiberius noch vreugdevol voor de oom noch van nature zozeer verbonden geweest. In het begin van dit jaar is Tiberius zogenaamd om zijn gezondheid aan te sterken naar Campania weggegaan, terwijl hij zich geleidelijk op een langdurige en ononderbroken afwezigheid voorbereidde, of het was de bedoeling dat Drusus de taken van het consulaat in zijn eentje vervulde, nadat vader zich verwijderd had. En toevallig heeft een kleine kwestie door zich tot een grote strijd te ontwikkelen ervoor gezorgd dat de jongeman sympathie won. Toen Domitius Corbulo de praetuur vervuld had, heeft hij over de adellijke jongeling Lucius Sulla bij de senaat geklaagd dat hij niet voor hem van zijn plaats geweken was bij gladiatorenspelen. Voor Corbulo spraken zijn leeftijd, de traditionele zede en de sympathiegevoelens van de senatoren: daartegen verzetten zich Mamercus Scaurus en Lucius Arruntius en verder verwanten van Sulla. Ze streden met redevoeringen en er werden voorbeelden aangehaald van de voorouders, die gebrek aan respect van de jeugd met zware besluiten hadden berispt, totdat Drusus zaken uiteenzette die geschikt waren om de gemoederen te matigen; en Corbulo is genoegdoening gegeven via Mamercus, die oom en tevens stiefvader

Sullae et oratorum <ea> aetate uberrimus¹ erat. idem Corbulo plurima per Italiam itinera² fraude mancipum³ et incuria magistratum⁴ interrupta et impervia⁵ clamitando, executionem eius negotii libens suscepit; quod haud perinde⁶ publice⁷ usui habitum quam exitiosum multis quorum in pecuniam atque famam damnationibus⁸ et hasta⁹ saeviebat.

[32] Africa onrustig

Neque multo post missis ad senatum litteris Tiberius motam rursus Africam incursu¹⁰ Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum pro consule gnarum¹¹ militiae, corpore validum et bello suffecturum¹². quod initium Sex. Pompeius agitandi¹³ adversus Marcum Lepidum odii nactus¹⁴, ut socordem¹⁵, inopem¹⁶ et maioribus suis dedecorum¹⁷ eoque etiam Asiae sorte depellendum incusavit¹⁸, adverso senatu qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro actam honori quam

-
¹ uber, -eris	vruchtbaar, rijk
² iter <i>n</i> , itineris	weg(werkzaamheid)
³ manceps, -cipis	aannemer
⁴ <i>de curatores viarum die tot</i>	<i>het vigintiviraat behoorden</i>
⁵ impervius	onbegaanbaar
⁶ haud perinde .. quam ..	niet zozeer .. als wel ..
⁷ publice	in het belang van de staat
⁸ domnatio	veroordeling
⁹ hasta	veiling (<i>gezien de daarbij in de grond gestoken lans</i>), openbare verkoop
¹⁰ incursus <i>4</i>	aanval, inval
¹¹ gnarus + <i>gen.</i>	bekend met
¹² sufficere + <i>dat.</i>	opgewassen zijn tegen
¹³ agitare	in beweging zetten, opwekken
¹⁴ nancisci, nactus	(ver)krijgen
¹⁵ socors	achteloos
¹⁶ inops	arm
¹⁷ dedecorus	smadelijk
¹⁸ incusare	beschuldigen, beschuldigend voorstellen

van Sulla en in die tijd van redenaars zeer woordenrijk was. Diezelfde Corbulo schreeuwde dat zeer veel wegen dwars door Italia door bedrog van slaven en door gebrek aan zorg van de magistraten onderbroken en onbegaanbaar waren en heeft daarom graag het uitvoeren van die taak op zich genomen. En dit is door hem niet zo zeer tot nut van de staat uitgevoerd als wel tot verderf voor velen tegen wier geld en naam hij met veroordelingen en openbare verkoop tekeerging.

[32] Africa onrustig

Niet veel later heeft Tiberius door een brief naar de senaat te sturen de senaat ervan op de hoogte gesteld dat de provincie Africa opnieuw onrustig was door een inval van Tacfarinas en dat volgens het oordeel van de vaders een proconsul gekozen moest worden die bekend was met oorlogvoering, die fysiek sterk was en opgewassen zou zijn tegen de oorlog. En dit greep Sextus Pompeius aan als aanleiding om haat jegens Marcus Lepidus op te wekken: hij beschuldigde hem als was hij achteloos, arm, een schande voor zijn voorouders en dat hij daarom uitgesloten moest worden van de loting om de provincie Asia, maar de senaat verzette zich hiertegen, die Lepidus meer voor zachtvaardig dan laf hield en die meende dat het feit dat hij met de van zijn vader overgeërfde armoë en diens aanzien zonder schandelijk gedrag was omgegaan, eerder tot eer dan tot smaad aangerekend moest worden.

ignominiae¹ habendam ducebat. igitur missus in Asiam et de Africa decretum ut Caesar legeret² cui mandanda foret.

[33] Geen vrouwen in de provincie

Inter quae Severus Caecina³ censuit ne quem magistratum cui provincia obvenisset⁴ uxor comitaretur, multum⁵ ante⁶ repetito⁷ concordem⁸ sibi coniugem et sex partus enixam⁹, seque quae in publicum statueret domi servavisse, cohibita¹⁰ intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia¹¹ explevisset. haud enim frustra¹² placitum¹³ olim ne feminae in socios aut gentis externas traherentur: inesse mulierum comitatui quae pacem luxu, bellum formidine morentur¹⁴ et Romanum agmen ad

¹ ignominia schande

² legere 3 kiezen

³ *Aulus Caecina Severus (waarschijnlijk in Volterra, rond 35 v.Chr. - 20 n.Chr) was een zoon van Aulus Caecina Largus Volaterannus en oom van Caius Silius. Hoewel hij uit een niet-senatoriale familie uit Volterra kwam, is hij - vermoedelijk dankzij zijn vaders relatie met Augustus, in 1 v.Chr. consul suffectus geworden. In 6 of 7 n.Chr. is hij legeraanvoerder in Moesia en vervolgens in Pannonia. Van 8 tot 9 of van 9 tot 10 was hij proconsul van Africa. Hij was de legatus Augustus pro praetore van het exercitus Germania Inferior van zeker 14 tot 16, hoewel men vermoedt dat hij eerder aangesteld werd en zeker nog enkele jaren na 16 gediend heeft. Hij liet de legioenen I Germanica en XX Valeria Victrix terugkeren naar de oppidum Ubiorum tijdens de opstand in 14. Hij kon de centurio Septimius echter niet beschermen tegen de muiters. Hij nam deel aan de veldtochten in 14 en 15. In 16 kreeg hij de opdracht een vloot te bouwen. Vanaf 20 zetelde hij in de senaat. Hij was toen waarschijnlijk midden vijftig.*

⁴ obevenire + dat. te beurt vallen

⁵ multum uitgebreid

⁶ ante adv. tevoren (voordat hij zijn voorstel indiende)

⁷ repetito: *abl.abs.*; de volgende *aci's* zijn onderwerp van de *abl.abs.*

⁸ concors + dat. eendrachtig met

⁹ partum eniti een kind op de wereld zetten

¹⁰ *sc. uxore sua*

¹¹ stipendium dienstjaar

¹² frustra zo maar

¹³ *sc. esse*

¹⁴ morari vertragen, verhinderen

Dus is hij naar Asia gestuurd en met betrekking tot de provincie Africa is besloten dat Caesar de persoon moest uitkiezen aan wie die provincie opgedragen moest worden.

[33] Geen vrouwen in de provincie

Intussen stelde Severus Caecina voor dat geen magistraat, aan wie een provincie te beurt was gevallen, door zijn vrouw begeleid werd; eerst had Severus uitgebreid voor dat voorstel in herinnering gebracht dat zijn vrouw harmonieus met hem leefde en dat zij zes kinderen gebaard had en dat hij dat wat hij ten aanzien van de staat voorstelde, thuis gehandhaafd had: hij had zijn vrouw binnen Italia gehouden, hoewel hijzelf in meer provincies veertig dienstjaren had vervuld. Geenszins zonder reden immers, zo zei hij, was ooit besloten, dat geen vrouwen meegenomen werden naar de bondgenoten of naar buitenlandse volken: inherent aan het gezelschap van vrouwen waren factoren die vrede door weeldezucht, oorlog door angst vertraagden

similitudinem barbari incessus¹ convertant. non imbecillum² tantum et imparem³ laboribus sexum⁴ sed, si licentia⁵ adsit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum⁶; incedere inter milites, habere ad manum centuriones; praesedissee⁷ nuper feminam exercitio cohortium, decursu⁸ legionum. cogitarent ipsi quotiens⁹ repetundarum¹⁰ aliqui arguerentur¹¹ plura uxoribus obiectari¹²: his statim adhaerescere¹³ deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi¹⁴; duorum egressus¹⁵ coli¹⁶, duo esse praetoria, pervicacibus¹⁷ magis et impotentibus¹⁸ mulierum iussis quae Oppiis¹⁹ quondam aliisque legibus constrictae²⁰ nunc vinclis exolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.

¹ incessus	voortschrijden, opmars
² imbecillus	zwak
³ impar + dat.	niet opgewassen tegen
⁴ sexus 4	geslacht
⁵ licentia	teugelloosheid
⁶ avidus + gen.	begerig naar
⁷ praesidere 2 + dat.	het bevel voeren over
⁸ decursus	parademars
⁹ quotiens	zo vaak als
¹⁰ (res) repetundae	afpersing
¹¹ arguere 3 + gen. criminis	beschuldigen wegens
¹² obiectare	voor de voeten gooien
¹³ adhaerescere 3 + dat.	zich vastklampen aan
¹⁴ transigere 3	voltooien
¹⁵ egressus 4	het weggaan
¹⁶ colere 3	verzorgen
¹⁷ pervicax, -caxis	volhardend
¹⁸ impotens	teugelloos

¹⁹ *De lex Oppia was een van de sumtuariae leges ("anti-luxe-wetten"), voorgesteld door de tribunus plebis Gaius Oppius in het consulaat van Quintus Fabius Maximus en Tiberius Sempronius Gracchus in het midden van de Tweede Punische Oorlog in 213 v.Chr., die bepaalde dat geen enkele vrouw meer dan een half ons goud mocht hebben, noch een meerkleurige stola mocht dragen, noch in een carpentum mocht rijden in de Stad (Rome) of in welke stad dan ook of in een straal van één mijl ervandaan, tenzij voor publieke offers. Deze wet werd twintig jaar later herroepen, ondanks hevige oppositie van Marcus Porcius Cato Censorius maior. Vanaf dan zien we dat de Lex Orchia regelmatig wordt vermeld als de eerste Lex Sumtuaria (in plaats van lex Oppia). Tacitus spreekt van Oppiae Leges ("Oppische weten").*

²⁰ constringere beteugelen

en de Romeinse colonne veranderden in wat leek op een opmars van barbaren. De vrouwelijke sexe was niet alleen onkrijgszuchtig en niet opgewassen tegen inspanningen, maar ook bloeddorstig, ambitieus, vol verlangen naar macht, als er geen beperking aanwezig was; ze liepen tussen de soldaten, hadden centurio's bij de hand; onlangs had een vrouw het bevel gevoerd over een oefening van cohorten en een parademars van legioenen; ze moesten zelf bedenken dat al de keren dat sommigen aangeklaagd werden wegens afpersing, de vrouwen de meeste verwijten voor de voeten gegooid werden: aan hen klampten zich onmiddellijk juist de slechsten van de provinciebewoners vast, door hen werden taken op zich genomen, volbracht; nu werden twee personen geëscorteerd, als ze naar buiten gingen, nu waren er twee veldheerstenten en de bevelen van de vrouwen waren volhardender en teugellozer, omdat die vrouwen, hoewel ze ooit door de Oppische en andere wetten beteugeld waren, nu bevrijd van hun boeien hun huis, de fora, reeds ook de legers bestuurden.

[34] Verzet tegen Caecina's voorstel

Paucorum haec adsensu¹ audita: plures obturbabant² neque relatum³ de negotio neque Caecinam dignum tantae rei censorem. mox Valerius Messalinus⁴, cui parens Messala⁵ ineratque imago paternae facundiae⁶, respondit multa duritiae veterum <in> melius et laetius mutata; neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostilis esse. et pauca feminarum necessitatibus⁷ concedi⁸ quae ne coniugum quidem penatis⁹, adeo¹⁰ socios non onerent; cetera promisca¹¹ cum marito nec ullum in eo pacis impedimentum¹². bella plane accinctis¹³ obeunda¹⁴: sed revertentibus post laborem quod honestius quam uxorium levamentum¹⁵? at quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas¹⁶. quid? ipsorum magistratum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios¹⁷? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos saepe pravitatibus¹⁸ uxorum maritos: num ergo omnis caelibes¹⁹ integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei publicae

-
- ¹ adsensus 4 instemming
² obturbare overschreeuwen; protesterend schreeuwen
³ referre een voorstel doen
⁴ Valerius Messalinus geboren 39 v.Chr. en 21 n. Chr gestorven; 4v.Chr. tot consul gekozen
⁵ Marcus Valerius Messalla Corvinus (64 v.Chr. - 8 n.Chr.) was een Romeins generaal en politicus.
⁶ facundia welsprekendheid
⁷ necessitas behoefte
⁸ concedere 3 toegeven
⁹ penates de huisgoden, huis, familie
¹⁰ adeo ja zelfs
¹¹ promiscus gemeenschappelijk
¹² impedimentum belemmering
¹³ accinctus gewapend
¹⁴ obire ondergaan, op zich nemen
¹⁵ levamentum verlichting
¹⁶ prolabi zich laten meeslepen, geraken in
¹⁷ obnoxius + dat. overgeleverd aan
¹⁸ pravitas slechtheid
¹⁹ caelebs vrijgezel

[34] Verzet tegen Caecina's voorstel

Weinigen hebben dit met bijval aangehoord: meer schreeuwden protesterend dat er én niet een voorstel gedaan was over de kwestie en dat niet Caecina als zederechter zo'n grote zaak waardig was. Daarna antwoordde Valerius Messalinus, wiens vader Messala was en die op zijn vader leek qua welsprekendheid, dat veel van de hardheid der ouden verbeterd en aangenamer geworden was; ook werd niet meer zoals ooit de stad in oorlogen belegerd of waren de provincies vijandig. En weinig werd aan de behoeften van de vrouwen toegestaan, zodat dat zelfs niet het huis van hun echtgenoot, ja zelfs niet de bondgenoten tot last was; de rest was gemeenschappelijk met hun echtgenoot en de vrede vormde hierin geen belemmering. Oorlogen moesten natuurlijk door gewapenden op zich genomen worden. Maar wanneer men na de inspanning terugkwam, wat was dan eerbaarder dan de verlichting van de echtgenote? Maar sommigen hadden zich in gunstbijag gestort of in hebzucht. Wel? Zijn niet zeer vele magistraten zelf overgeleverd aan verschillende wellusten? Het was toch niet zo dat daarom niemand naar de provincie gestuurd werd. Dikwijls waren de echtgenoten door de slechte kanten van hun vrouwen aangetast: waren dus soms alle vrijgezellen onbedorven? Ooit had men besloten tot de Oppische wetten, omdat de omstandigheden

postulantibus: remissum¹ aliquid postea et mitigatum², quia expedierit³. frustra nostram ignaviam⁴ alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam si femina modum excedat. porro ob unius⁵ aut alterius imbecillum animum male⁶ eripi maritis⁷ consortia⁸ rerum secundarum adversarumque. simul sexum natura invalidum deseri et exponi⁹ suo luxu, cupidinibus alienis. vix praesenti custodia manere inlaesa¹⁰ coniugia: quid fore si per pluris annos in modum¹¹ discidii oblitterentur¹²? sic obviam irent iis quae alibi peccarentur ut flagitiorum urbis meminissent. addidit pauca Drusus de matrimonio suo; nam principibus adeunda saepius longinqua¹³ imperii. quoties divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse¹⁴ comite Livia! se quoque in Illyricum profectum et, si ita conducat¹⁵, alias ad gentis iturum, haud semper aequo animo si ab uxore carissima et tot communium liberorum parente divelleretur¹⁶. sic Caecinae sententia elusa¹⁷.

¹ remittere	(de teugels) vieren
² mitigare	verzachten
³ expedire	voordelig zijn
⁴ ignavia	traagheid
⁵ unus aut alter	de een of de ander
⁶ male <i>adv.</i>	slecht; het is slecht dat
⁷ mariti pl.	echtpaar
⁸ consortium	deelgenootschap
⁹ exponere + <i>dat.</i>	blootstellen aan
¹⁰ inlaesus	ongedeerd, niet aangevallen
¹¹ in modum + <i>gen.</i>	op de wijze van, bij wijze van
¹² oblitterare	in vergetelheid doen raken
¹³ <i>sc. loca</i>	
¹⁴ meare	gaan
¹⁵ conducit	het is voordelig
¹⁶ divellere	scheiden
¹⁷ eludere	verijdelen, ongedaan maken

van de staat het zo eisten: daarna heeft men de teugels enigszins gevierd en is men zachter gestemd geraakt, omdat dat voordelig was. Zonder reden kreeg ons slappe optreden andere namen: want hierin zat, als de vrouw de maat te buitenging, de schuld van de man. Verder was het slecht dat wegens de zwakke inborst van de een of de ander aan echtelieden het deelgenootschap van voor- en tegenspoed ontrukkt werd. Tegelijkertijd werd een sexe, die van nature zwak was verlaten en blootgesteld aan de eigen weeldezucht, aan de begeerten van anderen. Met moeite bleven huwelijken ongedeed, wanneer er toezicht aanwezig was: wat zou er gebeuren als gedurende meer jaren huwelijken bij wijze van scheiding in vergetelheid zouden geraken. Ze moesten wel de fouten die elders begaan werden tegemoet treden, maar daarbij moesten zij zich de schanddaden van de stad herinneren.

Drusus voegde daaraan een paar woorden toe over zijn huwelijk; want vorsten moesten vaker naar ver weggelegen gebieden in het rijk gaan. Hoe vaak was de goddelijke Augustus naar het oosten en westen gegaan onder begeleiding van Livia. Ook hijzelf was naar Illyria vertrokken en als het zo voordelig was, zou hij naar andere volken gaan, maar absoluut niet altijd gelaten, als hij van zijn zeer dierbare vrouw en de moeder van hun gemeenschappelijke kinderen gescheiden zou worden. Zo is Caecina's voorstel gepareerd.

[35] **Blaesus proconsul van Africa**

Et proximo senatus die Tiberius per litteras, castigatis¹ oblique² patribus quod cuncta curarum ad principem reicerent, M. Lepidum³ et Iunium Blaesum⁴ nominavit ex quis pro consule Africae legeretur. tum audita amborum verba, intentius⁵ excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem⁶ filiam obtenderet, intellegereturque etiam quod silebat⁷, avunculum⁸ esse Seiani Blaesum atque eo praevaleum. respondit Blaesus specie recusantis sed neque eadem adseveratione⁹ et consensu adulantium¹⁰ adiutus est.

[36] **Chantage**

Exim promptum¹¹ quod multorum intimis¹² questibus tegebatur. incedebat¹³ enim deterrimo cuique licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine Caesaris: libertique etiam ac servi, patrono vel domino cum¹⁴ voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. igitur C. Cestius senator disseruit principes quidem instar¹⁵ deorum esse, sed neque a diis nisi iustas

¹ castigare terechtwijzen

² oblique verborgen, indirect

³ *M. Lepidum; zie 32*

⁴ *Quintus Iunius Blaesus, waarschijnlijk een homo novus uit de municipia, was proconsul van Sicilia. In 10 n.Chr. is hij consul suffectus. Hij is een oom van Seianus.*

⁵ intentus hevig, fel

⁶ nubilis huwbaar

⁷ silere 2 verzwijgen

⁸ avunculus oom (van moederskant)

⁹ adseveratio bewering, ernst, vastberadenheid

¹⁰ adulari vleien

¹¹ promptus zichtbaar, openbaar

¹² intimus vertrouwelijkst, meest geheim

¹³ incedere 3 zich verspreiden

¹⁴ cum + *coni. frequentativus* wanneer

¹⁵ instar + *gen.* als

[35] Blaesus proconsul van Africa

En op de volgende senaatsdag heeft Tiberius via een brief, nadat hij indirect de senatoren de les gelezen had omdat zij alles wat met taken te maken had naar de princeps verwezen, Marcus Lepidus en Iunius Blaesus voorgedragen om uit hen de proconsul van Africa te kiezen. Toen heeft men naar de woorden van beiden geluisterd, terwijl Lepidus nogal zijn best deed zich te verontschuldigen, toen hij zijn fysieke gezondheid, de leeftijd van zijn kinderen en het feit dat zijn dochter op huwbare leeftijd was als excuus gebruikte en men ook begreep wat hij verzwegen, dat Blaesus de oom van Seianus en daarom zeer machtig was. Blaesus antwoordde schijnbaar afwijzend, maar niet met dezelfde volharding en door de instemming van vleiers is hij geholpen.

[36] Chantage

Daarna was zichtbaar, wat verzwegen werd doordat de klachten van velen daarover zeer geheim waren. Onder juist de laagsten verspreidde zich de teugelloosheid ongestraft verwijten en afgunst op te wekken tegen goede lieden na het beeld van Caesar vastgepakt te hebben: en ook werden vrijgelatenen en slaven zelfs gevreesd, omdat ze hun beschermheer of meester verbaal, fysiek bedreigden. Dus betoogde de senator Gaius Cestius dat keizers wel als goden waren, maar dat door de goden slechts naar

supplicum¹ preces audiri neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere ut eo subsidio ad flagitia utatur. abolitas² leges et funditus³ versas⁴, ubi in foro, in limine curiae ab Annia Rufilla⁵, quam fraudis sub iudice damnavisset, probra sibi et minae intenduntur, neque ipse audeat ius experiri ob effigiem⁶ imperatoris oppositam. haud dissimilia alii et quidam atrociora⁷ circumstrepebant⁸, precabanturque Drusum daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque⁹ attineri publica custodia iussit.

[37] Drusus' gedrag positief uitgelegd

Et Considius Aequus et Caelius Cursor equites Romani quod fictis¹⁰ maiestatis criminibus Magium Caecilianum praetorem petivissent auctore principe ac decreto senatus puniti. utrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe inter coetus et sermones hominum obversante¹¹ secreta¹² patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo displicebat¹³: huc potius intenderet¹⁴, diem aedificationibus¹⁵ noctem conviviis traheret¹⁶, quam solus et nullis voluptatibus avocatus maestam¹⁷ vigilantiam¹ et malas curas exerceret.

¹ supplex	smekeling
² abolere 2	afschaffen
³ funditus <i>adv.</i>	compleet
⁴ vertere 3	omverwerpen, ten val brengen
⁵ <i>Annia Rufilla: onbekende vrouw</i>	
⁶ effigies 5	beeld
⁷ atrox	grimmig, hard
⁸ circumstrepere 3	luid roepen
⁹ convincere 3	schuldig bevinden
¹⁰ fingere 3	verzinnen
¹¹ obversari	verkeren
¹² secretum	geheim plan
¹³ displicere	niet bevallen
¹⁴ intendere + <i>coni.</i>	streven naar, zijn aandacht (er)op richten, dat
¹⁵ aedificatio	bouwactiviteit
¹⁶ trahere 3	doorbrengen
¹⁷ maestus	bedroefd, droefgeestig, bedroevend

rechtvaardige beden van smekelingen geluisterd werd en dat niemand naar het Capitool of andere tempels van de stad hun toevlucht nam om deze steun voor schanddaden te gebruiken. De wetten, zo zei hij, waren afgeschaft en compleet ten val gebracht, wanneer op het forum, op de drempel van de curia door Annia Rufilla, die hij onder de rechter wegens fraude had laten veroordelen, hem verwijten en dreigementen voorgehouden werden en hijzelf niet het recht durfde te beproeven wegens het beeld van de keizer dat voor ogen gesteld was. Anderen riepen zelfde dingen en sommigen zelfs grimmigere en ze baden Drusus een voorbeeld van straf te geven, totdat hij beval dat zij ontboden en schuldig bevonden vastgehouden werd in de staatsgevangenis.

[37] Drusus' gedrag positief uitgelegd

Zowel Considius Aequus als ook Caelius Cursor, Romeinse ridders, zijn op voorspraak van de keizer en volgens senaatsbesluit gestraft, omdat ze met verzonnen beschuldigingen van majesteitsschennis de praetor Magius Caecilianus hadden aangevallen. Beide gevallen werden op het palmares van Drusus gezet: door hem werden, doordat hij in de stad aanwezig was bij bijeenkomsten en gesprekken van mensen, de geheime plannen van zijn vader dragelijker gemaakt. En eigenlijk viel de weeldezucht in de jongeling in de smaak: hij moest zich liever hierop richten, en liever de dag met bouwactiviteiten, de nacht met feestmaaltijden doorbrengen dan dat hij in zijn eentje en door geen pleziertjes opgevrolijkt neerslachtig de nachten wakker doorbracht en verderfelijke zorgen koesterde.

¹ vigilantia

waakzaamheid

[38] Opstandigheid in Thracië

Non enim Tiberius, non accusatores fatiscabant¹. et Ancharius Priscus Caesium Cordum pro consule Cretae postulaverat repetundis, addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum² erat. Caesar Antistium Veterem e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii³, increpitis⁴ iudicibus ad dicendam maiestatis causam retraxit, ut⁵ turbidum et Rhescuporidis⁶ consiliis permixtum⁷, qua tempestate Cotye [fratre] interfecto bellum adversus nos voverat⁸. igitur aqua et igni interdictum reo, adpositumque ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thraeciae opportuna⁹. nam Thraecia diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam¹⁰ tutor¹¹ erat Trebellenus Rufus, insolentia¹² nostri discors agebat¹³ neque minus Rhoemetalcen quam Trebellenum incusans popularium iniurias inultas¹⁴ sinere. Coelaetae Odrusaeque et Dii, validae nationes, arma cepere, ducibus diversis¹⁵ et paribus inter se per ignobilitatem; quae causa fuit ne in bellum atrox coalescerent¹⁶. pars turbant praesentia¹, alii

¹ fatiscere 3 het moe worden

² complementum aanvulling

³ absolutus + gen. vrijgesproken van

⁴ increpare, -crepui, -crepitu snauwen, honen

⁵ ut als was, alsof

⁶ *Rhescuporis was koning van Thracië (12-18 n.Chr.) en had het gebied van zijn neef Cotys door list gekregen. Zijn neef stierf in gevangenschap.*

⁷ permixtus + abl. verwikkeld in

⁸ bellum vovere oorlog voorbereiden

⁹ opportunus + dat. geschikt/gunstig gelegen voor

¹⁰ infantia jeugdige leeftijd

¹¹ tutor voogd

¹² insolentia nieuwheid

¹³ discors agere zich opstandig gedragen

¹⁴ inultus ongewroken

¹⁵ diversus verdeeld, onenig

¹⁶ coalescere 3 zich verenigen

[38] Opstandigheid in Thracië

Niet immers werd Tiberius, niet werden de aanklagers het moe. Ook Ancharius Priscus had Caesius Cordus de proconsul van Creta voor het gerecht gedaagd wegens afpersing, terwijl de beschuldiging van majesteitsschennis was toegevoegd, hetgeen toen een aanvulling van alle aanklachten was. Caesar heeft Antistius Vetus die tot de aanzienlijksten van Macedonië hoorde, toen die vrijgesproken was van overspel, opnieuw voor het gerecht gedaagd, nadat hij de rechters een veeg uit de pan gegeven had, om zich te verdedigen tegen de aanklacht van majesteitsschennis: hij zou opstandig zijn geweest en meegedaan hebben met de plannen van Rhescuporis in de tijd dat die na zijn broer Cotys vermoord te hebben een oorlog tegen ons had voorbereid. Dus de beschuldigde is verbannen en daaraan is toegevoegd dat hij vastgehouden werd op een eiland dat noch gunstig gelegen was voor Macedonia noch voor Thracia. Want Thracia gedroeg zich, omdat het gezag opgedeeld was tussen Rhoemetalces en de kinderen van Cotys, die als voogd Trebellenus Rufus hadden, omdat ze nog niet volwassen waren, opstandig omdat het niet aan ons gewend was en terwijl het niet minder Rhoemetalces dan Trebellenus ervan beschuldigde de onrechten jegens hun landgenoten ongewroken te laten. De Coelaleten en Odrusen en Dii, krachtige volken, grepen de wapens, terwijl hun leiders het oneens met elkaar waren en onderling gelijk in gebrek aan aanzien waren; en dit is de reden geweest dat ze zich niet verenigden tot een wrede oorlog. Een deel bracht de directe omgeving in opstand,

¹ praesentia *n.pl.*

de omgeving

montem Haemum¹ transgrediuntur ut remotos populos concirent²; plurimi ac maxime compositi³ regem urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo⁴ sitam⁵, circumsidunt.

[39] een goed einde

Quae ubi cognita P. Vellaeo (is proximum exercitum praesidebat⁶), alarios⁷ equites ac levis⁸ cohortium mittit in eos qui praedabundi⁹ aut adsumendis auxiliis vagabantur, ipse robur¹⁰ peditum ad exolvendum¹¹ obsidium ducit. simulque cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissensione orta apud obsidentis regisque opportuna eruptione¹² et adventu legionis. neque aciem aut proelium dici decuerit in quo semermi¹³ ac palantes¹⁴ trucidati sunt sine nostro sanguine.

[40] Iulius Florus en Iulius Sacrovir ruïen de Galliërs op.

Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aeris¹⁵ alieni rebellionem coeptavere, cuius extimulator¹⁶ acerrimus inter Treviros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus et maiorum bona facta eoque Romana

¹ *De Haemus was een oude Griekse naam voor de Balkanbergen.*

² concire op de been brengen

³ compositus geordend; bekwaam

⁴ *de vader van Alexander de Grote*

⁵ situs gebouwd

⁶ praesidere 2 het bevel voeren over

⁷ alarius vleugel-, van de hulptroepen

⁸ levis licht, lichtbewapende

⁹ praedabundus plunderend

¹⁰ robur *n* de kern, de keurtroepen

¹¹ exsolvere 3 beëindigen

¹² eruptio uitbraak

¹³ semermus halfgewapend

¹⁴ palari rondzwerven

¹⁵ aes alienum schuld

¹⁶ extimulator opruier

anderen trokken de berg Haemus over om afgelegen volkeren op de been te brengen; de meesten en meest geordenden belegerden de koning en de stad Philippopolis, ooit door de Macedoniër Philippus gesticht.

[39] Een goed einde

En zodra Publius Vellaeus dit te weten gekomen was (hij voerde het bevel over het dichtstbijzijnde leger), stuurde hij ruiters van de hulptroupen en lichtbewapende cohorten op hen af die plunderend rondtrokken of met de bedoeling hulp te werven en hij zelf leidde de keurtroepen van zijn infanterie om een einde aan de belegering te maken. En alles is tegelijkertijd voorspoedig gedaan: de plundersaars zijn neergehouwen en er is onenigheid ontstaan bij de belegerenden en de uitval van de koning en de komst van het legioen waren op het juiste moment. Men zou wel niet mogen speken van een slag of strijd: in het treffen werden halfbewapenden en ronddolenden neergehouwen zonder dat bloed van ons vergoten werd.

[40] Iulius Florus en Iulius Sacrovir ruien de Galliërs op.

In hetzelfde jaar zijn de burgerijen van de Gallische provincies vanwege de omvang van hun schuld in opstand gekomen, waarvan de hevigste opruier onder de Treviri Iulius Florus was, bij de Aedui Iulius Sacrovir. Beiden waren van hoge geboorte en op conto van hun voorouders stonden goede daden en daarom was hun ooit het Romeinse

civitas¹ olim data, cum id rarum² nec nisi virtuti pretium esset. ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto aut quibus ob egestatem³ ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo⁴, componunt⁵ Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. igitur per conciliabula⁶ et coetus seditiosa disserebant de continuatione⁷ tributorum⁸, gravitate faenoris⁹, saevitia ac superbia praesidentium¹⁰, et discordare¹¹ militem audito Germanici exitio. egregium resumendae libertati tempus, si ipsi florentes quam inops Italia, quam inbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus nisi quod externum, cogitarent.

[41] De Andecavi en Turoni neergeslagen

Haud ferme ulla civitas intacta¹² seminibus eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi¹³ ac Turoni. quorum Andecavos Acilius Aviola¹⁴ legatus¹⁵ excita¹⁶ cohorte quae Lugduni praesidium agitabat¹⁷ coercuit. Turoni legionario milite quem Visellius Varro¹⁸ inferioris Germaniae legatus miserat

¹ civitas burgerschap

² rarus zeldzaam

³ egestas gebrek

⁴ necessitudo noodzaak

⁵ componere afspreken

⁶ conciliabulum vergadering, bijeenkomst

⁷ continuatio ononderbroken voortzetting

⁸ tributum belasting

⁹ faenus, -oris rente

¹⁰ praesidens gouverneur

¹¹ discordare tweedrachtig zijn

¹² intactus onaangeraakt

¹³ *De Andecavi (ook wel: Andes) waren een Gallische volksstam. Ten tijde van hun onderwerping in 52 v.Chr. door Iulius Caesar, bewoonde de stam sinds de vijfde eeuw v.Chr. het gebied aan weerszijden van de Loire. Zij komen met de Turoni tijdens het keizerschap van Tiberius in opstand wegens zware belastingen.*

¹⁴ *Gaius Calpurnius Aviola consul suffectus in 24 n.Chr.*

¹⁵ legatus legaat, gouverneur (*hier van Gallia Lugdunensis*)

¹⁶ excire ontbieden

¹⁷ praesidium agitare garnizoensdienst doen

¹⁸ *Gaius Visellius Varro was senator t.t.v. Augustus in in 12 na Chr. consul suffectus.*

burgerschap gegeven, hoewel dit niet vaak voorkwam en slechts voor deugd een beloning was. Zij spraken in geheime gesprekken af, nadat juist de meest woeste lieden erbij gehaald waren of degenen die uit gebrek en angst door hun schanddaden de grootste noodzaak hadden de fout in te gaan, dat Florus de Belgen, Sacrovir de Galliërs die dichterbij waren, in beweging brachten. Dus staken zij in vergaderingen en bijeenkomsten geheime redevoeringen af over de ononderbroken voortzettingen van de belastingen, de zwaarte van de rente, de grimmigheid en de trots van de bestuurders en dat de soldaten ruzie hadden, toen ze gehoord hadden dat Germanicus dood was. Het was, zo zeiden ze, een uitstekend moment om weer de vrijheid te pakken, als zij, terwijl zij zelf een bloeitijd doormaakten, bedachten hoe hulpeloos Italia en hoe ongeschikt voor de oorlog de bevolking van Rome was, dat er geen kracht in de legers zat tenzij die van buitenlandse afkomst was.

[41] De Andecavi en Turoni neergeslagen

Bijna geen burgerij was onaangetast door de zaden van deze onrust: maar als eersten zijn de Andecavi en Turoni in opstand gekomen. Van hen werden de Andecavi bedwongen door Acilius Aviola, de legaat, na het cohort, dat te Lugdunum dienst deed, te hebben ontboden. De Turoni zijn met legioensoldaten, die Visellius Varro gouverneur van Germania Inferior had gestuurd,

oppressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium quo dissimularent¹ defectionem magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir intecto capite pugnam pro Romanis ciens ostentandae, ut ferebat², virtutis: sed captivi ne incesseretur³ telis adgnosendum se praebuisse arguebant. consultus⁴ super eo Tiberius aspernatus⁵ est indicium⁶ aluitque⁷ dubitatione bellum.

[42] Florus' einde

Interim Florus insistere⁸ destinatis⁹, pellicere¹⁰ alam¹¹ equitum, quae conscripta¹² e Trevis militia disciplinaque nostra habebatur, ut caesis negotiatoribus¹³ Romanis bellum inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. aliud vulgus obaeratorum¹⁴ aut clientium arma cepit; petebantque saltus¹⁵ quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. praemissusque cum delecta manu Iulius Indus e civitate eadem, discors¹⁶ Floro et ob id navandae¹⁷ operae avidior, inconditam¹⁸

¹ dissimulare	verbergen
² ferre	het brengen
³ incessere 3 +acc.	aanvallen
⁴ consulere	raadplegen
⁵ aspernari	verachten, verwerpen
⁶ indicium	aangifte
⁷ alere,alui 3	voeden
⁸ insistere + dat.	volharden in; <i>inf.hist.</i>
⁹ destinare	tot doel kiezen, zijn zinnen zetten op
¹⁰ pellicere 5	aantrekken
¹¹ ala	ruiterafdeling
¹² conscribere 3	lichten
¹³ negotiator	handelsman
¹⁴ obaeratus	schuldenaar
¹⁵ saltus 4 ^e	bergwoud
¹⁶ discors + dat.	tweedrachtig met
¹⁷ operam navare	zich inspannen
¹⁸ inconditus	ongeregeld

onderdrukt onder leiding van dezelfde Aviola en sommige aanzienlijken van de Gallische provincies, die hulp brachten met als doel het oproer te verbergen en om daarmee meer op het juiste moment naar buiten te komen. Men heeft gezien hoe ook Sacrovir met onbedekt hoofd de strijd vóór de Romeinen begon om zijn moed, al naar gelang de kans zich voordeed, te tonen: maar krijgsgevangenen beschuldigden hem ervan ervoor gezorgd te hebben dat hij herkend werd om te voorkomen dat hij met projectielen aangevallen werd. Toen Tiberius hierover geraadpleegd was, verwierp hij die aangifte en voedde hij door te aarzelen de oorlog.

[42] Florus' einde

Intussen volhardde Florus in zijn doel, hij trok een ruiterskadron aan dat gelicht uit de Treveri in onze militaire dienst en tucht gehouden werd, om de oorlog te beginnen door Romeinse kooplui te vellen; een paar ruiters zijn omgekocht, maar meer hebben zich aan hun taak gehouden. Verder heeft een massa schuldenaren of cliënten de wapenen opgenomen. Zij probeerden de bergwouden te bereiken, die de Ardennen hetten, toen legioenen van ieder van beide legers, die Visellius en Gaeus Silius vanuit tegenovergestelde richtingen in de weg hadden geplaatst, hen tegenhielden. Iulius Indus is met een uitgelezen schare vooruitgezonden vanuit dezelfde burgerij en omdat hij in onmin leefde met Florus, verlangde hij er des te meer naar om het karwei te klaren en hij wierp de nog ongeordende massa uiteen.

multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus¹, postremo visis militibus, qui effugia² insederant, sua manu cecidit. isque Trevirici tumultus finis.

[43] De Aedui vormen een groter probleem.

Apud Aeduos maior moles³ exorta quanto civitas opulentior⁴ et comprimendi procul praesidium. Augustodunum⁵ caput gentis armatis cohortibus Sacrovir occupaverat <ut> nobilissimam Galliarum subolem⁶, liberalibus studiis⁷ ibi operatam⁸, et eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret⁹; simul arma occulte fabricata iuventuti dispertit¹⁰. quadraginta milia fuere, quinta sui parte¹¹ legionariis armis¹², ceteri cum venabulis¹³ et cultris¹⁴ quaeque alia venantibus tela sunt. adduntur e servitiis gladiaturae¹⁵ destinati quibus more gentico¹⁶ continuum ferri tegimen¹⁷: crupellarios¹ vocant, inferendis

¹ frustrari misleiden

² effugium vluchtweg

³ moles massa, inspanning

⁴ opulentus rijk

⁵ *Augustodunum (het huidige Autun) was een Romeinse stad, die tijdens het bewind van de eerste Romeinse keizer, Augustus, naar wie de stad ook werd genoemd, werd gesticht. Het werd de stamhoofdstad van de Keltische Aedui, die sinds de tijd van voor de verovering van Gallië door Iulius Caesar bondgenoten en fratres ("broeders") van Rome waren geweest. Vanaf de stichting van Augustodunum was het de bedoeling dat de nieuwe stad het oppidum (heuvelfort) Bibracte, dat op zo'n 25 kilometer lag, zou gaan vervangen. De stad werd in 21 n.Chr. ingenomen door Iulius Sacrovir. Zij werd de thuisbasis van de laatste opstand van de Galliërs. Sacrovir werd in de omgeving van de stad gedood.*

⁶ suboles kroost

⁷ studia liberalia studies een vrij man waardig; hoge opleiding

⁸ operari + dat. bezig zijn met

⁹ adiungere annexeren, toevoegen (sibi)

¹⁰ dispertire + dat. verdelen onder

¹¹ quinta parte *abl. resp.*

¹² *abl. qualitatis*

¹³ venabulum jachtspriet

¹⁴ culter, cultri jachtmes

¹⁵ gladiatura gladiatorenbestaan

¹⁶ genticus eigen aan het volk, nationaal

¹⁷ tegimen bedekking

Florus misleidde de winnaars met onzekere schuilplaatsen en tenslotte is hij door eigen hand gestorven, toen hij soldaten had gezien die zijn vluchtwegen hadden bezet.

[43] De Aedui vormen een groter probleem.

Bij de Aedui ontstond een groter probleem, naarmate die burgerij rijker was en een garnizoen ver weg was om het de kop in te drukken. Sacrovir had Augustodunum de hoofdstad van het volk met gewapende cohorten bezet opdat hij het aanzienlijkste kroost van de Gallische provincies, dat zich daar bezighield met hoge opleidingen en met dit onderpand hun ouders en verwanten aan zich toe toevoegde; tegelijk verdeelde hij heimelijk gemaakte wapens onder de jeugd. Het zijn er 40.000 geweest waarvan een vijfde deel voorzien was met legionaire wapens; de overigen hadden jachtsprietten en jachtmessen en welke wapens jagers verder hebben. Van de slaven werden diegenen toegevoegd die bestemd waren voor het gladiatorschap, voor wie het volgens de zede van dat volk was om een aaneengesloten bedekking te dragen: ze noemen het 'crupellarii', ongeschikt om toe te slaan

¹ cruppellarius: *Keltisch woord; van top tot teen gepantserde vechter bij de Haeduers*

ictibus inhabilis¹, accipiendis impenetrabilis². augebantur eae copiae vicinarum civitatum ut nondum aperta consensione, ita viritim³ promptis⁴ studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur⁵ utroque bellum sibi poscente. mox Varro invalidus senecta viginti Silio concessit.

[44] Tiberius reageert lauw.

At Romae non Treviros modo et Aeduos sed quattuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse⁶, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta, ut mos famae, in maius credita. optumus quisque rei publicae cura maerebat: multi odio praesentium et cupidine mutationis suis quoque periculis laetabantur increpabantque Tiberium quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret operam⁷. an Sacrovirum maiestatis crimine⁸ reum in senatu fore? extitisse⁹ tandem viros qui cruentas epistulas armis cohiberent¹⁰. miseram pacem vel bello bene mutari. tanto impensius¹¹ in securitatem¹² compositus¹³, neque loco neque vultu mutato, sed ut solitum per illos dies egit, altitudine animi, an compererat modica esse et vulgatis leviora.

¹ inhabilis	ongeschikt
² impenetrabilis	ondoordringbaar
³ viritim	man voor man
⁴ promptus	bereidwillig, slagvaardig, genegen
⁵ ambigere 3	twisten, onzeker zijn
⁶ desciscere 3, -scivi	afvallen
⁷ operam insumere + dat.	zich druk maken om, energie besteden aan
⁸ crimine + gen.	op beschuldiging van, wegens
⁹ exsistere 3, -stiti	opduiken, opstaan
¹⁰ cohibere	beteugelen
¹¹ impense	buitengewoon, dringend
¹² securitas	zorgeloosheid
¹³ componi in	zich samenstellen tot, doen alsof

onkwetsbaar voor het oplopen van klappen. Deze troepen werden uitgebreid met weliswaar nog niet de open instemming van de naburige burgerijen, maar individueel met bereidwillig enthousiasme en doordat uit wedijver ieder van beide Romeinse generaals, tussen wie getwist werd, de oorlog voor zich opeiste. Daarna week Varro, zwak door ouderdom, voor Silius die krachtig was.

[44] Tiberius reageert lauw.

Maar in Rome werd niet alleen geloofd dat de Treveri en Aedui afgevallen waren, maar dat alles erger was, zoals gewoon is bij een gerucht, dat namelijk ook 64 burgerijen in de Gallische provincies afgevallen waren, dat de Germanen in hun bondgenootschap opgenomen waren, dat de Spaanse provincies onzeker waren. Juist de besten waren uit zorg voor de staat bedroefd: velen waren uit haat voor de situatie van dat moment en uit verlangen naar een verandering ook met hun eigen gevaren blij en ze hoonden Tiberius, omdat hij in zo zeer bewogen tijden energie stopte in geschreven aanklachten van aanklagers. Of zou Sacrovir op beschuldiging van majesteitsschennis als beschuldigde in de senaat zijn? Eindelijkke waren er mannen opgedoken om bloedige brieven met wapens te bedwingen. Het was zelfs goed dat een ellendige vrede voor oorlog werd geruild. Tiberius gaf zich des te nadrukkelijker een air van zorgeloosheid en zonder elders heen te gaan of een spier te vertrekken gedroeg hij zich in die dagen zoals normaal, door de ondoorgroendelijkheid van zijn geest of hij was te weten gekomen dat het niet veel voorstelde en onbetekenender was dan wat algemeen bekend was.

[45] Silius treedt op.

Interim Silius cum legionibus duabus incedens praemissa auxiliari manu vastat Sequanorum pagos qui finium extremi et Aeduis contermini¹ sociique in armis erant. mox Augustodunum petit propero² agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur³: viderent modo adversos et aspicerentur; id satis ad victoriam. duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaequae patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos⁴, in cornibus cohortis, a tergo semermos. ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias quaeque Romanis adversa intulissent; quam decora victoribus libertas, quanto intolerantior servitus iterum victis.

[46] Het einde van Sacrovir

Non diu haec nec apud laetos: etenim propinquabat legionum acies, inconditique⁵ ac militiae nescii⁶ oppidani neque oculis⁷ neque auribus satis competebant⁸. contra Silius, etsi praesumpta⁹ spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen pudendum ipsis quod Germaniarum victores adversum Gallos tamquam in hostem ducerentur. 'una nuper cohors rebellem Turonum, una ala Trevirum, paucae huius ipsius exercitus turmae profligavere¹⁰

¹ conterminus + *dat.* grenzend aan

² properus haastig, snel

³ opperiri afwachten

⁴ ferratus geharnaste soldaat

⁵ inconditus ongeregeld, ongeordend

⁶ nescius zonder kennis van

⁷ *abl. respectus*

⁸ competere 3 geschikt zijn

⁹ praesumere 3 veronderstellen, verwachten

¹⁰ profligare verjagen

[45] Silius treedt op.

Intussen trok Silius met twee legioenen op en had hij een schare soldaten van de hulptroepen vooruitgestuurd en verwoestte hij de gouwen van de Sequani die de uiterste bewoners van dat gebied waren en aan de Aedui grensten en hun bondgenoten in de wapens waren. Daarna ging hij in speedmars op weg naar Augustodunum, terwijl de vaandeldragers onderling wedijverden en zelfs de gemeen soldaten brulden om niet de gewone rust en de duur van de nachten af te wachten: ze moesten alleen maar hun tegenstanders zien en aanschouwd worden door hen; dat was voldoende voor de overwinning. Sacrovir en zijn troepen verschenen op open plekken. Vooraan had hij geharnaste soldaten gezet, op de vleugels cohorten en in de rug halfbewapenden. Hijzelf ging tussen de aanzienlijken zelf naar hen toe, bracht de oude roemrijke overwinningen in herinnering en de tegenslagen die ze de Romeinen hadden bezorgd; de vrijheid was voor de overwinnaars zo eervol als de slavernij weer onverdraaglijker was voor de overwonnenen.

[46] Het einde van Sacrovir

Hij sprak niet lang en niet bij opgewekte mensen: de linie immers der legioenen kwam eraan en de stedelingen die ongeordend waren en geen kennis van oorlogsvoering hadden, waren voldoende bestand tegen wat ze zagen of hoorden. Daarentegen schreeuwde Silius telkens toch, ook al hadden de vantevoren opgevatte verwachtingen redenen tot aansporen weggenomen, dat ze zichzelf moesten schamen, omdat zij als overwinnaars van de Germaniën tegen de Galliërs als tegen de vijand geleid werden. “Onlangs heeft één cohort de opstandige Turoni, één ruiterafdeling de Treviri, en een paar eskadrons van

Sequanos. quanto pecunia dites¹ et voluptatibus opulentos² tanto magis imbellis Aeduos evincite et fugientibus consulite³.¹ ingens ad ea clamor et circumfudit⁴ eques frontemque pedites invasere, nec cunctatum apud latera. paulum morae⁵ attulere ferrati, restantibus⁶ lamminis⁷ adversum pila et gladios; set miles correptis securibus et dolabris⁸, ut si murum perrumperet, caedere tegmina et corpora; quidam trudibus⁹ aut furcis¹⁰ inertem molem prosternere¹¹, iacentesque nullo ad resurgendum nisu¹² quasi exanimis¹³ linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditiois in villam propinquam cum fidissimis pergit. illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere: incensa super¹⁴ villa omnis cremavit.

[47] Tiberius' reactie

Tum demum Tiberius ortum patratumque¹⁵ bellum senatu scripsit; neque dempsit¹⁶ aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse¹⁷. simul causas cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperii extollens¹⁸, neque decorum

¹ dis, ditis	rijk
² opulentus	rijk
³ consulere 3	maatregelen nemen voor, sparen
⁴ circumfundere 3	omsingelen
⁵ mora	oponthoud
⁶ restare	weerstand bieden
⁷ lammina	plaat
⁸ dolabra	pikhouweel, bijl
⁹ trudis	breekijzer
¹⁰ furca	gaffel
¹¹ prosternere 3	tegen de grond slaan
¹² nisus 4	krachtsinspanning
¹³ exanimis	ontzield
¹⁴ super	bovendien
¹⁵ patrare	voltooien
¹⁶ demere 3, dempsi + dat.	ontnemen aan
¹⁷ superesse	de meerdere zijn
¹⁸ extollere 3	roemen

juist dit leger de Sequani verjaagd. Zoals jullie mensen, die rijk zijn aan geld en baden in genietingen, hebben overwonnen, moeten jullie des te meer de onkrijgshaftige Aedui totaal overwinnen en hen sparen als ze vluchten.” Hierbij klonk een enorm geschreeuw en de ruiters omsingelde hen en de infanterie viel het centrum aan en niet heeft men aan de flanken gearzeld. Een klein oponthoud hebben de mannen in harnas tot stand gebracht, omdat de platen weerstand boden aan speren en zwaarden; maar de soldaten grepen bijlen en houwelen en slechtten de pantsers en lichamen alsof ze een muur doorbraken; sommigen wierpen met breekijzers en gaffels de logge gevaartes tegen de grond en men liet ze op de grond liggen zonder dat ze zich inspanden overeind te komen, alsof ze dood waren. Sacrovir ging eerst naar Augustodunum, daarna uit angst voor capitulatie naar een nabijgelegen landhuis met zijn trouwste aanhangers. Daar viel hij door eigen hand en de anderen door elkaars hand: het landhuis boven hen werd in brandgestoken en verbrandde allen.

[47] Tiberius' reactie

Toen pas schreef Tiberius aan de senaat dat een oorlog was uitgebroken en tot een einde was gebracht; en niet deed hij de waarheid tekort of overdreef hij die, maar hij zei dat de legaten door trouw en dapperheid en dat hij door beleid had overwonnen. Tegelijk vertelde hij ook de redenen, waarom hij niet zelf en waarom niet Drusus naar deze oorlog vertrokken was. Hierbij roemde hij de omvang van het imperium en zei hij dat het niet de keizers paste, als de

principibus, si una alterave civitas turbet * * omissa urbe, unde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur iturum ut praesentia spectaret componeretque. decrevere patres vota pro reditu eius supplicationesque et alia decora. solus Dolabella Cornelius dum antire¹ ceteros parat absurdam in adulationem progressus, censuit ut ovans e Campania urbem introiret. igitur secutae Caesaris litterae quibus se non tam vacuum gloria praedicabat² ut post ferocissimas gentis perdomitas, tot receptos in iuventa aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanae³ inane praemium peteret.

[48] Sulpicius Quirinius

Sub idem tempus ut mors Sulpicii Quirini publicis exequiis⁴ frequentaretur⁵ petivit a senatu. nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger⁶ militiae et acribus⁷ ministeriis consulatum⁸ sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam⁹ Homonadensium¹⁰ castellis insignia triumphii adeptus¹¹, datusque rector¹² G. Caesari Armeniam optinenti¹³. Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se

¹ antire	overtreffen
² praedicare	verkondigen, benadrukken
³ suburbanus	nabij de stad
⁴ exequiae	uitvaart
⁵ frequentare	in groten getale bezoeken, vieren
⁶ impiger + gen. part.	energiek op het gebied van
⁷ acer	ijverig, vurig

⁸ 12 v. Chr.

⁹ tijdens zijn eerste gouverneurschap van Syria, waarvan Cilicia deel uitmaakte

¹⁰ volgens Plinius de Omanades in de stad Omana met 44 castella. Quirinius zou ze hebben uitgehongerd en zo tot overgave gedwongen hebben. Van hen zijn 4000 in de regio verspreid als kolonisten en niemand in de bloei van zijn leven zou in leven gelaten zijn.

¹¹ adipisci, adeptus	verkrijgen
¹² rector	bestuurder, leidsman
¹³ obtineo	verkrijgen, besturen

ene of andere stad onrustig was, <naar de oorlog te vertrekken> met achterlating van de stad, waarvandaan alles bestuurd werd. Hij was nu van plan, omdat hij niet door angst geleid werd, op weg te gaan om de situatie in ogenschouw te nemen en maatregelen te nemen. De senatoren hebben tot geloften besloten voor zijn terugkeer en tot dankfeesten en andere passende maatregelen. Alleen Dolabella Cornelius ging over tot belachelijke vleierij, terwijl hij van plan was de rest te overtreffen: hij heeft voorgesteld dat Tiberius met een kleine zegetocht de stad zou binnentrekken. Dus volgde er een brief van Caesar, waarin hij benadrukte dat hij niet zo verlegen zat om roem, dat hij na het totaal onderwerpen van de meest woeste volken, het krijgen en verwerpen van zo vele triomphen in zijn jeugd, nu als ouder man een onbeduidende beloning verlangde voor een reisje nabij de stad.

[48] Sulpicius Quirinius

Tegen diezelfde tijd vroeg hij de senaat dat de dood van Sulpicius Quirinius gevierd werd met een staatsbegrafenis. Quirinius had helemaal geen connecties met de oude en patricische familie van de Sulpicii: hij was geboren bij het stadje Lanuvium. Maar energiek in het oorlogvoeren en een man van ijverige diensten heeft hij het consulaat onder de goddelijke Augustus bereikt en daarna de triomfonderscheidingen gekregen wegens het veroveren van de forten van de Omonades in Cilicia en hij is als leidsman gegeven aan Gaius Caesar, toen die Armenia had. Ook had hij voor Tiberius gezorgd, toen hij op Rhodos leefde: en dit heeft hij toen in de senaat bekend gemaakt nadat hij diens diensten jegens hem geprezen had en

Marcus Lollius beschuldigd had, die hij ervan beschuldigde verantwoordelijk te zijn voor het slechte gedrag van Gaius Caesar en de ruzie met Tiberius. Maar de anderen hadden geen blijde herinnering aan Quirinius vanwege de aanklachten die -zoals ik heb verteld- tegen Lepida gericht waren en vanwege zijn zeer machtige oude dag.

[49] Clutorius Priscus

Aan het eind van het jaar werd Clutorius Priscus, een Romeinse ridder, die na een beroemd gedicht waarin hij de dood van Germanicus had beweend, door Caesar met geld begiftigd was, door een aanklager aangepakt: hij wierp hem voor de voeten dat hij tijdens het ziekbed van Drusus een gedicht gemaakt had dat tegen een hogere prijs gepubliceerd zou worden, als hij gestorven zou zijn. Dit gedicht had Clutorius in het huis van Publius Petronius ten overstaan van diens schoonmoeder Vitellia en vele aanzienlijke vrouwen uit ijdelheid voorgelezen. Zodra een aanklager opgestaan was, verzekerde alleen Vitellia, toen de rest afgeschrikt was om een getuigenis af te leggen, dat zij niets gehoord had. Maar aan degenen die hem beschuldigden met als doel hem het verderf in te jagen, werd meer geloof gehecht en op voorstel van Haterius Agrippa de consul designatus werd de beschuldigde ter dood verklaard.

[50] Manius Lepidus

Daartegen is Manius Lepidus als volgt begonnen: “Als, heren senatoren, wij alleen hiernaar kijken, hoe Clutorius Priscus zijn eigen geest en de oren der mensen vervuult, dan zullen wel noch kerker noch strop en zelfs niet folteringen,

quidem cruciatus in eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et vestra exempla temperant et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus sententiae per quam neque huic delictum impune sit et nos clementiae simul ac severitatis non paeniteat. saepe audivi principem nostrum conquerentem si quis sumpta morte misericordiam eius praevenisset. vita Clutorii in integro est, qui neque servatus in periculum rei publicae neque interfectus in exemplum ibit. studia illi ut plena vaecordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quicquam grave ac serium ex eo metuas qui suorum ipse flagitiorum proditor non virorum animis sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe et bonis amissis aqua et igni arceatur: quod perinde censeo ac si lege maiestatis teneretur.'

[51] Priscus toch ter dood gebracht

Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippae secuti, ductusque in carcerem Priscus ac statim exanimatus. id Tiberius solitis sibi ambagibus¹ apud senatum incusavit², cum extolleret pietatem quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscientium, deprecaretur³ tam praecipitis⁴ verborum poenas, laudaret Lepidum neque Agrippam argueret. igitur factum senatus consultum ne decreta patrum ante diem <decimum> ad aerarium⁵ deferrentur idque vitae spatium damnatis prorogaretur⁶. sed non senatui libertas ad

¹ ambiges *pl.*

omhaal

² incusare

bekritisieren, zijn beklag doen over

³ deprecari

door bidden proberen af te wenden

⁴ praecipis

overhaast

⁵ ad aerarium deferre

bij het aerarium aangeven, in de registers van de schatkamer (laten) bijschrijven

⁶ prorogare

verlengen

die slaven passen, jegens hem volstaan. Maar als schanddaden en misdaden mateloos zijn en als straffen en maatregelen gematigd optreden van de keizer kennen en door voorbeelden van de voorouders en die van jullie getemperd worden en als wat niets voorstelt verschilt van wat misdadig is en woorden van misdaden, dan is er plaats voor een voorstel waardoor en zijn vergrijp wel niet ongestraft zal blijven en wij wel geen spijt zullen hebben van onze zachtmoedigheid en strengheid. Dikwijls heb ik onze keizer horen klagen als iemand door zelfdoding zijn medelijden te snel af was geweest. Het leven van Clutorius is nog onaangeroerd: hij zal noch, indien hij gered is, een gevaar voor de staat worden noch, als hij terecht gesteld, is een voorbeeld. Dat waar hij zich mee bezig houdt, zit wel vol waanzin, maar is leeg en van voorbijgaand succes; en men zal wel niets ernstigs en serieus van de kant van hem vrezen die zijn eigen schanddaden in de etalage zet en zo niet de harten van mannen maar die van vrouwtjes binnendringt. Laat hij evenwel uit de stad gaan en met verlies van bezit verbannen worden: en dit stel ik evenzeer voor als viel hij onder de wet van majesteitsschennis."

[51] Priscus toch ter dood gebracht

Als enige was Rubellius Blandus van de oud-consuls het met Lepidus eens: de overigen volgden het voorstel van Agrippa; en Priscus is naar de kerker gebracht en onmiddellijk gedood. Tiberius deed hierover zijn beklag met de hem gewone omhaal bij de senaat, toen hij wel het plichtsgevoel prees van hen die de onrechten jegens de keizer hoe matig ook heftig straffen, maar toen hij door bidden de zo overhaaste straffen van woorden probeerde af te wenden en Lepidus prees en Agrippa niet beschuldigde. Dus is er een senaatsbesluit genomen dat besluiten der senatoren niet voor de tiende dag in de registers

paenitendum erat neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur¹.

[52] Stijgende uitgaven

C. Sulpicius D. Haterius consules sequuntur, inturbidus externis rebus annus, domi suspecta² severitate adversum luxum qui immensum proruperat ad cuncta quis pecunia prodigitur³. sed alia sumptuum⁴ quamvis graviora dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris et ganeae⁵ paratus⁶ adsiduis sermonibus vulgati fecerant curam ne princeps antiquae parsimoniae⁷ durius adverteret⁸. nam incipiente C. Bibulo ceteri quoque aediles disseruerant, sperni sumptuariam legem⁹ vetitaque utensilium¹⁰ pretia augeri in dies nec mediocribus remediis sisti¹¹ posse, et consulti patres integrum¹² id negotium ad principem distulerant. sed Tiberius saepe apud se pensitato an coerceri tam profusae¹³ cupidines possent, num coercitio¹⁴ plus damni in rem publicam ferret, quam indecorum¹⁵ adtrectare¹⁶ quod non obtineret¹⁷ vel retentum¹⁸

¹ mitigare	zacht stemmen
² suspicere 5	met argwaan bekijken
³ prodigere 3	verspillen
⁴ sumptus 4	uitgave
⁵ ganea	kroeg, geschrans
⁶ paratus 4	toebereidselen
⁷ parsimonia	sparzaamheid
⁸ advertere 3 + dat.	straffen
⁹ lex sumptuaria	een wet die de uitgaven betreft; <i>een wet van Augustus in 22 v. Chr. ingesteld; in deze wet werd bepaald dat voor feestmaaltijden een bepaald beperkt bedrag besteed mocht worden.</i>
¹⁰ utensilia n.pl.	benodigdheden, levensmiddelen
¹¹ sistere	tot staan brengen
¹² integer	in zijn geheel
¹³ profusus	onmatig, verkwistend
¹⁴ coercitio	straf, beteugeling
¹⁵ indecorus	onbehoorlijk, roemloos
¹⁶ adtrecto	zich bezig houden met, aanroeren
¹⁷ obtinere	standhouden
¹⁸ retinere	beteugelen

van het aerarium werden bijgeschreven en dat zo lang voor de veroordeelden het leven werd verlengd. Maar de senaat had niet de vrijheid om spijt te hebben en Tiberius werd niet zachter gestemd door de tussenpoze in te lassen.

[52] Stijgende prijzen

Gaius Sulpicius en Decimus Haterius volgden als consuls en er volgde een jaar zonder onrust door de situatie in het buitenland, terwijl thuis de strengheid verdacht was jegens de weeldezucht, die buitengewoon tevoorschijn was gebarsten met betrekking tot alles waaraan geld verspild werd. Maar andere uitgaves, ook al waren ze groter, werden geheim gehouden, doordat meestens de prijzen verborgen werden; de toebereidselen voor eten en drinken, doordat ze door aanhoudende gesprekken algemeen bekend geworden waren, hadden de zorg gecreëerd dat de keizer strenger op de oude spaarzaamheid lette. Want toen Gaius Bibulus begon, hadden ook de overige aedielen een betoog gehouden dat de wet tegen overmatige uitgaven met voeten werd getreden en dat reeds verboden prijzen van levensbehoeften van dag tot dag toenamen en dat die niet met middelmatige maatregelen tot staan gebracht konden worden en de senatoren hadden, toen zij hierover geraadpleegd waren, deze kwestie onbeslist naar de keizer verwezen. Maar Tiberius had al vaak bij zich nagedacht of zo onmatige begeerten bedwongen konden worden, of beteugeling de staat meer schade kon berokkenen, hoe roemloos het was zich bezig te houden met wat niet stand zou houden of dat het, als het tegengehouden was

ignominiam et infamiam virorum inlustrium posceret¹, postremo litteras ad senatum composuit quarum sententia in hunc modum fuit.

[53] Tiberius' rede

'Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis expediat me coram² interrogari et dicere quid e³ re publica censeam: in hac relatione⁴ subtrahi⁵ oculos meos melius fuit⁶, ne, denotantibus⁷ vobis ora ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut deprenderem. quod si mecum ante viri strenui⁸, aediles, consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere⁹ potius praevalida et adulta¹⁰ vitia quam hoc adsequi¹¹, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui¹² expeditum¹³, quia non aedilis aut praetoris aut consulis partis¹⁴ sustineo. maius aliquid et excelsius a principe postulatur; et cum recte factorum sibi quisque gratiam¹⁵ trahant¹⁶, unius invidia¹⁷ ab omnibus

¹ poscere	eisen, noodzakelijk leiden tot
² coram <i>adv.</i>	openlijk, ten overstaan van iedereen
³ ex + <i>abl.</i>	in het belang van
⁴ relatio	het aan de orde stellen, voorstel
⁵ subtrahere	afwenden
⁶ <i>schijnbare irrealis van het verleden</i>	
⁷ denotare	duidelijk aangeven, brandmerken
⁸ strenuus	energiek, vastberaden
⁹ omittere	het laten, met rust laten
¹⁰ adultus	tot wasdom gekomen
¹¹ adsequi	bereiken, verkrijgen
¹² proloqui	spreken, uiten
¹³ expeditus	gemakkelijk
¹⁴ partes	ambt, positie, taak
¹⁵ gratia	waardering, erkentelijkheid
¹⁶ trahere	claimen
¹⁷ invidia	afgunst, ontevredenheid, verwijt

zou leiden tot smaad en schande van aanzienlijke mannen, en tenslotte heeft hij een brief geschreven aan de senaat waarvan de strekking als volgt was.

[53] Tiberius' rede

“Heren senatoren, misschien zal het wel in andere kwesties voordeliger zijn dat mij openlijk gevraagd wordt en dat ik openlijk zeg wat ik in het belang van de staat vind: bij dit voorstel was het beter geweest mijn ogen af te wenden opdat ik niet, terwijl jullie het gelaat en de angst van ieder afzonderlijk brandmerken, die beschuldigd werd van beschamende weeldezucht, zelf ook hen zou zien en als het ware zou betrappen. Maar als de aedielen, vastberaden mannen, van tevoren met mij overleg zouden hebben gehad, dan zou ik misschien wel overtuigd zijn liever zeer krachtige en tot wasdom gekomen gebreken met rust te laten dan dit te bereiken dat het namelijk openbaar zou worden tegen welke schanddaden we niet opgewassen waren. Maar zij hebben wel zich van hun taak gekweten, zoals ik ook wel van andere magistraten zou willen dat zij hun taken vervullen: maar voor mij is het en niet eervol te zwijgen en niet gemakkelijk te spreken, omdat ik niet de positie van aediel of praetor of consul bekleed. Iets groters en verheveners wordt van de keizer verwacht; en terwijl toch ieder voor zich de erkentelijkheid voor wat goed gedaan is, opeist, wordt het door allen één man aangerekend wanneer een fout gemaakt wordt.

peccatur. quid enim primum prohibere¹ et priscum ad morem recidere² adgrediar³? villarumne infinita spatia⁴? familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris⁵ tabularumque⁶ miracula? promiscas⁷ viris et feminis vestis atque illa feminarum propria, quis lapidum causa pecuniae nostrae ad externas aut hostilis gentis transferuntur?

[54] Tiberius neemt de zorgen op zich.

'Nec ignoro in conviviis et circulis⁸ incusari ista et modum posci: set si quis legem sanciat, poenas indicat, idem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem⁹ clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura et aspera coerceas¹⁰: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est quam libidinibus ardescit¹¹. tot a maioribus repertae leges, tot quas divus Augustus tulit, illae oblivione¹², hae, quod flagitiosius¹³ est, contemptu abolitae¹⁴ securiorem¹⁵ luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere¹⁶: at si prohibita impune¹⁷ transcenderis¹, neque

¹ prohibere	beletten
² recidere ad	beperken tot
³ aggredi	beginnen, een poging wagen
⁴ spatium	uitgestrektheid, omvang
⁵ aes, aeris <i>n.</i>	brons, bronswerk
⁶ tabula	schilderij
⁷ promiscus	gemengd, gemeenschappelijk
⁸ circulus	kring, gezelschap
⁹ experts + <i>gen.</i>	verstoken van
¹⁰ coercere	bedwingen
¹¹ ardescere	ontbranden
¹² oblivio	vergetelheid
¹³ flagitiosus	schandelijk
¹⁴ abolere 2	afschaffen
¹⁵ securus	zorgeloos
¹⁶ = veteris	
¹⁷ impune <i>adv.</i>	ongestraft

Wat moet ik als eerste tegenhouden en terugbrengen tot oude gewoonte? De onbeperkte omvang van landhuizen? Het aantal slaven per groep en hun nationaliteiten? De hoeveelheid zilver en goud? De wonderen van bronswerken en schilderijen? De kleren, die mannen en vrouwen gemeenschappelijk hebben en die dingen die typisch zijn voor vrouwen waarvoor ons geld voor edelstenen naar buitenlandse of vijandelijke volkeren gebracht wordt?

[54] Tiberius neemt de zorgen op zich.

En ik weet dondersgoed dat op feestmaaltijden en in gezelschappen die zaken bekritiseerd worden en dat er een maat geëist wordt: maar als iemand een wet bekrachtigt, straffen aankondigt, dan zullen diezelfde lieden roepen dat de burgerij omvergeworpen wordt, dat voor juist de schitterendsten het verderf wordt voorbereid, dat niemand zonder beschuldiging is. Maar toch zul je zelfs wel oude lichaamsziekten die al lange tijd verergerd zijn slechts door harde en drieste maatregelen bedwingen: tegelijk moet de geest die bedorven is en bederft, die ziek is en gloeit niet met lichtere middelen onderdrukt worden dan hij door wellusten ontbrandt. Zo veel wetten die door onze voorouders bedacht zijn, zo veel wetten, die de goddelijke Augustus heeft ingediend, hebben omdat sommige afgeschaft zijn doordat ze vergeten zijn, andere, hetgeen schandaliger is, doordat men er lak aan had, ervoor gezorgd dat de weeldezucht minder zorgen opwekte. Want stel dat je iets wilt wat nog niet verboden is, dan zul je wel angst hebben dat je een verbod krijgt. Maar stel dat je ongestraft verboden overtreedt, dan is er noch verder angst noch schaamte.

¹ transcendere 3 overtreden

metus ultra¹ neque pudor est. cur ergo olim parsimonia pollebat²? quia sibi quisque moderabatur³, quia unius urbis cives eramus; ne inritamenta⁴ quidem eadem intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere⁵ didicimus. quantulum⁶ istud est de quo aediles admonent! quam, si cetera respicias, in levi habendum⁷! at hercule nemo refert⁸ quod Italia externae opis indiget⁹, quod vita populi Romani per incerta maris et tempestatum cotidie volvitur¹⁰. ac nisi provinciarum copiae et dominis et servitiis et agris subvenerint¹¹, nostra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur¹². hanc, patres conscripti, curam sustinet¹³ princeps; haec omissa funditus rem publicam trahet¹⁴. reliquis intra animum medendum¹⁵ est: nos pudor, pauperes necessitas, divites satias¹⁶ in melius mutet. aut si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur ut ire obviam¹⁷ queat¹⁸, hunc ego et laudo et exonerari¹⁹ laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates²⁰ faciunt ac mihi relinquunt, credite, patres

¹ ultra <i>adv.</i>	nog, verder
² pollere 2	kunnen, invloed hebben, werkzaam zijn
³ moderari + <i>dat.</i>	beteugelen
⁴ inritamentum	prikkel
⁵ consumere 3	verteren, verbruiken
⁶ quantulus	hoe gering
⁷ habere in levi	het onbelangrijk achten
⁸ referre	het erover hebben
⁹ indigere 2 + <i>gen.</i>	nodig hebben
¹⁰ volvi	rollen, een speelbal zijn van
¹¹ subvenire + <i>dat.</i>	te hulp komen
¹² tueri	voeden
¹³ sustinere	op zich nemen
¹⁴ trahere 3	met zich meesleuren
¹⁵ mederi + <i>dat.</i>	te hulp komen
¹⁶ satias	overvloed, verzadiging
¹⁷ obviam ire	tegemoet treden, optreden tegen
¹⁸ quire	kunnen
¹⁹ exonerare	ontlasten, wegnemen
²⁰ similtas, -tatis	rivaliteit, vijandschap

Waarom dus vierde ooit spaarzaamheid hoogtij? Omdat een ieder zich aan banden legde, omdat wij burgers van één stad waren; door overwinningen in het buitenland hebben we geleerd het bezit van anderen te verteren, door overwinningen in burgeroorlogen hebben we geleerd ook ons bezit op te maken. Hoe onbeduidend is dat waarvoor de aedielen waarschuwen! Als hoe onbetekenend moet het beschouwd waren, gesteld dat je naar de rest kijkt! Maar bij Hercules, niemand heeft het erover dat Italia buitenlandse hulp nodig heeft, dat het leven van het Romeinse volk dagelijks een speelbal is van de onzekerheden van de zee en stormen. En als niet de voorraden van de provincies zowel hun meesters als ook slaven en akkers te hulp komen, dan zullen natuurlijk onze wouden en onze landhuizen ons beschermen. Heren senatoren, de keizer neemt deze zorg op zich. Als dit verwaarloosd wordt, dan zal dat de staat volledig met zich meesleuren. De rest moet men van binnen te hulp komen: laat schaamte ons, nood de armen, verzadiging de rijken verbeteren. Of als iemand van de magistraten zo grote ijver en strengheid belooft, dat hij daartegen op kan treden, dan prijs ik hem niet alleen, maar dan beken ik dat ook een deel van mijn lasten weggenomen wordt: maar als ze fouten willen verwijten, daarna wanneer ze de roem hiervan bereikt hebben, vijandschappen aangaan en die aan mij achterlaten, gelooft dan, senatoren

dat ook ik niet naar ergernissen verlang; en hoewel ik deze zware en meestal nadelige zorgen voor de staat op me neem, bid ik toch met recht dat ze niet nutteloos en zonder uitwerking en niet zonder nut voor mij of jullie zullen zijn.

[55] Verandering der tijden en zeden

Toen men de brief van Caesar gehoord had, werd de verantwoordelijkheid voor het probleem teruggelegd bij de aedielen; en de overdaad aan tafel, die vanaf het eind van de oorlog van Actium tot aan die wapens, waarmee Servius Galba zich van de macht meester heeft gemaakt, gedurende honderd jaar met extravagante uitgaven bedreven is, is verdwenen. Ik wil naar de oorzaken van deze verandering zoeken. De families der aanzienlijken die ooit rijk waren of door beroemdheid in het oog vielen, geraakten in verval doordat ze zich toeleghen op pracht en praal. Want ook toen stond het vrij het volk, de bondgenoten en koningschappen naar de ogen te kijken en door hen geëerd te worden. En als men al luisterrijk was door rijkdom, huis, pracht en praal, dan werd men voor aanzienlijker gehouden op grond van roem en clientèle. Nadat men tekeer was gegaan met moordpartijen en toen de grootheid van je faam tot je ondergang leidde, is de rest verstandiger geworden. Tegelijk hebben nieuwelingen die uit de steden en kolonies en ook uit de provincies vaak in de senaat zijn opgenomen, hun huiselijke spaarzaamheid meegebracht en hoewel de meesten door positie of ijver een financieel gezonde oude dag bereikten, bleef toch hun vroegere inborst. Maar Vespasianus was in het bijzonder verantwoordelijk voor strenge zede, omdat hij zelf van oude leefgewoonte

ipse cultu¹ victuque. obsequium² inde in principem et aemulandi³ amor validior quam poena ex legibus et metus. nisi forte⁴ rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices⁵ ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium⁶ imitanda posteris tulit. verum haec nobis <in> maiores certamina⁷ ex honesto maneant.

[56] De bevoegdheid van tribuun voor Drusus

Tiberius, fama moderationis parta quod ingruentis⁸ accusatores represserat, mittit litteras ad senatum quis potestatem tribuniciam⁹ Druso petebat. id summi fastigii¹⁰ vocabulum Augustus repperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret¹¹. Marcum deinde Agrippam socium eius

¹ cultus 4	levenswijze
² obsequium	gehoorzaamheid
³ aemulari	wedijveren
⁴ nisi forte	of het moet zijn dat
⁵ vicis	wisseling
⁶ artes pl.	eigenschappen, aard, gedrag
⁷ certamen	rivaliteit
⁸ ingruere 3	aanvallen

⁹ potestas tribunicia: *het ambt van tribunus plebis was in de tijd van Romeinse Republiek het eerste staatsambt dat zonder probleem toegankelijk was voor plebejers. Tot de daarmee verbonden bevoegdheden behoorde het recht, alle onderscheidingen en maatregelen van de patricische magistraten en de senaat door een veto (letterlijk: ik verbied) buiten werking te plaatsen en eveneens om comitia bijeen te roepen. Daarenboven was de persoon van de tribunus plebis sacrosanct („geheiligd“, „onaantastbaar“). Wie een tribunus plebis geweld aandeed, kon als landverrader worden geëxecuteerd. Bij de inrichting van het principaat door Augustus kwam het tot een scheiding van ambt en bevoegdheden (d.i. tribunicia potestas) van de tribunus plebis. Hierdoor slaagde Augustus erin de Romeinse staat de facto om te vormen tot een soort monarchie, wat hij zelf de „herstelling van de Republiek“ noemde. Hij liet het ambt van tribunus plebis in naam bestaan, maar eigende voor zichzelf het gezag ervan toe. Ook Augustus' opvolgers zullen de tribunicia potestas voortaan aanwenden als een van hun machtsinstrumenten, naast het imperium maius (militaire en civiele oppergezag dat boven alle andere stond).*

¹⁰ fastigium hoge functie, rang

¹¹ praeminere overtreffen

en levenswijze was. Daarna was gehoorzaamheid jegens de keizer en het verlangen om te wedijveren sterker dan de straf vanuit de wetten en de angst daarvoor. Maar misschien in alle zaken een soort cyclus aanwezig is zodat zeden elkaar afwisselen zoals tijden dat doen; en niet alles is beter bij wie eerder geleefd hebben, maar ook onze tijd heeft veel lof en eigenschappen voor het nageslacht gebracht om na te volgen. Maar laat deze eervolle wedijver met de voorouders voor ons blijven.

[56] De bevoegdheid van tribuun voor Drusus

Tiberius zond na faam van gematigdheid behaald te hebben omdat hij de aanvallende aanklagers had tegengehouden, een brief naar de senaat waarin hij de bevoegdheid van tribuun voor Drusus vroeg. Deze naam voor de hoogste positie was een vondst van Augustus om niet de titel van koning of dictator aan te nemen en toch met een of andere naam boven de andere ambten uit te steken. Daarna koos hij Marcus Agrippa als deelgenoot van deze macht en na diens

potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem¹ delegit ne successor in incerto foret. sic cohiberi² pravas aliorum spes rebatur; simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovit, cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset. sed principio litterarum veneratus³ deos ut consilia sua rei publicae prosperarent⁴, modica de moribus adulescentis neque in falsum aucta rettulit. esse illi coniugem et tres liberos eamque aetatem qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. neque nunc propere sed per octo annos capto experimento⁵, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem⁶ et bis consulem noti laboris participem sumi.

[57] Quintus Haterius' schandelijke voorstel

Praeceperant animis orationem patres quo quaesitor adulatio fuit. nec tamen repertum nisi ut effigies principum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent, nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus honorem principibus petivit dixitque pro sententia ut publicis privatisve monumentis ad memoriam temporum non consulum nomina praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. at Q. Haterius cum eius diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset deridiculo fuit senex foedissimae adulationis tantum infamia usurus.

¹ Augustus gaf Tiberius in 6 v.Chr. pas 6 jaar na Agrippa's dood die macht. Na vijf jaar nam hij hem die weer af om hem te reserveren voor zijn kleinzoon Gaius, totdat Tiberius door adoptie als zijn opvolger aangewezen werd.

² cohibere beteugelen

³ venerari vereren, smeken

⁴ prosperare bevorderen, laten lukken

⁵ experimentum ervaring

⁶ triumphalis triomfator

dood Tiberius Nero om te voorkomen dat zijn opvolger onzeker was. Hij meende dat zo slechte hoopgevoelens van anderen de kop in werd gebruikt; tegelijk vertrouwde hij de gematigdheid van Nero en zijn eigen grootsheid. Naar dat voorbeeld heeft Tiberius indertijd Drusus aan de hoogste macht geholpen, toen hij, in de tijd dat Germanicus nog ongedeerd was, nog niet zijn vonnis had geveld tussen de twee. In het begin van de brief bad hij de goden om zijn plannen voor de staat te laten lukken en daarna vertelde hij met matiging en niet met gelogen overdrijving over het karakter van de jonge man: hij had een echtgenote en drie kinderen en die leeftijd waarop ooit hijzelf door de goddelijke Augustus geroepen was om deze taak op zich te nemen en dat die jongeman niet nu inderhaast maar na gedurende acht jaren ervaring opgedaan te hebben, na opstanden de kop te hebben ingedrukt, oorlogen te hebben beëindigd, als triomfator en twee maal als consul uitgezocht werd als deelgenoot van arbeid die hij kende.

[57] Quintus Haterius' schandelijke voorstel

De senatoren hadden zich geestelijk voorbereid op de rede waardoor hun vleierij gezocht was. Ze bedachten slechts om beelden van de keizers, altaren van de goden, tempels en triomfbogen en andere dingen, die gewoon waren, voor te stellen, afgezien van het feit dat Marcus Silanus uit smaad de eer van het consulaat voor de keizers vroeg en als mening gaf dat op openbare of privé gedenktekens ter herinnering van de tijden niet alleen de namen van de consuls geschreven werden, maar ook van hen die de macht van tribuun bekleedden. Maar toen Quintus Haterius had voorgesteld dat de besluiten van de senaat van die dag in gouden letters in het senaatsgebouw vastgehecht moesten worden, werd de oude man uitgelachen; hij was slechts bestemd smaad om de zeer afschuwelijke vleierij te kennen.

[58] De vraag van Servius Maluginensis

Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata¹, Servius Maluginensis flamen Dialis² ut Asiam sorte³ haberet postulavit, frustra⁴ vulgatum dictitans non licere Dialibus egredi Italia neque aliud ius suum quam Martialium⁵ Quirinaliumque⁶ flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita⁷, non in libris caerimoniarum⁸ reperiri. saepe pontifices Dialia sacra⁹ fecisse si flamen valetudine aut munere publico impediretur. quinque et septuaginta annis post Cornelii Merulae¹⁰ caedem neminem suffectum¹¹ neque tamen cessavisse¹² religiones¹³. quod si per tot annos possit non creari nullo sacrorum¹⁴ damno, quanto facilius afuturum ad

¹ prorogare verlengen

² *De flamen Dialis was een van de belangrijkste religieuze posten bij de Romeinen. Hij was de dienaar van Jupiter en behoorde tot de flamines maiores. Dat niet alleen, hij was de meest sacrale persoon van Rome. Toch was hij niet de belangrijkste, dat was de pontifex maximus.*

³ sors lot; normaal werd een ambt als gouverneur door het lot toegewezen; hier is daarvan geen sprake.

⁴ frustra zonder reden

⁵ *De flamen Martialis was in de Romeinse religie de hogepriester (flamen) van de officiële staatscultus van Mars, de god van de oorlog. Hij was een van de flamines maiores, de drie hogepriesters. De flamen Martialis leidde openbare rituelen op de aan Mars geweiide dagen. Tot zijn taken behoorde het ritueel zwaaien met de heilige speren van Mars, wanneer het Romeinse leger zich op de oorlog voorbereidde. Net als de andere flamines maiores, was ook de flamen Martialis een patriciër en was hij verplicht om door confarreatio te trouwen. Het is niet duidelijk of de dood van zijn vrouw hem verplichtte om zijn taken en ambt neer te leggen, zoals voor de flamen Dialis het geval was.*

⁶ *De flamen Quirinalis was samen met de flamen Dialis en de flamen Martialis een van de flamines maiores in het oude Rome.*

⁷ scitum populi: hiermee worden waarschijnlijk de leges en plebiscita bedoeld.

⁸ caerimonia ceremonie

⁹ Dialis bij Juppiter horend

¹⁰ *Cornelius Merula was 87 voor Chr. consul en flamen. Hij pleegde zelfmoord en zijn positie als flamen werd pas onder Augustus tussen 16 en 10 voor Chr. opgevuld.*

¹¹ sufficere in de plaats kiezen

¹² cessare ophouden

¹³ religio godsdienstige verering

¹⁴ sacra pl. eredienst

[58] De vraag van Servius Maluginensis

Intussen is de provincie Africa voor Iunius Blaesus verlengd, Servius Maluginensis vroeg als flamen Dialis dat hij de provincie Asia door het lot zou krijgen, terwijl hij met klem zei dat het zonder reden algemeen bekend gemaakt was dat het de Diales niet vrij stond Italia te verlaten, dat zij geen ander recht hadden dan de flamines Diales en Quirinales: verder, als de Quirinales provincies toegeloot gekregen hadden, waarom werd het dan de Diales verboden? Er waren hierover geen wetten en dit werd niet in de boeken van de cerimonieën gevonden. Dikwijls hadden de priesters, zo zeiden ze, de heilige handelingen van de Diales voltrokken, als de flamen door ziekte of een openbare taak verhinderd werd. Vijfenzeventig jaar na de moord op Cornelius Merula was niemand in zijn plaats gekozen en toch waren de godsdienstige vereringen doorgegaan. Maar als hij gedurende zovele jaren niet kon worden gekozen terwijl er geen schade aan de heilige handelingen was, hoeveel makkelijker zou hij afwezig zijn

unius anni proconsulare imperium? privatis olim simultatibus¹ effectum ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc deum munere summum pontificum etiam summum hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis adfectionibus obnoxium².

[59] Kritiek op Drusus

Adversus quae cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum³ est ut pontificis maximi sententiam opperirentur. Tiberius dilata notione⁴ de iure flaminis decretas ob tribuniciam Drusi potestatem caerimonias temperavit⁵, nominatim⁶ arguens insolentiam⁷ sententiae aureasque litteras contra patrium morem. recitatae et Drusi epistulae quamquam ad modestiam flexae pro superbissimis accipiuntur. huc decidisse⁸ cuncta ut ne iuvenis quidem tanto honore accepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem⁹ gentile¹⁰ apud solum inciperet. bellum scilicet aut diverso¹¹ terrarum distineri, litora et lacus Campaniae cum maxime¹² peragrantem¹³. sic imbui¹⁴ rectorem generis humani, id primum e paternis consiliis discere. sane¹⁵ gravaretur¹⁶ aspectum civium senex

¹ similtas	rivaliteit, vijandschap
² obnoxius + dat.	afhankelijk van, overgeleverd aan
³ decurrere	zijn toevlucht nemen
⁴ notio	onderzoek
⁵ temperare	matigen beteugelen
⁶ nominatim	met name, uitdrukkelijk
⁷ insolentia	het overdrevene
⁸ decidere 3	diep zinken, vallen
⁹ saltem	tenminste
¹⁰ gentilis	vaderlands
¹¹ diversum terrarum	de andere kant van de wereld, een verafgelegen deel van de wereld
¹² cum maxime	juist nu
¹³ peragrarere	doorkruisen
¹⁴ imbuiere 3	opleiden tot, vertrouwd maken met, inwijden
¹⁵ sane concessief	tenminste, voor mijn part
¹⁶ gravari	bezwaar maken tegen

voor een proconsulair imperium van één jaar? Door persoonlijke vijandelijkheden was het tot stand gebracht dat het hun door de pontifices maximi belet werd naar een provincie te gaan: dat nu door een gift van de goden de hoogste pontifex ook de hoogste der mensen was en niet aan concurrentie, niet aan haat of persoonlijke emoties overgeleverd was.

[59] Kritiek op Drusus

Toen de augur Lentulus en anderen naar aanleiding hiervan verschillende uiteenzettingen gaven, heeft men hiertoe zijn toevlucht genomen dat ze de mening van de pontifex maximus afwachtten. Toen het onderzoek naar het recht van de flamen was uitgesteld, heeft Tiberius de ceremonieën waartoe besloten was wegens de tribunaire macht van Drusus beteugeld; hij veroordeelde nadrukkelijk de overdrevenheid van het voorstel: de gouden letters waren niet conform de zede van de voorvaderen. Ook toen Drusus' brief voorgelezen was, vond men die uiterst verwaten ookal had die brief de schijn van bescheidenheid aangenomen. Alles zou zo diep gevallen zijn dat zelfs niet een jongeling, hoewel hij zo grote eer gekregen had, zich naar de goden van de stad begaf, de senaat binnenging, in ieder geval bij vaderlandse bodem zijn gezag begon. Er was natuurlijk een oorlog of hij werd weggehouden aan de andere kant van de wereld, terwijl hij juist nu de kusten en meren van Campania langstrok. Zo werd hij opgeleid tot bestuurder van het menselijk ras, dit leerde hij als eerste van de adviezen van zijn vader. Goed, de ouder keizer kon niet

imperator fessamque aetatem et actos labores praetenderet:
Druso quod nisi ex adrogantia impedimentum?

[60] Het recht van asiel onderzocht

Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui praebebat postulata provinciarum ad disquisitionem¹ patrum mittendo. crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla² statuendi; complebantur templa pessimis servitiorum; eodem subsidio obaerati³ adversum creditores suspectique⁴ capitalium criminum receptabantur, nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus⁵ populi flagitia hominum ut caerimonias deum protegentis. igitur placitum ut mitterent civitates iura⁶ atque legatos. et quaedam quod falso usurpaverant⁷ sponte omisere; multae vetustis superstitionibus⁸ aut meritis in populum Romanum fidebant. magnaue eius diei species fuit quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta ipsorumque numinum religiones introspexit⁹, libero¹⁰, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

[61] De claim van de Ephesiërs

Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchreum amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu

¹ disquisitio onderzoek

² asylum vrijplaats

³ obaeratus schuldenaar, debiteur

⁴ suspectus + *gen. criminis* verdacht wegens

⁵ seditio oproer

⁶ ius, iuris recht; document waarin het recht stond om een asylum te openen

⁷ usurpare aanspraak maken op; zich wederrechtelijk toe-eigenen

⁸ superstitio eredienst, godsdienstig gebruik

⁹ introspicere onderzoeken

¹⁰ *abl. abs.*

tegen de aanblik van zijn burgers en hij schermde met zijn vermoeide leeftijd en met wat hij gedaan had: maar Drusus putte slechts excuses om niet te komen uit zijn verwaandheid.

[60] Het recht van asiel onderzocht

Maar terwijl Tiberius bezig was voor zichzelf de macht van het principaat te versterken, gaf hij de senaat het imago van weleer door de eisen van de provincies ter onderzoek naar de senatoren te sturen. In de Griekse steden immers nam de teugelloosheid toe ongestraft vrijplaatsen te openen; tempels liepen vol met de slechtste slaven; onder dezelfde bescherming werden schuldenaars versus schuldeisers en verdachten van halsmisdrijven opgenomen en geen enkel gezag was sterk genoeg om het oproer te bedwingen van het volk dat de schanddaden van mensen als waren het godencultussen beschermde. Dus werd besloten dat de burgerijen gezanten en documenten met daarin hun recht van asiel opgetekend stuurden. Sommigen hebben de claim van waarop ze ten onrechte aanspraak hadden gemaakt uit eigen beweging opgegeven; vele burgerijen vertrouwden op oude godsdienstige gebruiken of op hun verdiensten jegens het Romeinse volk. Het voorkomen van die dag was verheven, waarop de senaat de weldaden van de voorouders, de verdragen met de bondgenoten, ook de besluiten van de koningen, die vóór de macht van Rome de macht hadden gehad, en de religies van de goddelijke machten zelf onderzocht, terwijl men vrij was, zoals ooit, in wat de senaat bevestigde of veranderde.

[61] De claim van de Ephesiërs

Als eersten van allen kwamen de Ephesiërs; zij zetten uiteen dat niet, zoals het volk geloofde, Diana en Apollo op Delos

gravidam¹ et oleae², quae tum etiam maneat, adnizam³ edidisse ea numina, deorumque monitu sacratum nemus, atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas⁴ Iovis iram vitavisse. mox Liberum⁵ patrem, bello victorem, supplicibus⁶ Amazonum quae aram insiderant ignovisse⁷. auctam hinc concessu⁸ Herculis, cum Lydia poteretur⁹, caerimoniam templo neque Persarum ditione¹⁰ deminutum ius; post Macedonas, dein nos servavisse.

[62] Claims

Proximi hos¹¹ Magnetes L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur, quorum ille Antiocho¹², hic Mithridate¹³ pulsis fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae¹⁴ perfugium inviolabile foret. Aphrodisiensis¹⁵ posthac et Strationicensis¹⁶ dictatoris Caesaris ob vetusta in partis¹⁷ merita¹⁸ et recens divi Augusti decretum adtulere, laudati quod Parthorum inruptionem¹⁹

¹ partu gravidus hoog zwanger

² olea olijfboom

³ adniti, -nisus + dat. steunen op/tegen

⁴ Voor Apollo en Artemis maakten de Cyclopen de pijlen en bogen, maar zij wekten de toorn van Apollo op doordat Zeus met een door hen vervaardigde bliksemschicht Apollo's zoon Asclepius doodde. Uit wraak bracht Apollo hen ter dood.

⁵ Volgens een legende verjoeg Dionysos de Amazonen van Ephesos en doodde hen bij Samos. Volgens Pindaros hadden de Amazonen de tempel in Ephesos gesticht.

⁶ supplex smekeling

⁷ ignoscere 3 + dat. vergeven

⁸ concessus 4 toestemming

⁹ poti + abl. zich meester maken van

¹⁰ dicio heerschappij

¹¹ proximus +dat./acc. het dichtst bij

¹² 190 v. Chr.

¹³ 88. v.Chr.

¹⁴ Leucophryna, ae: (Tac.) bijnaam v. Diana bij de in Kl.-Azië wonende Magnesiërs

¹⁵ Aphrodisiensis bewoner van Afrodiasias, stad in Carië

¹⁶ Strationicensis bewoner van Strationiceia in Carië

¹⁷ partes pl. partij

¹⁸ meritum verdienste

¹⁹ inruptio inval

geboren waren: er was bij hen, zo zeiden ze, een rivier de Cenchreus en het Ortygisch woud, waar Latona hoogzwanger en tegen een olijfboom geleund, die er ook toen nog was, deze goden gebardeert heeft en op vermaning van de goden was dat woud heilig en daar had Apollo zelf na de Cyclopen gedood te hebben de woede van Iuppiter vermeden. Verder had vader Liber, die zegevierde in de oorlog, de smekende Amazonen, die op het altaar plaats genomen hadden, vergeven. Daarna was die godsdienst met toestemming van Hercules, toen hij Lydia veroverde, met een tempel uitgebreid en het recht was niet verminderd door de heerschappij van de Perzen en daarna hadden wij het in ere gehouden.

[62] Claims

Hun naaste bureu de Magnesiërs steunden op de besluiten van Lucius Scipio en Lucius Sulla van wie de eerstgenoemde na het verdrijven van Antiochus de laatstgenoemde na het verdrijven van Mithridates de trouw en deugd van de Magnesiërs onderscheidde heeft, dat namelijk het toevluchtsoord van Diana Leucophryna onschendbaar zou zijn. Daarna kwamen de inwoners van Afrodiasias en die van Stratoniceia aanzetten met een decreet van de dictator Caesar wegens oude verdiensten jegens zijn partij en een recentelijk besluit van de goddelijke Augustus, waarin ze geprezen werden dat ze de inval van de Parthen

nihil mutata in populum Romanum constantia pertulissent. sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae¹ religionem tuebantur². altius³ Hierocaesarienses⁴ exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et memorabantur Perpennae, Isaurici multaque alia imperatorum nomina qui non modo templo sed duobus milibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. exim Cyprii tribus [de] delubris, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aesrias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiae et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

[63] Paal en perk aan vrijplaatsen

Auditaе aliarum quoque civitatum legationes. quorum⁵ copia fessi⁶ patres, et quia studiis⁷ certabatur, consulibus permisere ut perspecto⁸ iure et si⁹ qua iniquitas involveretur, rem integram rursus ad senatum referrent. consules super eas civitates quas memoravi apud Pergamum Aesculapii compertum¹⁰ asylum rettulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Zmyrnaeos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi¹¹ Veneri templum dicaverint, Tenios¹² eiusdem carmen¹³ referre, quo

¹ Trivia, ae f (*trivius*; 'op driesprongen vereerde') Hecate, die ook met drie gestalten werd voorgesteld, als helpster en beschermster van poorten en driesprongen en als godin van de maan en de magie; ook = Diana.

² tueri
3 verdedigen, in acht nemen, onderhouden

⁴ Hierocaesariensis inwoner van Hierocaesarea, tussen Smyrna en Sardis

⁵ = earum rerum

⁶ fessus vermoeid

⁷ studia *n.pl.* partijdige ambities

⁸ perspicere 5 onderzoeken, duidelijk zien

⁹ *nog afhankelijk van* *perspecto*

¹⁰ compertus bewezen

¹¹ Stratonicis = Victrix; bedoeld wordt het Stratoniceum

¹² Het stadje Tenos (provincie Asia) had een beroemde Poseidontempel.

¹³ carmen orakelspreuk

zonder dat ze hun standvastige houding jegens de Romeinen ook maar iets veranderd hadden, verdragen hadden. Maar de burgerij van de inwoners van Afrodiasias verdedigden de verering van Venus en die van de inwoners van Stratoniceia die van Iuppiter en Trivia. De inwoners van Hierocaesaria gingen in hun uiteenzetting verder terug: dat bij hen de Perzische Diana was en dat de tempel door koning Cyrus gewijd was; ook werden de namen van bevelhebbers als Perpenna, Isauricus en vele anderen in herinnering gebracht, die niet alleen aan de tempel maar ook aan de twee mijl daaromheen dezelfde heiligheid hadden toegekend. Vervolgens hebben de inwoners van Cyprus een pleidooi gehouden voor drie tempels, waarvan de oudste voor Venus van Paphos neergezet zou zijn met als grondlegger Aesrias en daarna voor Venus Amathusia door Aesrias'zoon Amathus en voor Iupiter van Salamis door Teucer, toen hij op de vlucht was voor de woede van zijn vader.

[63] Paal en perk aan vrijplaatsen

Men heeft ook naar gezantschappen van andere burgerijen geluisterd. Vermoeid door de overvloed hiervan hebben de senatoren ook omdat men men uit partijdige ambities streed, het de consuls toegestaan dat ze de zaak onbeslist na het onderzoeken van het recht en als er een onrechtvaardigheid verholen werd, naar de senaat terugverwezen. Afgezien van die burgerijen die ik vermeld heb, hebben de consuls gerapporteerd dat bij Pergamum de vrijplaats van Aescuapius bewezen was: dat de andere vrijplaatsen zich op een door ouderdom duistere oorsprong beriepen. De inwoners van Smyrna, zo zeiden zij, immers haalden een orakel van Apollo aan op wiens bevel de inwoners van Stratoniceum een tempel aan Venus gewijd hebben en de inwoners van Tenos haalden ook een voorspelling van hem aan waardoor hun bevolen is een

sacrare Neptuni effigiem aedemque iussi sint. propiora¹ Sardianos²: Alexandri victoris id donum. neque minus Milesios³ Dareo rege niti; set cultus numinum utrisque Dianam aut Apollinem venerandi⁴. petere⁵ et Cretenses simulacro⁶ divi Augusti. factaque senatus consulta quis multo cum honore modus tamen praescribatur. iussique ipsis in templis figere aera⁷ sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem⁸ delaberentur.

[64] Tiberius terug naar Rome

Sub idem tempus Iuliae Augustae⁹ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati¹⁰ in urbem reditus, sincera¹¹ adhuc inter matrem filiumque concordia sive occultis odiis. neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberi nomen suo postscripserat¹², idque ille credebatur ut inferius maiestate principis gravi et dissimulata offensione¹³ abdidisse¹⁴. set tum supplicia¹⁵ dis ludique magni ab senatu decernuntur, quos pontifices et augures et quindecimviri¹⁶ septemviris simul¹⁷ et sodalibus¹⁸ Augustalibus ederent.

-
¹ propior	recenter
² Sardianus	inwoner van Sardes
³ <i>In hun gebied lag de enorme tempel van Apollo Didymaeus.</i>	
⁴ <i>definiërende genitivus</i>	
⁵ <i>sc. ius asyli</i>	
⁶ <i>als stond er nitentes</i>	
⁷ aes, aeris	bronzen plaat, tekst
⁸ ambitio	eerzucht
⁹ Livia, zo genoemd na de dood van Augustus	
¹⁰ festinatus	haastig
¹¹ sincerus	onbedorven, ongeschonden, oprecht
¹² postscribere + dat.	schrijven achter
¹³ offensio	ergernis
¹⁴ abdere 3 (memoria)	onthouden
¹⁵ supplicium	smeekbede
¹⁶ <i>belast met de Sibyllijnse boeken</i>	
¹⁷ <i>abl. + simul</i>	tegelijk met
¹⁸ <i>sodales Augustales pl.</i>	priestercollege ter verzorging van de keizercultus

beeld en tempel van Neptunus te wijden. De inwoners van Sardes haalden recentere orakels aan: dit was een geschenk van de zegevierende Alexander. En niet minder beriepen de Milesiërs zich op koning Dareios; maar beide bevolkingen hadden als godencultus het aanbidden van Diana en Apollo. Ook de Cretenzers vroegen een vrijplaats voor het beeld van de goddelijke Augustus. Er zijn senaatsbesluiten genomen waarin hoewel zeer respectvol toch een beperking werd voorgeschreven. Ze kregen het bevel in de tempels zelf bronzen tekstplaten vast te hechten om de herinnering onsterfelijk te maken opdat ze niet onder het mom van religie zouden vervallen tot gunstbejag.

[64] Tiberius terug naar Rome

Rond dezelfde tijd dwong een wrede ziekte van Iulia Augusta de keizer zich terug te haasten naar de stad, toen de eendracht tussen moeder en zoon nog intact was of de gevoelens van haat verborgen waren. Want ook niet lang voor die tijd, toen Iulia helemaal niet ver van het theater van Marcellus een beeld aan de goddelijke Augustus wijdde, had zij de naam van Tiberius achter de hare geschreven en men geloofde dat hij dit als was het te min voor de majesteit van de keizer onthouden had, omdat hij zich zeer ergerde maar terwijl hij die ergernis wel verborg. Maar toen is door de senaat besloten tot dankdagen voor de goden en tot grote spelen die de pontifices en de augures en het college van 15 man tegelijk met dat van de zeven man en de sodales Augustales moesten organiseren.

censuerat L. Apronius ut fetiales¹ quoque iis ludis praesiderent. contra dixit Caesar, distincto² sacerdotiorum³ iure⁴ et repetitis exemplis: neque enim umquam fetialibus hoc maiestatis fuisse. ideo Augustalis adiectos quia proprium eius domus sacerdotium esset pro qua vota persolverentur⁵.

[65] De taak van geschiedschrijving

Exequi⁶ sententias haud institui⁷ nisi insignis per honestum aut notabili⁸ dedecore, quod praecipuum munus annalium reor ne virtutes sileantur utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia⁹ metus¹⁰ sit. ceterum tempora illa adeo infecta et adulatione sordida fuere ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi multique etiam pedarii¹¹ senatores certatim exsurgerent foedaque et nimia censerent. memoriae proditur Tiberium, quoties curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum 'o homines ad servitutem paratos!' scilicet etiam illum qui¹² libertatem publicam nollet tam proiectae servientium patientiae taedebat¹³.

¹ fetiales de fetialen, college van 20 priesters in Rome, verantwoordelijk voor de rituele waarborging van de volkenrechtelijke betrekkingen van de Romeinse staat (vredesverdragen, wapenstilstanden, verbonden, oorlogsverklaringen en bemiddeling)

² distinguere onderscheiden

³ sacerdotium priesterschap

⁴ ius bevoegdheid

⁵ persolvere vervullen

⁶ exsequi beschrijven

⁷ instituere zich voornemen

⁸ notabilis opvallend

⁹ hendiadys

¹⁰ lees: metus ex

¹¹ pedarius senator lagere senator (die nog geen curulisch ambt bekleed had)

¹² concessief

¹³ taedet me + gen. ik heb hekel aan

Lucius Apronius had voorgesteld dat ook de fetiales deze spelen zouden voorzitten. Caesar had zich daartegen uitgesproken: hij onderscheidde het recht van de priesterschappen en hij haalde voorbeelden op: nooit hadden de fetiales deze waardigheid gehad; daarom waren de Augustales toegevoegd omdat het priesterschap aan dat huis toebehoorde waarvoor de geloften werden vervuld.

[65] De taak van geschiedschrijving

Ik heb me helemaal niet voorgenomen de voorstellen te beschrijven tenzij ze opmerkelijk waren door het eerbare aspect of omdat ze opmerkelijk schandelijk waren, omdat ik het als belangrijke taak van de geschiedschrijving acht dat deugden niet verzwegen worden en dat men angst heeft voor slechte woorden en daden doordat het nageslacht er smadelijk over praat. Maar die tijden zijn zo aangetast geweest en van zo'n lage vleierij dat niet alleen de eersten van de burgerij, die hun aanzien door gehoorzaamheid moesten beschermen, maar ook alle oud-consuls en een groot deel van hen, die de praetuur vervuld hadden en ook vele lagere senatoren wedijverend opstonden en schandelijke en overdreven voorstellen deden. Aan de herinnering is overgeleverd dat Tiberius telkens wanneer hij de senaat verliet, gewoon was in het Grieks als volgt te spreken: "O mensen die tot slavernij bereid zijn!" Natuurlijk had ook hij, die geen vrijheid van woord en mening wilde, een afkeer van de zo verachtelijke onderdanigheid van de mensen die hem dienden.

[66] Van schandelijk naar vijandelijk gedrag

Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum pro consule Asiae repetundarum a sociis postulatum¹ Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho praetor, Bruttedius Niger aedilis simul corripunt² obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem, Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam³ a Scipione Africano⁴, Servium Galbam⁵ a Catone censorio, P. Rutilium⁶ a M. Scauro accusatos. videlicet Scipio et Cato talia ulciscabantur⁷ aut ille Scaurus⁸, quem proavum⁹ suum obprobrium¹⁰ maiorum Mamercus infami opera dehonestabat¹¹. Iunio Othoni litterarium ludum¹² exercere vetus¹³ ars¹⁴ fuit: mox Seiani potentia senator obscura initia¹⁵ impudentibus ausis propolluebat¹⁶. Bruttedium artibus honestis copiosum et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum festinatio¹⁷ extimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suasset ipse spes antire¹⁸ parat: quod

¹ postulare + *gen. criminis* aanklagen wegens

² corripere 5 voor het gerecht slepen

³ 130 v. Chr. wegens afpersing aangeklaagd

⁴ *Africanus Minor*

⁵ 149 v. Chr. aangeklaagd wegens wreedheid en verraad jegens de Lusitaniërs, vrijgesproken op grond van zijn welsprekendheid en omdat hij zijn zoon en neef liet opdraven als smekelingen.

⁶ 116 v. Chr. kandidaat voor het consulaat, aangeklaagd wegens ambitus

⁷ *ulcisci* (be)straffen

⁸ held van de optimaten, volgens Sallustius een machtswellusteling (*Iug. 15.3*) en omgekocht door Iugurtha

⁹ *proavus* overgrootvader, voorvader

¹⁰ *obprobrium* schandvlek

¹¹ *dehonestare* te schande maken

¹² *ludus litterarius* basisonderwijs

¹³ *vetus* van veel jaren

¹⁴ *ars* vak

¹⁵ *initia pl.* afkomst

¹⁶ *propolluere* 3 nog meer bevleken

¹⁷ *festinatio* haast

¹⁸ *anteire* overtreffen

[66] Van schandelijk naar vijandelijk gedrag

Geleidelijk ging men vervolgens over van schandelijk naar vijandelijk gedrag. Gnaeus Silanus de proconsul van Asia werd door de bondgenoten wegens afpersing aangeklaagd en hij werd door Mamercus Scaurus, een oud-consul, Iunius Brutus een praetor en Brutedius Niger een aediel tegelijk voor het gerecht gedaagd en ze verweten hem het schenden van de goddelijke macht van Augustus, het verachten van de majesteit van Tiberius, terwijl Mamercus daarbij oude voorbeelden naar voren bracht, dat Lucius Cotta door Scipio Africanus, Servius Galba door Cato de oud-censor, Publius Rutilius door Marcus Scaurus aangeklaagd waren. Natuurlijk waren Scipio en Cato gewoon dat soort gedrag te bestraffen of die Scaurus, die door Mamercus als diens eigen voorvader te schande werd gemaakt. Iunius Otho had vele jaren als beroep het runnen van een school voor basisonderwijs. Daarna werd hij senator door de macht van Seianus en bevlekte hij zijn duistere afkomst nog meer door onverstandige waagstukken. Buttedius was rijk aan eervolle eigenschappen en hij zou als hij de juiste weg zou afleggen op juist het roemvolste afstevenen, maar haast prikkelde hem, terwijl hij zijn gelijken, daarna de mensen boven hem en tenslotte zijn eigen ambities zelf van plan was te overtreffen.

multos etiam bonos pessum dedit¹, qui spretis quae tarda cum securitate praematura vel cum exitio properant².

[67] Gaeus Silanus

Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola³ et Paconius⁴, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum⁵: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos⁶ facundissimis⁷ totius Asiae eoque ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio⁸ in metu qui exercitam quoque eloquentiam debilitat⁹, non temperante¹⁰ Tiberio quin premeret¹¹ voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere¹² aut eludere¹³ dabatur, ac saepe etiam confitendum erat ne frustra quaesivisset. servos quoque Silani ut tormentis interrogarentur actor publicus¹⁴ mancipio¹⁵ acceperat. et ne quis necessariorum¹⁶ iuvaret periclitantem¹⁷ maiestatis crimina subdebantur¹⁸, vinclum et necessitas silendi. igitur petito paucorum dierum interiectu¹⁹

¹ pessum dare te gronde richten

² properare zich haasten

³ *consul suffectus 40 n.Chr.*

⁴ *later door Tiberius gevangen gezet en geëxecuteerd*

⁵ reus + gen. aangeklaagd wegens, schuldig aan

⁶ adversus vijandig

⁷ facundus welbespraakt

⁸ proprius eigen, persoonlijk

⁹ debilitare verzwakken

¹⁰ temperare zich er ver van houden

¹¹ premere in het nauw brengen

¹² refellere weerleggen

¹³ eludere 3 ontwijken, pareren

¹⁴ actor publicus staatsaanklager

¹⁵ mancipio accipere formeel aankopen

¹⁶ necessarius vriend, verwant

¹⁷ periclitans aangeklaagde

¹⁸ subdere 3 voorwenden

¹⁹ interiectus 4 tussenpoze, termijn

en dit heeft ook vele goede mannen te gronde gericht, die met verachting van wat traag maar wel veilig was dat waaraan ze nog niet toe waren zelfs samen met hun ondergang bespoedigden.

[67] Gaeus Silanus

Het aantal aanklagers is vergroot door Gellius Publicola en Paconius, de eerste quaestor van Silanus, de tweede een onderbevelhebber van Silanus¹. Het leed geen twijfel dat hij schuldig was aan wreedheid en het zich toe-eigenen van geld. Maar er werden veel beschuldigingen aangedragen die zelfs voor onschuldigen gevaarlijk waren, omdat hij afgezien van de zovele vijandige senatoren in zijn eentje en zonder ervaring in het spreken antwoord gaf aan de meest welsprekenden van heel Asia die dan ook uitgekozen waren om hem aan te klagen en daarbij verkeerde hij in een persoonlijke angst die ook geoefende welsprekendheid verzwakt; Tiberius weerhield zich er niet van hem met woorden en blikken in het nauw te brengen en wel omdat hijzelf hem zeer vaak ondervroeg en het hem niet gegund werd iets te weerleggen of te parreren en hij ook vaak moest bekennen dat hij zijn vraag niet zonder grond had gesteld. De staatsaanklager had ook de slaven van Silanus formeel aangekocht om hen onder foltering en ondervragen en om te voorkomen dat iemand van zijn relaties de aangeklaagde zou helpen, werden er aanklachten van majesteitschennis toegevoegd om hem te knevelen en te dwingen om te zwijgen. Dus toen er gevraagd was om een tussenpoze van

¹ *consul van 10 na Chr. en proconsul van Asia, in 22 beschuldigd*

defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis¹ quibus invidiam² et preces miscuerat.

[68] Het einde van Silanus

Tiberius quae in Silanum parabat quo excusatus³ sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messala⁴ eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus consultum recitari iubet. tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de clementia principis praefatus aqua atque igni Silano interdicendum censuit ipsumque in insulam Gyarum relegandum⁵. eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona, quippe⁶ Atia parente geniti, reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio.

[69] Silanus naar Cynthus

At Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur increpitis C. Silani moribus addidit ne quis vita probrosus⁷ et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps diiudicaret⁸. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri⁹ ne peccaretur?

¹ codicilli *pl.* brief
² invidia wrevel
³ excusatus verontschuldigd, gerechtvaardigd
⁴ *Volesus Messala, proconsul van Asia onder Augustus*
⁵ relegare verbannen
⁶ quippe immers
⁷ probrosus verdorven
⁸ diiudicare een beslissing nemen over
⁹ *Deze infinitivusconstructie is subject van fore.*

enkele dagen heeft hij de verdediging van zichzelf opgegeven en heeft hij de moed gehad een brief te schrijven aan Caesar waarin hij wrevel met beden had gemengd.

[68] Het einde van Silanus

Tiberius beval opdat daardoor des te gerechtvaardigder door de ondersteuning van een voorbeeld de maatregelen werden aangenomen waarmee hij bezig was tegen Silanus, dat een brief van de goddelijke Augustus over Volesus Messala gouverneur van hetzelfde Asia en het senaatsbesluit dat tegen hem genomen was voorgelezen werden. Daarna vroeg hij Lucius Piso naar zijn mening. Deze zei eerst veel over de zachtmoedigheid van de keizer en daarna stelde hij voor dat Silanus verbannen moest worden en dat hijzelf naar het eiland Gyarus uitgewezen moest worden. De anderen stelden hetzelfde voor met uitzondering dat Gnaeus Lentulus voorstelde dat de goederen van Silanus' moeder apart gehouden moesten worden omdat hij namelijk de zoon was van een Atia¹ als moeder en dat dat bezit aan Silanus' zoon teruggegeven moest worden. Tiberius ging hiermee akkoord.

[69] Silanus naar Cinthus

Maar terwijl Cornelius Dolabella verder ging met de vleierij, voegde hij na afgegeven te hebben op het karakter van Silanus eraan toe, dat niemand die qua levenswandel verdorven was en met smaad overdekt was een provincie toegeloot zou krijgen en dat de princeps hierover zou moeten beslissen. Want, zo zei hij, door wetten werden vergrijpen gestraft: hoeveel zachter zou het voor henzelf zijn en beter voor de bondgenoten dat er voor gezorgd werd dat men niet de fout inging?

¹ *De moeder van Augustus was een Atia.*

adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabatur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam¹ spes aut metus de illis fuerit egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere² alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti neque expedire³ ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum ut, si antissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent⁴ sapienter reperta et semper placita: satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura quotiens gliscat⁵ potestas, nec utendum imperio ubi legibus agi possit. quanto rarior apud Tiberium popularitas⁶ tanto laetioribus animis accepta. atque ille prudens⁷ moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae et viro quondam ordinis eiusdem ut Cythnum potius concederet⁸. id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. in hanc sententiam facta discessio⁹.

¹ contra quam	anders dan
² hebescere 3	zwak worden, afstompen
³ expedire	voordelig zijn
⁴ vertere 3	veranderen
⁵ gliscere 3	toenemen
⁶ popularitas	vriendelijkheid jegens het volk, het streven naar de volksgunst
⁷ prudens + gen.	ervaren in
⁸ concedere 3	weggaan, zich begeven
⁹ discessio	het uiteengaan, stemming

Haaks daarop stond wat Caesar zei: wat men over Silanus verspreidde was weliswaar niet onbekend aan hem, maar men moest geen besluiten nemen op grond van praatjes. Velen hadden in hun provincie anders gehandeld dan er van hen verwacht of met betrekking tot hen gevreesd werd: sommigen worden tot beter handelen aangezet door de omvang van hun macht, anderen worden zwak. Noch kon de keizer met zijn kennis alles omvatten noch was het voordelig dat hij door het gunstbejag van een ander werd meegesleurd. Daarom werden er wetten ingesteld met betrekking tot daden, omdat wat gaat gebeuren in het omzekere verkeert. Zo is het door de voorouders ingesteld, zei hij, dat straffen volgden als de vergrijpen vooruitgegaan waren. Ze moesten niet zaken die verstandig gevonden waren en altijd in de smaak gevallen waren, veranderen: de keizers hadden voldoende lasten, ook voldoende macht. De rechten namen af, wanneer macht toenam en men moest geen gebruik maken van het bevelsgezag, wanneer men met wetten kon handelen.

Naar mate Tiberius minder vaak vriendelijk was naar het volk toe, werd met des te blijder gemoed vriendelijk gedrag van hem ontvangen. Maar hij, ervaren in het matigen als hij niet door eigen woede werd voortgedreven, voegde eraan toe dat het eiland Gyarus hard en zonder menselijke beschaving was: ze moesten het de Iunische familie en de man die ooit van dezelfde stand was gunnen dat hij liever naar Cynthus ging. Dit vroeg ook Silanus' zuster Torquata, een maagd van ouderwetse onberispelijke levenswandel. Men sloot zich bij dit voorstel aan.

[70] Ateius' zogenaamde vrijheid van meningsuiting

Post auditi Cyrenenses et accusante¹ Anchario Prisco Caesius Cordus² repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum, maiestatis postulatum quod effigiem principis promiscum³ ad usum argenti vertisset⁴, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante⁵ Ateio Capitone⁶ quasi per libertatem. non enim debere eripi patribus vim statuendi neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus⁷ in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur⁸. intellexit haec Tiberius, ut erant magis quam ut dicebantur, perstititque⁹ intercedere¹⁰. Capito insignitior¹¹ infamia fuit quod humani divinique iuris sciens¹² egregium publicum¹³ et bonas domi artes¹⁴ dehonestavisset.

¹ 21 n.Chr.

² *proconsul van Creta*

³ promiscus gemengd, alledaags

⁴ vertere ad veranderen tot

⁵ aspernari versmaden, verwerpen, weigeren

⁶ *Ateius capito (30 v.Chr.-22 n.Chr.) jurist, voorstander van het principaat*

⁷ lentus soepel, gelaten, flegmatiek

⁸ largiri schenken, vergeven

⁹ persistere volhouden

¹⁰ intercedere tussen beide komen

¹¹ insignire onderscheiden

¹² sciens + *gen.* deskundig in

¹³ publicum openbare loopbaan

¹⁴ artes manieren, gedrag

[70] Ateius' zogenaamde vrijheid van meningsuiting

Daarna zijn de inwoners van Cyrene gehoord en is terwijl Ancharius Priscus de aanklager was, Caesius Cordus wegens afpersing veroordeeld. Caesar verbood het Lucius Ennius, een Romeins ridder, toen die aangeklaagd was wegens majesteitsschennis omdat hij een beeld van de keizer had laten omwerken tot alledaags gebruik van zilver, op te nemen in de lijst van aangeklaagden. Dat wees Ateius Capito zogenaamd in vrijheid van meningsuiting af: niet moest aan de senaat de macht om besluiten te nemen ontnomen worden en niet moest zo'n grote wandaad onbestraft blijven. Goed, Tiberius was gelaten wanneer hijzelf gekwetst was: maar hij moest geen onrechten jegens de staat vergeven. Tiberius begreep meer de werkelijke betekenis van deze woorden dan de letterlijke betekenis. Capito had zich vooral met smaad onderscheiden omdat hij ondanks zijn kennis van het menselijke en goddelijke recht zijn uitstekende openbare loopbaan en de goede eigenschappen van zijn huis te schande had gemaakt.

[71] Het wijgeschenk voor Augusta

Incessit de in religio¹ quoniam in templo locandum foret donum quod pro valetudine Augustae equites Romani voverant equestri Fortunae²: nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento³ erat. repertum est aedem esse apud Antium quae sic nuncuparetur⁴, cunctasque caerimonias⁵ Italicis in oppidis templaque et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. et quoniam de religionibus tractabatur, dilatatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar

¹ religio incedere 3 er komen bedenkingen op; er doet zich het religieuze probleem voor

² De Tempel van Fortuna Equestris (Latijn: aedes Fortunae Equestris) was een tempel ter ere van de godin Fortuna in het oude Rome. De tempel werd door Quintus Fulvius Flaccus aan de godin beloofd in ruil voor steun tijdens zijn campagne in Hispania in 180 v.Chr. Hij behaalde een overwinning op de Keltiberiërs en mocht als dank een triomftocht houden in Rome. Hij bouwde ter herinnering hieraan de tempel voor Fortuna Equestris, de verschijning van de godin die werd vereerd omdat het de stand der equites was, die vaak het meeste bijdroeg tot de Romeinse overwinningen. Flaccus wijdde de tempel in 173 v.Chr. in toen hij censor was.

³ Dat zou moeten betekenen dat in deze tijd de tempel opgericht door Fulvius Flaccus niet meer bestond.

⁴ nuncupare noemen

⁵ caerimonia verering, pl. feestelijkheid

[71] Het wijgeschenk voor Augusta

Daarna deed zich een godsdienstig vraagstuk voor, in welke tempel namelijk het geschenk geplaatst moest worden dat de Romeinse ridders voor de gezondheid van Augusta hadden gewijd aan Fortuna Equestris: want ookal waren er veel tempels van deze godin in de stad, toch was er geen met zo'n bijnaam. Men ontdekte dat er een tempel bij Antium was, die zo heette en dat alle vereringen in Italische steden en alle tempels en beelden van goddelijke machten onder het Romeinse recht en gezag vielen. Zo werd het geschenk bij Antium neergezet. En omdat men bezig was met godsdienstige problemen, heeft Caesar het onlangs uitgestelde antwoord aan Servius Maluginensis, de flamen Dialis, ter sprake gebracht en hij las het decreet van de

pontifices voor, dat een flamen Dialis zo dikwijls als ziekte hem getroffen had, met instemming van de pontifex maximus langer dan twee nachten afwezig mocht zijn, mits niet op dagen van een staatsoffer en niet vaker dan twee maal in hetzelfde jaar; de besluiten onder keizer Augustus lieten voldoende zien dat afwezigheid van een jaar en het bestuur van een provincie niet aan de Diales werden toegestaan. En het voorbeeld van de pontifex maximus Lucius Metellus werd in herinnering geroepen, die de flamen Aulus Postumius had vastgehouden. Zo is het lot van Asia overgedragen aan hem die van de oud-consuls het eerst op Malugensis volgde.

[72] Herstel van monumenten

In diezelfde dagen vroeg Lepidus aan de senaat dat hij de basilica van Paulus, een gedenkteken van de gens Aemilia, met eigen geld zou herstellen en versieren; ook niet had Augustus Taurus, Philippus, Balbus ervan weerhouden om wapenbuit behaald op de vijand en overvloedige rijkdom ter versiering naar de stad en om roem bij het nageslacht te oogsten bijeen te brengen. Naar dat voorbeeld heeft toen Lepidus, hoewel hij beperkt gefortuneerd was, de overgeërfde luister hersteld. Maar Caesar beloofde het theater van Pompeius dat door toevallige brand verwoest was op te zullen bouwen en wel omdat niemand

quod nemo e familia restaurando¹ sufficeret², manente tamen nomine Pompei. simul laudibus Seianum extulit³ tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis⁴ unum intra damnum stetisset⁵; et censuere patres effigiem Seiano quae apud theatrum Pompei locaretur. neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum pro consule Africae triumphum insignibus attolleret⁶, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille avunculus⁷ erat. ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere.

[73] Tacfarinas

Nam Tacfarinas, quamquam saepius depulsus, reparatis per intima⁸ Africae auxiliis huc adrogantiae venerat ut legatos ad Tiberium mitteret sedemque ultro⁹ sibi atque exercitui suo postularet aut¹⁰ bellum inexplicabile¹¹ minitaretur. non alias¹² magis sua populi que Romani contumelia indoluisse¹³ Caesarem ferunt quam quod desertor et praedo¹⁴ hostium more ageret. ne Spartaco¹⁵ quidem post tot consularium exercituum cladis inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii¹⁶ atque Mithridatis¹ ingentibus bellis labaret res

¹ restaurare	herstellen
² sufficere 5 + dat.	in staat zijn tot
³ efferre laudibus	prijzen
⁴ sc. van het vuur	
⁵ stare intra + acc.	beperkt blijven tot; tot staan komen binnen
⁶ attollere	verheffen, onderscheiden
⁷ avunculus	oom (van moeders kant)
⁸ intima n.pl.	de binnenlanden
⁹ ultro	uit eigen beweging, zelfs
¹⁰ aut	of anders
¹¹ inexplicabilis	eindeloos
¹² alias	in andere gevallen
¹³ indolescere + abl.	treuren om, verdriet hebben om
¹⁴ praedo	rover

¹⁵ *Spartacus was een Romeinse slaaf, die een grote slavenopstand leidde die duurde van 73 v.Chr. tot 71 v.Chr. Zijn leger van ontsnapte slaven versloeg het Romeinse leger in verschillende veldslagen.*

¹⁶ *Quintus Sertorius (123 v.Chr.-72 v.Chr.) was Romeins politicus en generaal. Van 83 v.Chr. tot 72 v.Chr. heerste hij als rebel over Spanje zonder benoeming door de Senaat. Als veldheer behaalde hij successen tegen de secondant van Sulla, Gnaeus Pompeius. Sertorius werd*

van die familie in staat was om het te herstellen, ondanks het feit dat de naam Pompeius nog bestond. Tegelijk prees hij Seianus alsof door zijn inzet en waakzaamheid het zo grote geweld van het vuur beperkt was gebleven tot maar één verlies en de senatoren hebben voor Seianus een beeld voorgesteld dat bij het Pompeiustheater moest worden neergezet. En niet veel later zei Caesar, toen hij Iunius Blaesus de proconsul van Africa onderscheidde met de triomftekenen, dat hij dit tot eer van Seianus gaf, wiens oom hij was. En toch zijn de daden van Blaesus zo'n eer waardig geweest.

[73] Tacfarinas

Want Tacfarinus was, hoewel hij vaker verdreven was, toen hij troepen om te helpen in de binnenlanden van Africa op de been gebracht had, zo arrogant geworden dat hij gezanten naar Tiberius stuurde en zelfs voor zich en zijn leger een plaats om zich neer te laten eiste of dat hij anders met een eindeloze oorlog dreigde. Men zegt dat Caesar niet bij andere gelegenheden meer getreurd had om de smaad aan zijn adres en dat van het Romeinse volk dan om wat hij, een overloper en rover, op de wijze van vijanden deed. Zelfs niet Spartacus is het, toen hij Italia ongewroken brandschatte na de nederlagen van zovele consulaire legers, hoewel de staat wankelde door de geweldige oorlogen met Sertorius en Mithridates

gezien als een nieuwe Hannibal vanwege zijn gave om met minimale middelen de overwinning te behalen in het gezicht van een overmacht. In 72 v.Chr. werd hij door een jaloerse officier, Perperna Vento, vermoord tijdens een banket.

¹ *Mithridates VI (132-63 v.Chr.), bijgenaamd Eupator Dionysus, was van ca. 120 tot 63 v.Chr. koning van Pontus. Door zijn Perzische en Hellenistische afkomst zag hij zichzelf als verdediger tegen de Romeinse overheersing van het oosten en onder zijn leiding bereikte het koninkrijk het toppunt van macht en groeide met de Mithridatische oorlogen uit tot Romes meest succesvolle tegenstander van die eeuw.*

publica, datum ut pacto¹ in fidem acciperetur; nedum pulcherrimo populi Romani fastigio² latro³ Tacfarinas pace et concessione⁴ agrorum redimeretur⁵. dat negotium Blaeso ceteros quidem ad spem proliceret⁶ arma sine noxa⁷ ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo poteretur⁸. et recepti ea venia⁹ plerique. mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum.

[74] **Blaesus de laatste niet keizerlijke imperator**

Nam quia ille robore exercitus impar¹⁰, furandi¹¹ melior, pluris per globos incursaret eluderetque et insidias simul temptaret, tres incessus¹², totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus praefuit qua praedatio¹³ in Leptitanos et suffugia¹⁴ Garamantum; alio latere, ne Cirtensium¹⁵ pagi¹⁶ impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit: medio cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arta¹⁷ et infensa¹⁸ hostibus cuncta fecerat, quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere et saepe a tergo

¹ pactum	verdrag, overeenkomst
² fastigium	suprematie
³ latro	rover
⁴ concessio	het afstaan, het toekennen
⁵ redimere 3	afkopen
⁶ prolicere 5	verleiden
⁷ noxa	schade
⁸ potiri + <i>gen.</i>	zich meester maken van
⁹ venia	gratie, toegeeflijkheid
¹⁰ impar + <i>abl.</i>	niet opgewassen qua
¹¹ furari	verrassingsacties uitvoeren
¹² incessus 4	opmars
¹³ praedatio	plundertocht
¹⁴ suffugium	toevlucht(soord)
¹⁵ Cirtensis	bewoner van Cirta, stad in Numidia, later Constantina genoemd
¹⁶ pagus	gouw, dorp
¹⁷ artus	beperkt, hachelijk
¹⁸ infensus	gevaarlijk

gegeven dat hij door een verdrag onschenbaarheid bij overgave kreeg; zeker zou de rover Tacfarinas niet nu de suprematie van het Romeinse volk het voortreffelijkst was, afgekocht worden met vrede en door hem land toe te kennen. Hij gaf Blaesus de taak de overigen wel te verlokken tot hoop de wapenen zonder schade neer te leggen, maar hemzelf als leider coûte que coûte te pakken te krijgen. Door dit pardon hebben zeer velen zich overgegeven. Daarna heeft men tegen de tactieken van Tacfarinas op geenszins andere wijze gestreden.

[74] Blaesus de laatste niet keizerlijke imperator

Want omdat Tacfarinas niet opgewassen was tegen de kracht van het leger, maar wel beter was in het uitvoeren van verrassingsacties, voerde hij met meer scharen invallen uit en ontweek hij zijn tegenstanders en tegelijk beproefde hij hinderlagen en daarom werden er door de Romeinen drie opmarsen en evenzoveel colonnes voorbereid. Cornelius Scipio stond aan het hoofd van die colonne in dat gebied waarlangs rooftochten in het gebied van de Leptitani gehouden werden en vluchtroutes naar de Garamantes waren; aan de andere kant leidde de zoon Blaesus zijn eigen schare om te voorkomen dat de dorpen van de Cirtenses geplunderd werden: in het midden had de aanvoerder zelf met uitgelezen manschappen door forten en versterkingen op geschikte plaatsen te zetten alles nauw en gevaarlijk voor de vijand gemaakt, omdat een deel van de Romeinse soldaten, waarheen de vijand ook zou wijken, van voren, in de flank en vaak in de rug was;

erat; multique eo modo caesi aut circumventi. tunc tripertitum¹ exercitum pluris in manus dispergit² praeponitque centuriones virtutis expertae³. nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias aut in hibernaculis⁴ veteris provinciae componit⁵, sed ut in limine belli dispositis castellis per expeditos⁶ et solitudinum gnaros mutantem⁷ mapalia⁸ Tacfarinatem proturbabat⁹, donec fratre eius capto regressus est, properantius tamen quam ex utilitate¹⁰ sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. sed Tiberius pro confecto¹¹ interpretatus id quoque Blaeso tribuit ut imperator a legionibus salutaretur, prisco erga¹² duces honore qui bene gesta re publica gaudio et impetu victoris¹³ exercitus conclamabantur; erantque plures simul imperatores nec super¹⁴ ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

¹ tripertitus	in drieën gedeeld
² dispergere 3	verdelen
³ expertus	beproefd
⁴ hibernacula <i>n.pl.</i>	winterkwartier
⁵ componere 3	bijeenbrengen
⁶ expeditus	lichtbewapend, gevechtsklaar
⁷ mutare	veranderen, verplaatsen
⁸ mapalia <i>n.pl.</i>	hut, nomadentent
⁹ proturbare	voortjagen
¹⁰ utilitas	voordeel
¹¹ conficere	voltooien
¹² erga + <i>acc.</i>	jegens
¹³ victor	winnaar, zegevierend
¹⁴ super + <i>acc.</i>	meer dan, boven

velen zijn zo geveld of omsingeld. Toen verdeelde hij het in drieën verdeelde leger in meer afdelingen en stelde hij aan het hoofd daarvan centurio's van beproefde dapperheid. En niet trok hij, toen de zomer voorbij was, zoals de gewoonte was geweest, zijn troepen terug of verzamelde die in de winterkwartieren van zijn oude provincie, maar nadat hij forten als het ware op de drempel van de oorlog geplaatst had, joeg hij telkens door middel van lichtgewapenden en mensen die de woestenijen kenden Tacfarinas voort, terwijl die zijn nomadentent telkens verplaatste, totdat hij toen diens broer gevangen genomen was, zich terugtrok, evenwel haastiger dan voordelig voor de bondgenoten omdat er mensen overbleven waardoor de oorlog weer de kop opstak. Maar Tiberius hield de oorlog voor beëindigd en kende ook dit aan Blaesus toe dat hij door zijn legioenen als imperator begroet werd, omdat dit een oud eerbetoon aan generaals was, die na het succesvol behartigen van het staatsbelang door de vreugde en door de opwelling van het zegevierende leger zo werden toegejuicht; er waren meer lieden tegelijk imperator en zij waren gelijk aan elkaar en niemand stond boven de rest. Ook Augustus heeft sommigen deze titel toegestaan en toen heeft Tiberius Blaesus dit voor het laatst toegekend.

[75] De dood van Asinius Saloninus en Capito Ateius

Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus¹, Marco Agrippa² et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Caesarique progener³ destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis⁴ civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio⁵. consulatum ei adceleraverat⁶ Augustus ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus antiret. namque illa aetas duo pacis decora⁷ simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate et ob id fama celebratior, Capitonis obsequium⁸ dominantibus⁹ magis probabatur. illi quod praetoram intra¹⁰ stetit, commendatio ex iniuria, huic quod consulatum adeptus est odium ex invidia oriebatur.

¹ zoon van Asinius Gallus en Vipsania, ooit de vrouw van Tiberius

² Marcus Vipsanius Agrippa (63 v.Chr. – 12 v.Chr.) meestal kortweg Agrippa genoemd, was een van de belangrijkste Romeinse generaals in de overgangperiode van republiek naar principaat en de beste vriend en rechterhand van de princeps Imperator Caesar Augustus.

³ progener echtgenoot van een kleindochter

⁴ studia civilia *n.pl.* staatswetenschap

⁵ praetorius oud-praetor

⁶ adcelerare versnellen

⁷ decus sieraad, deugd

⁸ obsequium gehoorzaamheid

⁹ *dativus auctoris*

¹⁰ stare intra + *acc.* niet verder gaan dan

[75] De dood van Asinius Saloninus en Capito Ateius

Dit jaar zijn aanzienlijke mannen gestorven: Asinius Saloninus, die opmerkelijk was door zijn grootvaders Marcus Agrippa en Pollio Asinius en door zijn broer Drusus en die bestemd was als echtgenoot voor de kleindochter van Caesar; ook Capito Ateius is gestorven, over wie ik verteld heb, die de eerste plaats in de burgerij op het gebied van staatswetenschappen had bereikt, terwijl echter zijn grootvader de centurio Sullanus was en zijn vader praetor was geweest. Augustus had voor hem het consulaat versneld opdat hij Labeo Antistius, die in dezelfde wetenschappen uitblonk door de waardigheid van dat ambt overtrof. Dat tijdperk heeft namelijk twee pronkstukken van de vrede voortgebracht: maar Labeo was van onkreukbare vrijheidszin en hierom gevierder in de publieke opinie, maar Capito's gehoorzaamheid vond meer bijval bij de heersers. Voor Labeo ontstond door het onrecht achting omdat hij niet verder dan de praetuur is gekomen en tegen Capito stak haat de kop op door afgunst, omdat hij het consulaat bereikt had.

[76] De dood van Iunia

Et Iunia¹ sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita², C. Cassii uxor, M. Bruti³ soror. testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit, quia in⁴ magnis opibus cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset Caesarem omisit. quod civiliter acceptum neque prohibuit quo minus⁵ laudatione pro⁶ rostris ceterisque sollemnibus funus cohonestaretur⁷. viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii⁸, Quinctii⁹ aliaque eiusdem nobilitatis nomina. sed praefulgebant¹⁰ Cassius atque Brutus eo ipso quod effigies eorum non visebantur.

¹ *Iunia Tertia Servilia (Tertulla) was de dochter van Servilia (de halfzus van M.Cato Uticensis) en de (half)zuster van Marcus Iunius Brutus en de vrouw van Gaius Cassius Longinus. Haar moeder zou de favoriete minnares van Gaius Iulius Caesar geweest zijn. Over Iunia Tertia is verder weinig bekend, behalve dat zij meer dan 70 jaar oud is geworden en pas zou sterven vierenzestig jaar na de slag bij Philippi (22n.Chr.). Haar enorme rijkdom werd verdeeld onder alle voornamen Romeinen, met uitzondering van de princeps Tiberius die hier echter geen aanstoot aan nam. Ze kreeg een begrafenis met al nodige eerbewijzen, waarbij de portretten van wel twintig voornamen families voor de lijkbaar werden uitgedragen. Het viel echter wel op dat de portretten van Cassius en Brutus ontbraken.*

² *genitus + abl.* telg van, afstammend van

³ *de moordenaar van Caesar*

⁴ *in + abl.* in, ondanks

⁵ *prohibere quominus + conj.* beletten dat

⁶ *pro + abl.* voor op

⁷ *cohonestare* huldigen, verheerlijken

⁸ *De zoon van Titus Manlius Torquatus, consul van 165 v.Chr. was ooit geadopteerd.*

⁹ *De band met de Quinctii is niet duidelijk.*

¹⁰ *praefulgere* zich onderscheiden, uitblinken

[76] De dood van Iunia

Ook Iunia is gestorven, in het 64e jaar na de slag van Philippi; zij stamde af van Cato, die haar oom was, zij was de vrouw van Cassius en de zuster van Marcus Brutus. Haar testament was hét onderwerp van gesprek bij het volk, omdat zij ondanks haar grote vermogen, hoewel ze bijna alle aanzienlijken met eer genoemd had, Caesar oversloeg. Dit is beschaafd opgevat en niet belette Caesar dat haar begrafenis met een lofrede voor op de rostra en met andere plechtigheden verheerlijkt werd. Van vierentwintig uiterst beroemde families zijn de imagines vooruitgedragen, de naam van Manlius, Quinctius en andere namen van hetzelfde aanzien. Maar Cassius en Brutus blonken juist hierdoor uit, omdat hun beelden niet gezien werden.